

Emperyalizm, Türkiye ve devrimci mücadele

İlke

Çağımız, kapitalizmin *son aşaması* emperyalizme karşı topyekûn mücadele çağıdır. Uluslararası tekelci kapitalizme karşı bir yandan sosyalist sistemin, öte yandan ezilen halkların mücadeleleri gerici emperyalist zincire yeni yeni darbeler indirmekte, emekçiler bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm yolunda yeni yeni mevziler kazanmaktadır.

Yurdumuzdaki demokratik, anti-emperyalist ve sosyalist hareketin içinde bulunduğumuz evresinde bu üçlü bütünlüğü yitirmemek için anti-emperyalist mücadelelerin başarı yolunun temel şartlarına değinmek zorunlu oluyor.

Yurdumuzda emperyalizmin etkisi, varoluş biçimi, yakın geçmişte çeşitli tartışmaların konusu oldu. Emperyalist burjuvazinin Türkiye'yi nasıl kontrolü altına almış bulunduğu, hâlen yerli egemen sınıfların uluslararası kapitalizme ne türlü ekonomik ve siyasal bağlarla bağlı olduğu, konusunda yani dış ve iç egemen sömürücü güçlerin ilişkilerinin özü ve biçimi bakımından çeşitli görüşler öne sürüldü. Bu konu

en çok tartışılan noktalardan biri olarak sürdü.

Bu bakımdan emperyalizmin genel niteliğini, çok iyi öğrenip onun, gelişen dünya şartlarındaki tutumunu adım adım izlemenin yanısıra, batı kapitalizminin yurdumuza nasıl girdiğini ve emperyalizmin toplumumuz üzerinde ne gibi etkiler, değişiklikler yaptığını, bugün için emperyalizmin ülkemizdeki konumunu ve ilişkilerini doğru olarak incelememiz gerekiyor. Emperyalizm ve Türkiye ilişkileri, önümüzdeki dönem, sosyalistler tarafından enine boyuna tartışılacak, bu konuda incelemeler yapılacaktır şüphesiz. Ayrıca, metropol ülkeler arasındaki gruplaşmanın yani emperyalizmin iç çelişkilerinin; yada emperyalizmin sosyalist sistem karşısında gerilemesinin; bağımsızlık mücadelelerinin güçlenmesinin, emperyalizm üzerinde yapacağı etkiler ve bunların Türkiye'ye yansımaları da, önümüzdeki yıllarda önem kazanacaktır.

Batı kapitalizminin Türkiye'ye girişi ve emperyalist aşamada Türkiye ile em-

peryalizm arasındaki ilişkileri, gelecek sayılarımızda çeşitli açılardan ele alacağız. Burada sadece genel bir yaklaşım için emperyalizmin sömürülen, geri bırakılmış ülkelerde ve yurdumuzda varoluş şekline tarihsel süreç içinde kısaca bakmakla yetinecek ve yukarıda da söylediğimiz gibi, emperyalizme karşı mücadelenin ülkemizdeki temel koşullarını, gereklerini özetlemeğe çalışacağız.

Yakın geçmişte hakkında enine boyuna yazılan, tartışılan bu konunun ayrıntılarına girmeksizin, temel görünüşler olarak, emperyalist burjuvazinin sömürdüğü ülkeleri kendi sömürü alanına nasıl aldığına değinelim.

Bilindiği gibi emperyalizmin özellikle rinden ikisi:

1 — Sömürgeci (kolonyalist) gelecekl olması.

2 — Sömürgeciliğin tamamlayıcı faktörü olarak istilacı yani militarist olmasıdır.

Fakat emperyalizmi sadece askeri yanıyla görmek bizi yanılgıya götürür.

Emperyalizm dünya çapındaki iktisadi sömürüsünü ve çeşitli az gelişmiş ülkeler üzerindeki sultasını, kurabilmek ve kurduğu kadarını koruyabilmek için hemen her alanda gayret gösterir. Emperyalist burjuvazi:

1 — *Ekonomik Alanda.* Asıl hedefi olan iktisadi yayılmasında ülkelerin yapılarına göre çeşitli ekonomik kombinezonlara başvurur.

2 — *Siyasi Alanda.* Hem sosyalizmin gelişmesini önlemek hem de sömürdüğü ülkelerdeki üstünlüğünü ve sömürüsünü sağlamak veya sürdürmek amacıyla bu ülkelerde gücü yettiği ölçüde kendine bağlı siyasi yönetimler kurar, kurdurur. Kendi istediği politik formülleri uygulatır.

3 — *Askeri alanda:* Hem sosyalizme ve geri bırakılmış ülke halklarının bağımsızlık mücadelesine karşı, hem de emperyalist metropoller arasındaki çelişkilerin uzlaşmazlığa vardığı durumlardaki savaş ihtimallerine karşı, büyük askeri güçler besler. Ayrıca silâh sanayii, emperyalist kapitalizmin başlıca kâr alanları arasında dır.

4 — *Kültürel ve ideolojik alanda:* İşçi sınıfı ideolojisinin yayılmasına, bağımsızlıkçı ve millî kurtuluşçu görüşlerin güçlenmesine, gerçek demokrasi anlayışının yerleşmesine karşı, emperyalist burjuvazi, yoğun bir ideolojik ve kültürel saldırıya geçer. Bireyci felsefeyi, çeşitli toplumcu eğilimlere karşı kullanır. Kendi ekonomik çıkarları gereği, metropol ülkelerinde yarattığı bireysel tüketim toplumunun «faziletlerini» ve bireyci propogandasını, yayın, edebiyat, sinema, tiyatro, televizyon araçlarından çeşitli burslara, gezilere varınca ya dek akla gelebilecek her yolla yaymaya çalışır.

Ama emperyalizm çoğu bağımlılaştırılmış ülke için dıştaki bir güç, hariçten gelen ve o ülkeyi, ablukaya alan bir güç değildir. Emperyalizm, askeri ve ideolojik gücünü iktisadi ve siyasi zincirlerine bağlı olarak kurar. Yani emperyalizmin sultası altındaki geri bırakılmış ülke için, emperyalizm dışdaki bir güç değil, aynı zamanda *içteki bir düşmandır* da...

Özellikle Türkiye için, bu noktayı çok iyi kavramamız gerekir. Yakın geçmişte Türkiye devrimcileri ve yurtseverler; arasında bu mesele çok iyi anlamadığından çeşitli yanlışlara düştük. Kimisi emperyalizmin Türkiye üzerindeki etkisini küçümsedi ve onu tam anlamıyla bir dış güç saydı. Kimisi ise «uçan kusu» bile emperyalizme atfetti. Gerçekten, emperyalizm hafifsenirken de aşırı abartılırken de, bir dış güç sayılıyordu. İkinci görüştekiler, yurdumuzdaki emperyalizmi ne kadar etkin ve güçlü görürlerse görürler, koydukları sınıf analizleriyle onu dıştan gelip, ülkemizi dört bir yandan kuşatmış bir ejderha şeklinde yorumladılar. Onlar için emperyalizmin Türkiye'deki uzantıları sadece «işbirlikçi» idiler. Oysa yerli egemen sınıfların emperyalist burjuvazi ile içiçe girmişliği, özellikle yerli egemen sınıfların öndeki gücü yerli tekelci sermayenin, emperyalist sömürü zincirinin bir halkası biçiminde, yerli prekapitalist sömürülerle nasıl iç içe olduğu iyi farkedilemiyordu. Bu nedenle, emperyalizmi adeta yok sayarca küçümseyenlere karşı, onu kâdiri mutlak gibi görenler de, öz olarak emper-

yalizmi bir dış güç olarak kabul ediyorlardı. Nitekim, bu ikinci gruptakilerin büyük çoğunluğu son tablilde onu bir dış güce indirdedikleri için hafife almış oluyorlardı. Böylece küçük burjuva ve milli burjuva önceliğindeki bir «atılımla» emperyalizmi kovmanın mümkün olacağı sanılıyordu. Sonra radikal küçük burjuvaziden umut kesilince «iş başa düştü». Emperyalizmi aşırı abartmakla birlikte onu askerî üslerden ve bir avuç işbirlikçiden ibaret göreyerek, gerçekte hafifseyen bu kanadın büyük çoğunluğu, en sonunda en fazla birkaç yüz kişilik militanla onu devirmeğe ve kovmağa kalkıştı.

Emperyalizm dıştaki bir güç gibi görülmeseydi, onun toplumumuza nasıl ve hangi bağlarla gelip yerleştiği farkedilebilseydi, emperyalizm ile yerli egemen sınıflar arasındaki göbek bağının işbirlikçilikten çok ötede, sıkı bir ağ biçiminde yer aldığı anlaşılabilseydi, birkaç yüz kişinin başlatacağı mücadelenin başarısı ulaşamayacağı sezilmek kolay olurdu.

Emperyalizmi aşırı abartanlarca bile, onun gene de bir dış güç gibi görüldüğünün ikinci kanıtı da, halkımızın hemen-ceklik «anti-emperyalist mücadeleye» katılacağına umulmasıydı. Köylüye ve işçiye gidip soyut bir emperyalizmden bahsetmek; devrimci mücadelenin baş hedefi olarak, bilinçsiz yığınlara soyut kalan bir Amerika hedefi göstermek yetmedi. Emperyalizm yerli egemen sınıflarla öylesine sağlam bağlar kurmuştu ki, köylünün ve işçinin bilinçlenmedikçe, emperyalizmi ve Amerikayı somut olarak karşısında görmesine imkan yoktu. Ayrıca emperyalizm, Türkiye'de bir «dış güç» olmadığı için, onun yerli uzantısı durumundaki yerli tekelci sermayeyi ve prekapitalist müttefiklerini yenmek gerekiyordu. Bu ise ancak işçi sınıfının en demokratik ve en devrimci öncülüğü altında örgütlenmiş emekçi kitlelerin sosyal mücadelesi ile gerçekleştirebilirdi. Böyle bir başarının gerçekleşmesi ise ne emperyalizmi yoksayıp sirtüstü yatmakla, ne de onun bir askerî darbeyle veya 200-300 militanla altedileceğini sanmakla, olurdu. Başarının yolu, uzun ve yorucu, aktif siyasî örgütlenme ve bilinçlendirme çalışmasından geçiyordu.

Bu gerçeğin yeterince görülmemesi pekçok fedakâr unsurun heder olmasına, kadroların ağır darbeler yemesine ve sayısız acı olaylara, üzücü deneylere yolaçtı.

Bugün emperyalizmin sömürü ağına dahil ülkelerin çoğu, batı kapitalizminin sömürgelerinin devamıdır. Kapitalizmin emperyalist aşamaya girmesinin kesinleşmesi ve belirginleşmesi 20. yüzyıla başlar.

Yirminci yüzyılın birinci çeyreğinde, emperyalizmin sultanı altındaki ülkeler «sömürge» ve «yarı sömürge» ülkeler olmak üzere iki ana grupta toplanıyordu. Sömürge ülkelere örnek olarak Hindistan, İran ve bazı Afrika ülkeleri; yarı-sömürge ülkeler için Çin ve Osmanlı imparatorluğu gösteriliyordu. Çin'de Sun Yat-Sen'in burjuva devrimi ve bağımsızlaşma çabalarının yanısıra, Türkiye'deki Kurtuluş Savaşı, bu ülkelerin yarı sömürge durumundan kurtulma gayretleriydi. Parçalanmış Osmanlı İmparatorluğunun kalıntıları üzerinde Türkiye milli burjuvazisi, komprador burjuvaziyi de yenerek bağımsız bir devlet kurdu. Ne var ki, başlangıçta milli nitelikler taşıyan yerli burjuvazi çok kısa zamanda bu niteliğini kaybetmeye başladı ve zamanla gene emperyalizme teslim oldu. Çin'de ise, emperyalizme ve «yerli işbirlikçileri»ne karşı süren emekçi halk hareketi anti-emperyalist ve anti-feodal mücadele biçiminde ve işçi sınıfı öncülüğünde ikinci dünya savaşına kadar devam etti. İkinci dünya savaşının sonrasında, Türkiye burjuvazisi emperyalizmle daha ileri bütünleşme adımları atarken, Çin'de işçi sınıfı öncülüğündeki bir demokratik halk iktidarı «Yeni Demokrasi» adıyla ülkede egemen olmuştu. Böylece 1960'lara gelindiğinde, 40 yıl önce yarı sömürge olan iki ülkeden biri tam bağımsızlığını elde ederek sosyalizme geçmişti. Ama diğeri hâla emperyalizme bağımlı bir ülke durumundaydı.

Ne var ki, 1960'ların Türkiye'sinde, 1920-50 döneminin Çin şartlarını görenler veya Birinci Kurtuluş Savaşı öncesi Türkiye'sinin 1960'larda da devam ettiğini ileri sürenler az değildir. Oysa aradan geçen bunca on yıllar Türkiye egemen sınıflarının emperyalizmle olan ilişkilerinde çeşitli değişiklikler yapmıştır.

1960'larda ve 1970'lerde Türkiye'de hâlâ bir «komprador burjuvazi» ve «işbirlikçi burjuvazi» aramak zorlama bir taklitçilik oluyordu. Hele bu olmayan «komprador» burjuvazinin ardındaki emperyalizmin, öyle alelusül bir bürokratik atılımla, küçük burjuva öncülüğünde çekip gideceğini düşünmek, ciddi bir yanılgıydı. Radikal küçük burjuvazinin devrimci misyonundan ümidi kesenlerin bir bölümü ise bilmem kaç yıl önceki Çin şartlarını geri getirircesine işçi sınıfı öncülüğünü de lâfta bırakan, «köylü devrimleri» ve «toprak devrimleri» önerdiler. Birkaç yüz fedakâr kişinin yakacağı meşalenin tüm bozkırı tutuşturacağı ve «emperyalizmin yumuşak karnı» dedikleri kırların, hareketlenerek gelip «metropollerini» kuşatacağı, şehirlerde «yozlaşmış», «revizyonize olmuş» (!) proleteryanın ancak o zaman hareketlenebileceği ve bu mücadeleyi ancak grevlerle destekleyeceği kesin bir inanç ve teori strateji haline getirildi. Bütün bu eğilimlerin baş sloganı *anti-emperyalist ve anti-feodalî*

Ülkemizde, emperyalizmi önemsemeğe; onu sonraki mesele, etkisiz bir güç olarak almağa yönelen bir eğilimin karşısına çıkan «anti-emperyalist eğilimler» yanlış analizlerden yani bir «komprador» veya «işbirlikçi burjuvazi» varsayımından yola çıktıkları için ne ülkemizdeki emperyalizmi bütün ilişkileriyle gerçekte varolduğu gibi görebildik, ne de ona karşı sürdürülecek mücadelenin başarı yolunu doğru tesbit etmekte birleşebildik.

Ama sonradan önceleri küçük görünen yanlışların sonuçlarının ne kadar önemli olabileceğini gördük. Doğru sınıf tahlillerinin önemi bu gün daha iyi anlaşıldı. Emperyalizm, burjuvazi ilişkilerinin doğru kavranmasının gereği daha iyi ortaya çıktı.

Emperyalizm Öncesinde Dünya'nın Genel Görünümü:

19. yüzyılın ikinci yarısındaki dünya toplumuna baktığımızda, konumuzla ilgili şu gözlemleri ilk bakışta söyleyebiliriz.:

● Kapitalizm Avrupa'da doğup güçlenmiş, burjuvazi egemenliğini artık ke-

sinnlikle koymuştur. Burjuvazi rekabetçi çağını aşmakta, tekelcileşip gericileşmektedir. Öte yandan işçi sınıfının burjuvaziye karşı mücadelesi gitgide güçlenmektedir.

● Kapitalizm Kuzey Amerika'da egemen olmuştur.

● Yine kapitalizm Rusya'da güçlenmekte; Rusya'da merkezi feodalite ile burjuvazi bir arada yaşamakta ve burjuvazi iktidardaki ağırlığını gittikçe arttırmaktadır.

● Teknolojik gelişmenin ve kapitalist üretim ilişkilerinin hâkim olduğu bu toplumlardan başka dünyanın «geri kalmış» kısmı sömürge durumunda veya sömürgeleşme içindedir.

Hindistan ve Çin'de İngiltere İmparatorluğu hakimdir. Çağın sonlarına doğru Japonların güneydoğu Asya'da yayılma çabalarına rastlanmaktadır. Afrika'da, başlıca İngiliz, Fransız, Hollanda, Belçika, İspanya, Portekiz, Almanya sömürgeci ülkeler durumundadır.

Latin Amerika (Güney ve Orta Amerika'da), Amerika, İngiliz, İspanya, Portekiz, Hollanda üstünlüğü vardır.

● Orta-Doğu, Balkanlar ve Kuzey Afrika'da giderek zayıflayan çatırdayan Osmanlı İmparatorluğu kendisi de bağımlılaşmaya doğru gitmektedir.

Dünyanın belli başlı bölgelerini bu şekilde hatırladıktan sonra, emperyalizmin nasıl yayıldığını görelim.

Yukarıda sözünü ettiğimiz kapitalist Avrupa, ülkeleri, başta İngiltere olmak üzere sömürgeci (kolonyalist) gelenekliydi. Dolayısıyla, emperyalizmin şimdiki pekçok «az gelişmiş» ülkeye nasıl girdiğini araştırmağa gerek yok. Sömürgeci Avrupa devletlerinde kapitalist sistemin yerleşmesi ve burjuvazinin kapitalist üretimi (genişletilmiş yeniden üretimi) geliştirmeyle teknolojik gelişime ve ulaşım imkanlarının yaygınlaşmasına, silâhların modernleşmesine de bağlı olarak *sömürgecilik yayılmış, sömürgeler çoğalmıştır.*

Kapitalizmin tekelcileşip, emperyalistleşmesiyle birlikte, bu kez emperyalist

burjuvazi sömürgelere hakim oldu. Daha çok yayıldı. Demek ki, emperyalizmin giriş biçimlerinden birisi ve önemlisi olarak, *kolonyalizm*, (*sömürgeciliğin*) *emperyalizme dönüşmesini* görüyoruz.

Bu giriş biçiminin bir özelliği vardır. Emperyalizm aşamasından önce, yani kapitalist işletmeler arasında Avrupada rekabetçilik kıyasıya sürerken, rekabetçi kapitalizm döneminde bile bu rekabet aynı şekilde sömürgelere yansımıyordu. Şöyle ki kapitalist ülkelerin ve farklı ülkelere ait kapitalist şirketlerin sömürgeler üstünde rekabet çatismaları olmakla birlikte, her kapitalist ülke, sömürgelerde, milli bir politika izliyor, ve çoğunlukla o kapitalist ülkenin rekabet eden işletmelerinden .o sektörde- en güçlü olanı bir sömürge de acenta açıyordu. Böylece Avrupa'da kıyasıya rekabet eden kapitalistlerin daha güçlü ve teknikçe, üretimce, sermayece daha ileri olanları, sömürgelere uzanarak güçlenme yolu buluyorlardı. Böylece bir kapitalist ülkenin herhangi bir üretim dalındaki firmaların en güçlüsü, daha da çok güçlenme olanağı buluyordu.

Emperyalist burjuvazi önemli ölçüde sömürgelerin sırtında yükselmiş ve bu yükseliş emperyalizmin o ülkeler üzerindeki egemenliğini arttırmıştır. Emperyalizmin az gelişmiş ülkelere girişinin başlıca biçimi diye gösterdiğimiz, «Kolonyalizmin emperyalistleşmesi» biçiminde, uzun yıllar sömürgeci yöntemler egemen kalmıştır.

Sömürgecilik döneminde, sömürge ülkelerinde Batılı kapitalist şirketlerin acentaları ve yerli ücretli memurları vardı. Emperyalistleşen batı burjuvazisi de aynı biçim uzun yıllar sürdürdü.

Kapitalist ticari firmaların, sömürgecilik döneminde sömürgelerde açtıkları acentalarda çalışan yerli usaklara, Portekizliler «*komprador*» diyorlardı. Bu terim, daha önceleri Portekiz ticaret gemilerinin ve şirketlerinin bazı Afrika sömürgelerindeki yerli memurları için kullanılıyordu. «Komprador» terimi emperyalist aşamadan önceki sömürgecilik türünden kalma bir *kurumu* temsil eder.

Gerçi batılı kapitalist kumpanyalar,

sömürgelerde kendi ülkelerinden personel de çalıştırıyorlardı. Ama, oradaki bir kısım yerli bezirganlarla işbirliği yapmak yani komprador edinmek de gerekiyordu. Bu kompradorlar çoğunlukla ham maddelerin sömürge ülkelerden toplanması için çalışıyorlardı. Zamanla ticaret ilişkileri gelişince, kompradorlar batılı kapitalist elere ham madde bulmanın yanısıra, onların işlenmiş maddelerini de sömürge ülkelerde pazarlamağa başladılar. Önceleri kapitalist kumpanyadan aylık ve küçük bir yüzde alan kompradorlar, biraz para biriktirince, batılı kapitalistlerle işbirliği halinde, kısmen de kendi hesaplarına çalışarak, ticaret ilişkilerini geliştirdiler.

Kapitalizmle sonra da emperyalizmle birlikte sömürgeciliğin güçlenmesi ve yayılmasına bağlı olarak, sömürge veya yarı sömürge ülkelerde başlangıçta sayıları tek tük olan kompradorların hem sayısı hem de faaliyet alanı ve kârları genişledi. Genişletilmiş yeniden üretim daha fazla ham maddeye ve daha fazla pazarlamaya ihtiyaç gösteriyor, böylece sömürge ülkelerdeki kompradorlar sadece liman ve çevresinde faaliyet gösteren bezirganlar olmaktan çıkıp, ülke çapında bir güç hâline geliyordu. Artık limanları olmayan ülkelerde de «komprador» zümreler türemişti.

Ayrıca kapitalist ülkeler, bağımlaştırdıkları ülkelerin hepsine tam sömürgecilik tarzında, yani genel valileriyle, ve askeri birlikleriyle gelip yerleşmiyorlar, bazı az gelişmiş ülkelerde ticaret yapabilmek için, .orayı bir «müstemele» haline getiremeseler bile- şirketleriyle, kumpanyalarıyla girip oraya yerleşiyorlar ve yerli yönetimle «iyi ilişkiler» kuruyorlardı. Bürokratları satın alıyorlar, orada da bir komprador zümresi yetiştiriyorlardı. Bu ülkeler genellikle tam sömürgeleşmiyor, yarı sömürge durumuna geliyorlardı. Gerçek sömürge ülkelerde, gerekse yarı sömürge ülkelerde esnaflık, zanaatkarlık, el işleri veya basit kooperasyon, bilemediniz manifaktür aşamasındaki yerli ilkel sanayi böylece ölüyordu. Hem ham maddeler dışarı akıyor, hem de ileri kapitalist ülkelerin ürünleri o ülkelerde pazarlanıyordu. Böylece, sömürge ve yarı sömürge

ülkelerde sanayi ve dolayısıyla kapitalizm gelişmiyordu. Ülke hayatına komprador burjuvazi denilen bir avuç azınlık zümre egemen oluyor; bu zümre bir yandan emperyalizme çıkar bağıyla bağılyken, öte yandan ülkedeki egemen prekapitalist sınıf ve zümrelerle, (feodaller, tefeci-tâcirler) işbirliği yapıyordu.

Batı kapitalizmiyle ticari ilişkilerin çoğaldığı emperyalizm döneminde ise, emperyalist burjuvazi meta ihracatının yanı sıra sermaye ihracına girişti. Sömürge ve yarı sömürge ülkelerde gerek ham madde gerekse işgücü ucuzdu. Ham maddelerin hepsini Batıya taşıyıp, tekrar işlenmiş tüketim metaı halinde sömürge ülkelere taşımaktansa, o az gelişmiş ülkelerde yatırım yaparak hem ürünleri daha ucuza mal etmek, hem de -ve dolayısıyla- daha çok pazarlama imkanı bulmak açısından sermaye ihracı, tekeller ve tröstler için kârlı geliyordu.

Kapitalist ve emperyalist batı burjuvazisi sömürge ve yarı sömürge ülkelerde sabun, sigara, kibrit, kâğıt, kahve, kakao dokuma gibi üretim faaliyetine girişti. Gene sermaye ihracı, ham madenlerin işletilmesi için gerekli yatırımlarla bazı basit gıdaların üretimini veya sanayi için gerekli birtakım tarımsal ürünlerin (pamuk, kenevir, keten, kauçuk vb.) ilk işlenme süreçlerini kapsıyordu. Ayrıca demiryolları, bazı büyük inşaatlar gibi yatırımlara da girişiyor; sömürge ve yarı sömürge ülkelerin hemen hepsinde demiryolları, denizyolları ve benzeri büyük ulaşım işletmeleri, gerekli bakım ve tamir atölyeleri, irili ufaklı tersaneler emperyalizmin elinde bulunuyordu.

Batı burjuvazisi sömürge ve yarı sömürge ülkelerde bu yatırımlara girişirken, oradaki komprador burjuvaların ve büyük bürokratların da küçük hisselerle yatırımlara ortak olmasında yarar buluyordu. Bu hisseler yüzde beşi, yüzde onu pek aşmıyordu.

Böylece komprador burjuvaziye daha palazlanarak, yer yer «işbirlikçi burjuvazi» haline dönüşüyordu.

Özellikle ikinci Dünya savaşından sonra bağımsızlık ve bağımsızlaşma ha-

reketlerinin güçlenmesiyle, emperyalizm sömürgecilik yöntemlerini büyük ölçüde terketti, ve pek çok az gelişmiş ülkede biçimsel de olsa, yerli hükümetler kurdu veya kurulmasına göz yumdu.

Bugün için sömürge ve yarı-sömürge ülkelerden hâlâ emperyalizmin etkisi altındadır. kalanlarda çoğunlukla emperyalizme bağımlı bir «komprador burjuvazi» veya «işbirlikçi burjuvazi», prekapitalist diğer sömürücülerle birlikte iktidardadır.

Komprador burjuvazi veya işbirlikçi burjuvazi denilen işbirlikçi kesimin egemen olduğu emperyalizme bağımlı ve yarı bağımlı ülkelerde, emperyalizm dış ticaret, bankacılık ve sanayi dallarında *Büyük ağırlıkla* ve çok büyük kârlarla egemendir. İşbirlikçi burjuvazinin bu yatırım veya işletmelerdeki payı, sermayesi çok azdır.

Genel olarak komprador burjuvazi ile işbirlikçi burjuvazi arasında fark bir nitelik farkı değildir; nicelik farkıdır. Batı kapitalizminin sömürge ülkelerdeki kompradorları, emperyalist dönemde de devam etmiştir. Bunlar sadece besit araçlar ve acenteler olmaktan çıkıp yabancı sermayeye katılış oranları biraz artmışsa ve komprador burjuvazi bir ölçüde palazlanıp ülke içine emperyalizme bağımlı olarak daha fazla kol uzatabilmişse, bu burjuvaziye, «işbirlikçi burjuvazi» veya «işbirlikçi sermaye» diyebiliriz. Ama aradaki fark nitelik değil, *nicelik* şeklindedir. Bazı az gelişmiş ülkelerdeki bir zamanların komprador burjuvazisi, bugün işbirlikçi burjuvazi veya işbirlikçi sermaye, haline dönüşmüştür. Özce arada bir fark yoktur.

Türkiye'de egemen kesim işbirlikçi sermaye değildir:

Türkiye açısından «işbirlikçi sermaye» kavramı ve «işbirlikçiler» deyimini üzerinde durmak yararlı olacak. İşbirlikçi (kollaboratör) deyiminin şüphesiz ki, bir ajitasyon değeri var. Örneğin Türkiye'deki sermayenin dışa bağımlılığını vurgulamak için işbirlikçi terimini kullanmak bir ajitasyon amacı taşıdığı sürece zararlı olmayabilirdi. Ama işbirlikçi denilirken Türkiye'deki egemen burjuva kesiminin, yerli tekelci sermayesinin niteliği ve gücü, yay-

gınlığı, prekapitalist sömürü biçim ve güçleriyle bağıntısı doğru biçimiyle, *varolduğu gibi* saptanamadı veya izah edilemedi konulamadı.

İşbirlikçi sermaye veya işbirlikçi burjuvazi denilerek ülkemizdeki dışa bağımlı egemen kapitalist zümrenin niteliği ve ülkeye hayatındaki önemi çarpıtılmış oldu. Türkiye'deki egemen burjuva kesiminin işbirlikçi burjuva olduğunu ileri süren görüş, önce bu dilime «komprador burjuvazi» diyordu. Sonra ülkemizde yerli kapitalizmin etkisinin biraz daha anlaşılması yüzünden komprador burjuvazi teriminin yerine «işbirlikçi burjuvazi» terimi getirildi. Bu düzeltmenin izahı ise, komprador burjuvazi teriminin «sömürgecilere bağlı liman burjuvazisi» anlamına geldiği için yeterinde kapsamlı olmadığı şekilde yapıldı. Oysa komprador burjuvazi, kapitalist çağda bir liman burjuva zümresi idi. Ama, emperyalist çağda nicelikçe aynı kalmamıştı. Çok küçük hisselerle bile olsa yabancı sermayeli yatırımlara girişmiş bir yerli egemen burjuva sınıfı türüydü. Yani bir bakıma «işbirlikçi burjuvazi» olmuştu. Örneğin, Çin literatürü devrim öncesi Kıta Çin'indeki burjuvaziyi, «komprador burjuvazi» olarak gösterir. Yani emperyalist çağda, komprador burjuvazi bir «liman burjuvazisi» değildir artık. Onun doğal uzantısı işbirlikçi burjuvazidir. Bu bakımdan komprador burjuvazi ile işbirlikçi burjuvazi aynı kavramlardır, aradaki nüans derecesindeki fark, sadece *nicelik*'tedir, *nitelikte* değildir.

Ülkemizdeki egemen burjuva kesimi için işbirlikçi veya komprador burjuvazi terimlerinin kullanılması, onun niteliğini görmemek demektir. Yoksa egemen sınıfların doğru nitelik analizlerinin yapılması durumunda ve bunun geniş kadrolarla ve sempatanlarla kavranması halinde zaman zaman emperyalizmin yerli ortaklarını vurgulamak için «emperyalizmin işbirlikçileri» deyiminin öz ve nitelik tahrif edilmemek, yanlış anlamalara yol açmamak şartıyla- ajitasyon amacıyla (yeri geldiği zaman) kullanılması mümkündür. Ama işbirlikçi burjuvazi teriminden komprador burjuvazi ve benzeri kavramlar kas-

tediliyorsa; veya o tür yanlış anlamalara yol açacaksa, «işbirlikçi» terimini kullanmadan önce, yerli egemen sömürücü güçleri varoldukları özleriyle, biçimleriyle ve ağırlıklarıyla açıklamak ve önce o kavramların iyice yerleşmesini sağlamak zorunludur. Bu söylediklerimiz sadece işbirlikçi sözcüğü içindir. İşbirlikçi sermaye (burjuvazi) terimi ise bizzat Türkiye için geçerli değildir.

Ülkemizdeki egemen burjuvaziye işbirlikçi burjuvazi denilmesi hangi teorik ve pratik yanlışları içerir:

● Türkiye'de işbirlikçi burjuvazi yukarıda açıkladığımız anlamda yoktur. Örneğin Güney Vietnam'daki, Güney Kore, Endonezya veya Filipinlerdeki burjuva sınıfı komprador burjuvazi veya işbirlikçi burjuvazidir. Ama, daha sonra açıklayacağımız gibi Türkiye'deki burjuvazi, onlardan farklıdır.

● Türkiye'de yerli kapitalistler olarak egemen olan kesim, iddia edildiği gibi *işbirlikçi sermaye sınıfı* değildir. Egemen olan kesim yerli burjuva sınıfı içindeki dar bir *tekelci zümredir*. dışarıdan önemsiz gibi gözükken bu ayrılık gerçekte derin bir farktır. Nitekim 1971 den 1974'e kadar geçen dönem, hem yerli tekelci sermaye zümresinin, yerli burjuva sınıfı ve diğer sömürücü kesimler üzerindeki egemenliğini daha açık seçik belli etmiştir, hem de yerli burjuva sınıfı içinde tekelci olan ve olmayan kesimin mücadelesi kızışmış ve tekelci olmayan kesim, küçük burjuvazinin de desteğini alarak bugünkü kabineyi kurmuştur.

Türkiye'de işbirlikçi burjuvazi değil, uluslararası kapitalizmin uzantısı durumundaki banka-sanayi-ticaret ve büyük emlak-toprak sahiplerinin kaynaşmasından oluşan yerli mali sermaye (finans.kapital) zümresi egemen güçtür. Öte yandan, bu kesim dışında kalan burjuvazi *milli burjuvazi değil*, en genelleyle *tekel dışı* veya anti-monopolist diyeceğimiz burjuva kesimidir.

Bu olguyu ve bu sınıfsal yapıyı daha iyi anlamak için, Batı kapitalizminin ül-

kemize girişini etraflı şekilde açıklamak ve anlamak gerekir. Ancak bu konuya geniş olarak İLKE'nin 6. sayısında yer verilecektir. Burada kısaca şu noktalara değinelim.

Emperyalizmin Osmanlı İmparatorluğunu kısıpaca almakta olduğu 19. yüzyılın ikinci yarısında, emperyalist güçlere bağlı, çoğu musevî ve Rum azınlıklardan oluşan galata sarraflarına ve Osmanlı tacirlerine «levanten»ler adı veriliyordu. Levantenler diğer sömürge ve yarı sömürgelerdeki «kamprador»ların Osmanlı devletindeki karşılığıydı. Levantenlerin aracılığıyla Batılı şirketlerin acentaları galata'da bir-biri arkasına kuruluuyordu.

Dış borçlanmalar Düyun-u Umumiye vb., arkasından Osmanlı Bankası kuruldu. Emperyalist güçler Türkiye'de Anadolu - Bağdat - Demiryollarından İstanbul elektrik şirketi, Tramvay - Tünel şebekesine, sigara kibrit tekeline kadar çeşitli yatırımlara giriştiler. Böylece kapitalizm, emperyalizm kanalıyla ve komprador levanten azınlığın aracılığıyla, şirketler şeklinde ve tekelci biçimde Osmanlı İmparatorluğuna girdi.

Bu tekelci giriş, şüphesiz ki, bütün sosyal yapıyı çarpıttığı gibi rekabetçi kapitalizmin üretici güçleri geliştirici, pre-kapitalist ilişkileri tasfiye edici devrimci gelişmesini daha baştan engelledi. Bununla birlikte asalak ve çarpık da olsa kapitalizm gelişıyordu. «Çünkü emperyalizm girdiği yerde kapitalizmi nisbi olarak geliştirir» Bu gelişme boyunca, daha çok Anadolu'da kompradarlardan bağımsız, daha çok ticarete dönük bir yerli burjuvazi doğuyordu. İttihat ve Terakkiçiler, çok kısıtlı da olsa bir «milli burjuva» yaratma çabasındaydılar. Nitekim oluşabildiği kadarıyla bu «milli burjuvazi,» küçük burjuva aydın kadrolarla birlikte kurtuluş savaşına öncülük etti. Her ne kadar milli burjuvazi'nin güçsüzlüğü yüzünden küçük burjuva bürokrat - asker - aydın kadrolarca yürütüldüyse de, Kurtuluş Savaşı bir burjuva devrimci hareketiydi. 1908'lerde başlamış - kendine özgü koşullar içinde gerçekleşen burjuva demokratik devriminin yeni bir adımıydı.

Ama devrimin hemen sonrasında «mil-

li burjuvazi» emperyalizme teslim olmak ve yeniden batıyla bütünleşmek adımlarını atmağa başlamıştır. İzmir İktisat Kongresi bunun somut delilidir. Bir yıl geçmeden kurulan İş Bankası ise yerli sermayesi kaynaşımını başlatacak şekilde, merkezi bir «ilk çekirdek» biçiminde ortaya çıkmasıdır. O sırada kapitülasyonların hepsi kaldırılmamış, yabancı sermaye ile ortaklıklar devam etmiş, Osmanlı Bankası, Banka Komerçiyale İtalyana, Banko Di Roma gibi bankalar varolagelmıştır. Yani «milli burjuvazi» hemencecik *gayri millileşmeğe* başlamıştır. 1929'da gelen dünya kapitalist bunalımı yerli burjuvazi ve kadrolarını ürkütmüş, emperyalizmle bütünleşmede duraksamalar olmuştur. Bu sırada ortaya atılan devletçilik ise gerçekte devlet kapitalizmi yoluyla, yerli özel sektörün güçlenmesinden başka bir şey yaramamış, bir süre sonra emperyalizme teslim olmakta yeni adımlar atılmıştır.

İkinci Dünya Savaşının kapitalist kamptaki kârlı galibi Amerika ise, savaş sonrasında Türkiye'ye el atmıştır. Emperyalizmin içindeki ortaklarını görmeyen, emperyalizmi sadece dış olgu sayan yanılığın tam karşısında yer alan bir diğer yanılığa burada değinelim. «Emperyalizm savaş sonrasında Türkiye burjuvazisinin davetiyle gelmiştir,» diyerek emperyalizmin istilacı ve yayılmacı karakterini görmeyen ve onu küçümseyen eğilimin söylediğinin tersine; ABD emperyalizmi savaş sonrasında hemen soğuk savaş denilen bir antisosyalizm yaygarası icad etmiş, arkasından da Marshall Planını Avrupa'ya (ve Türkiye, Yunanistan'a) dayamıştır. ABD emperyalizmi bu askeri hazırlıklarının yanısıra Truman doktrini diye yeni bir tabikle Yunanistan ve Türkiye üzerinde etkili yeni egemenlik adımları atmıştır. Derken, ikili antlaşmalar 1950 öncesinde yapılmıştır. 1950'de ise yerli büyük sermaye ile onun tefeci-tüccar (bezirgan) ortağının politik iktidarı, sahte demokrasi çığıldarı içinde politik egemenliğini kurmuştur.

Ve bu süre içinde yerli sermaye, mümkün olduğu kadar tekelci modeli izleyerek ve karma ekonomi, devletçilik denilen dev-

let kapitalizminin her türlü nimetinden faydalanarak palazlanmıştır. 1946 ve özellikle 1950 sonrasında ise, yerli tekeli sermayenin emperyalizme bütünleşmesi hızlanmış, yeni açılan ticaret ve liberal ekonomi imkânlarından yararlanan yerli büyük sermaye, özellikle 1960 sonrasında biriktirebildiği kadar sermayeyi, yabancı sermayeyle birlikte sanayiye yatırmıştır.

1960 sonrasında sermaye yoğunlaşması ve merkezleşmesi güçlenmiştir; ağır sanayiden uzak kalmakta birlikte yerli tekeli sermaye bazı basit sanayi yatırımlarına girişmiştir. Yabancı sermayeyle montajcılık biçiminde bağlar ve birkaç büyüğe yatırıma girerken, kendi başına birtakım basit tüketim malları imalatına da geçebilmiştir.

Bir yandan uluslararası tekeli sermayeye sıkı sıkıya bağımlı ve daha doğuşundan *tekelci*, asalak ve uluslararası mali oligarşinin, (finans kapitalin) içerdeki ortağı sermaye zümresi gelişirken, öte yandan bir başka sermaye kesimi de gelişmiştir ve gelişmektedir. Çeşitli sol eğilimlerle «milli burjuvazi», «orta burjuvazi», «küçük sanayici», «Anadolu burjuvası», «Vahşi burjuvazi» adları verilen bu kesimi belki de en iyi niteleyebilecek olan terim «tekel dışı burjuvazi» terimidir.

Nasıl ki tekeli sermayeyi sadece «işbirlikçi» olarak adlandırmak, onun, kompador veya işbirlikçi burjuvaziye göre daha gelişkin olan, uluslararası mali oligarşiyle iç içe geçmiş ve onunla güçsüz de olsa *ortaklığa* girişmiş yapısını nitelemek te yetersiz ve eksik kalırsa, aynı şekilde tekel dışı burjuvaziyi «milli» olarak nitelemek de yanlış çağrışımlara yol açabilir. Bu kesim, belki şimdilik tekellerle çıkar çatışması içindedir, ama emperyalizme ve uluslararası mali oligarşiye özünde düşman ve karşı değildir. Aksine, çıkarlarını onunla bütünleştirerek Sömürden daha fazla pay alma amacındadır. Ve 20. Yüzyılın ikinci yarısında, artık gerçekten milli ve sonuna kadar antiemperyalist bir burjuvazinin yolu tarihsel olarak kapanmıştır.

Özetle, yerli burjuvazinin belli başlı iki dilimini «kompador (veya işbirlikçi) burjuvazi» ile «milli burjuvazi» değil; «tekelci sermaye» ile «tekel dışı sermaye»

kesimleri meydana getirmektedir. Ve burjuvazi içinde egemen olan güç bugün bütün bir burjuva sınıfı değil, bir zümre (tekelciler zümresi)dir.

Yerli burjuvaziyi «işbirlikçi sermaye» olarak görmenin asıl yanıltıcı tarafı, emperyalizmi ister istemez bir dış güç görmek noktasına gelip dayanmaktadır. Yukarıda da söylediğimiz gibi emperyalizmi önemsemeyen görüşün karşısına, emperyalizmi önemseyerek bile çıkılsa, onun yurdumuzdaki varlığını askeri üsleriyle ve «işbirlikçiler kesimiyle» görmek, herşeye rağmen emperyalizmi önemsemeyen eğilim gibi, onu bir dış güç kabul etmek olmu-yor mu?

ANTI EMPERYALİST MÜCADELE VE SINIF SORUNU :

Türkiye üzerine bu mutlaka geliştirilmeye muhtaç kısa sınıf açıklamalarında varmak istediğimiz nokta, sınıf mücadelesiyle anti-emperyalist mücadelenin ülkemizdeki bütünlüğüdür.

Modern toplumda sonuna kadar devrimci tek sınıf işçi sınıfıdır. Dolayısıyla anti-emperyalist mücadelenin de öncüsüdür. Emperyalizm çağında işçi sınıfı öncülüğünde olmayan hiç bir devrim kalıcı zaferlere ulaşamaz. İşçi sınıfının objektif ve sübjektif öncülük koşullarının gelişmediği veya yeterli olmadığı bir kısım geri kalmış ülkelerde, burjuva devrimleri, milli burjuvazinin veya sadece burjuvazinin öncülüğünde yapılsa bile; sayısız deneyler göstermiştir ki, bu burjuvazi o ülkenin işçi sınıfına veya uluslararası işçi sınıfına dayanmadığı sürece, eninde sonunda emperyalizme teslim olmaktadır.

Türkiye'nin Birinci Dünya savaşı sonrasında Millî Kurtuluş savaşı, milli burjuva öncülüğünde gerçekleşmişse de, işçi sınıfı, savaş içinde ve sonrasında öncülüğü alamadığı için, ülke yeniden emperyalizme teslim edilmiştir.

İster sömürge, yarı sömürge yada yeni sömürge ülke, isterse bağımlı veya yarı bağımlı ülke olsun, her ülkenin kendi anti-emperyalist mücadelesi, o ülkenin iç sınıf dinamiğinden soyut değildir. Ve

işçi sınıfı öncülüğünün olmadığı veya en azından işçi sınıfı ağırlığının ve ortaklığının bulunmadığı kurtuluş mücadeleleri ve ya bağımsızlık hareketleri, öncülüğü işçi sınıfı almadıkça ergeç gerilemeğe ve emperyalizmin direkt veya dolaylı sultasına girmeğe mahkûmdur.

Uzak tarihe gitmeğe gerek yok. Ya kim geçmişteki Mısır milli burjuva devrimini ele alalım. Milli burjuva lideri Nasır bir süre için Arap dünyasında bağımsızlık hareketlerinin sembolü olmuş, fakat emperyalizmle işçi sınıfı arasında bocalayıp durmuştur. Eğer emperyalizm, Arap dünyasına siyonizm koluyla uzanmış bulunmasaydı ve Arap halkının geleneksel Yahudi düşmanlığı yeni şartlarda yeniden alevlenmeseydi, Nasır emperyalizme çok daha önceden teslim olacaktı. Mısır'daki egemen burjuvazi milli niteliğini çoktan kaybetmiştir. Ama bitmez tükenmez Arap — İsrail savaşları ve halkın İsrail düşmanlığı, İsrailin arkasında ABD emperyalizmi başta olmak üzere çeşitli metropol lerin bulunması, Mısır egemen sınıflarının emperyalizme teslimiyetini geciktirmiştir. Öte yanda Sovyetler Birliği'nin Arap halklarından yana davranması Mısır burjuvazisini uzun bir süre arada bırakmıştır. Fakat eninde sonunda teslim bayrağı çekilmiş, Nasır'ın ölümü ve Sedat'ın gelmesiyle emperyalizme bağımlılık yolunda daha hızlı adımlar atılmıştır.

Daha yakın bir örnek olan Libya devriminde Kaddafi'nin vardığı yer, ya da Sudan milli burjuva hareketinde Numeyri'nin emperyalizme yaklaşması açıkça ortada. Her iki milli devrim lideri de ilk iktidara geldiklerinde Çin'e geziler düzenlemişler, Sovyetlerle yakın ilişkiler kurmuşlardı. Ama sonra içindeki işçi sınıfı hareketlerini bastırmak için amansızca elbirliği yaptılar, örneğin Sudan'da, işçi sınıfı atılımının kanlı bir şekilde bastırılmasında fazlasıyla yardımlaşmışlar. Bugün ise, birisinin yetkileri alınmış olmakla birlikte, her iki milli burjuva lideri — daha doğrusu onların arkasındaki burjuva kesimleri — emperyalizme teslim olma yoluna dalar.

Bu örnekleri çoğaltmak mümkün. Öte yandan başka örnekler de var: Bugün

Suriye ve Irak'da milli burjuvazi öncülüğünde bir devlet kapitalizmi (kapitalist olmayan yol!) uygulanmaktadır. Her iki rejim de ilerici rejimlerdir. Ama oralarda hem milli burjuvazi ve küçük burjuvazi işçi sınıfına dayanmakta, işçi sınıfının gelişimi doğrultusunda adım atmaktadır; hem de işçi sınıfı iktidara ortaktır. Kabilenede temsil edilebilmekte, bağımsız örgütlenebilmektedir. Bu iki rejimin emperyalizmden bağımsız kalmalarının başlıca nedeni işçi sınıfının desteğini ve ortaklığını kazanmış olmalarıdır.

Özellikle kapitalizmin Mısır, Libya, Suriye, Sudan, ve Irak'a nazaran çok daha fazla gelişkin olduğu ve işçi sınıfının nicelik ve nitelikçe daha güçlü bulunduğu ülkemizde — işçi sınıfının Söbjektif faktörü olan örgütlenme düzeyi düşük olmakla birlikte — antiemperyalist bir hareketin, sınıf temelinden kopuk olabileceği ve kopuk yürüyebileceği düşünülemez.

Anti - emperyalist ve sosyalist mücadele bağlantısı : işçi sınıfı öncülüğü :

Türkiye'nin emperyalizmden bağımsızlaşması ancak işçi sınıfının bağımsız öncülüğü altında örgütlenmiş ve onun bağımsız örgütünün önderliğinde yürütülen demokrasi — bağımsızlık ve sosyalizm mücadelesinin bir parçası olarak gerçekleşebilir. Yerli emekçi halk, tekeli sermaye ile onun prekaptalist ortaklarının anti - demokratik ve gerici egemenliğine son vermek için işçi sınıfının asgari programı etrafında toplanmalıdırlar. Ancak, gerici, anti - demokratik sınıf ilişkilerini egemenliklerinin sona erdirilmesi ve yerli egemen sınıf üstünlüğüne son verilmesiyle, emperyalizmin ülkemizdeki ağırlığı yok edilebilir. Bu zaferin başarı yolu ise emekçi halkın aktif ve demokratik sınıf mücadelesinden geçer.

Şu halde, ülkemizde anti - emperyalist mücadele ile emperyalizmin yerli ortaklarıyla mücadeleyi birbirinden ayırmak ve anti emperyalist mücadeleyi önceye alarak, diğerini ertelemek yanlıdır. Öte yandan emperyalizmi yok sayan, ülkemizde

etkisiz gören bir sorumsuzluk içinde, ancak demokratik sınıf mücadelesi başarıya ulaştıktan sonra emperyalizmin karşımıza dikilebileceğini söylemek, yani tüm devrimci süreç boyunca halkımızın karşısındaki yerli egemen sınıfların arkasında ki emperyalist gücü görmemek, uluslararası kapitalizmin strateji ve taktiklerinin ülkemizdeki yerli egemen sınıfları be lirleyeceğini ve yönlendireceğini unutmak veya inkâr etmek, kör gözlülüktür. Emperyalizm kolay kolay Türkiye'yi bırakmayacaktır. Pek çok az gelişmiş dünya ülkesindeki kanlı oyunlar açıkça ortadadır. Askeri - stratejik bakımdan önem taşıyan ülkemizin emperyalizmin pek çok tertibi ne, saldırısına, zulümüne uğrayacağı bes bellidir. Ve emperyalizmin halkımıza karşı her türlü saldırısının baş hedefi işçi sınıfımız ve işçi sınıfı devrimcilerimiz, ilerilerimiz, yurtseverlerimiz olacaktır.

Emperyalizmin belirleyici etkisi :

Emperyalist burjuvazi, işçi sınıfının bağımsız örgütlenebilmesini ve müttefikle riyle birlikte, tüm emekçi halkın demokratik iktidara doğru yürümesini engellemek amacıyla anti - demokratik saldırılara girişecektir. Yerli egemen sınıfların a ciz kaldığı yerlerde ve noktalarda emperyalist burjuvazinin gizli açık müdahaleleri halkımızın baş düşmanı olacaktır.

Yurdumuzda anti - emperyalist mücadele vermeden demokrasi mücadelesinin, sosyalizm mücadelesinin, —kısaca— tüm demokratik emekçi halk hareketinin başa rıya ulaşması imkânsızdır. Demokratik sınırların genişletilmesi ve anti - demokratik duvarların geriletilmesi çabalarında bile, halkımız karşısında, yerli büyük sermayenin ardında emperyalist burjuvazi bulacaktır.

Emekçi halkımızın demokratik ve sosyal mücadelesinde emperyalizmin düşman etkisini ve çeşitli kertelelerdeki belirleyici rolünü asla unutmamak gerekir. Emperyalist burjuvazi içinde, ülkemiz hakkındaki en ufak bir gelişimi ve emeli bile derhal tesbit edip değerlendirebilmek için son derece uyanık olmamız gerekmektedir.

İşçi sınıfımızın ve emekçi halkımızın örgütlenme çabalarında, ajitasyon ve pro

paganda faaliyetlerinde, ve tüm siyasi çalışmalarımızda, işçi sınıfına ve emekçi halka, salt sınıf bilinci vermek onlara karşımızdaki düşman hedeflerini ve gücünü olduğu gibi göstermemek olur. İşçi sınıfına sınıf bilincini verip yerleştirirken, demokratik emekçi halk hareketinin karşısındaki anti - emperyalist hedefleri de unutturmamak ve yerli egemen sınıf ve zümrelerin egemen sınıflarla göbek bağını çok iyi anlatmak; emperyalizmin halkımız üzerindeki kanlı oyunlarını, tertiplerini, baskılarını ve girişimlerini anında emekçi kitlelere yaymak görevimizdir. Emperyalizmi tüm dünya üzerindeki çirkin etkisiyle tanıtmak gerekir.

Emperyalizmi küçümseyen eğilimler :

Anti - emperyalist mücadeleyi hafifseyen, emperyalizmin ülkemizdeki etkisini ve ağırlığını önemsemeyen entelektüel sorumsuzluğuna karşı çok uyanık olmak ve emperyalizm hakkındaki önemsemez tavırların emekçi halk arasına da yayılmasına engel olmak zorunludur. Gene emperyalist merkezler arasında ehven-i şer arama çıkacak kuyrukçuları ve etkilerini hemen silmek bir başka görevimizdir.

Önümüzdeki dönemde AET emperyalizmini yeğ tutarak, ona karşı gizli açık teslimiyetçiliği, devrimci kıflar altında tezgâhlaşma çabalarını çıkabilir. Gene ülkemizin sanayileşme «hamlelerini» (!) abartarak, yerli «büyük burjuvazi» dedikleri kesimi adeta emperyalistleşmiş ve emperyalizmden özerkleşmiş bir güç gibi gösterecek «menşevik»lere rastlanabilir. Hatta AET ile ilişkilerin üretici güçlerimizi geliştirdiğini öne sürerek karşı devrimci hizmet eden birtakım burjuva «teorisyenlerini» devrimci diye tanıtmaya ve devrimcilerle salık vermeğe yeltenenler bulunabilir. Veya bu teorisyenlerin sosyalist partili ve sözdé devrimci maskeli olanlarını halkımız karşısına, kadrolar önüne sürmeğe çalışan kalp devrimciler de türeyebilir. Emperyalizmi hafife alan böylesi her türlü eğilime karşı amansızca mücadele etmek ve gerek kadroların, gerekse halkımızın yanıtılmasını önlemek başlıca görevlerimiz arasındadır.

Ehven-i Şer Dönekleri :

Emperyalizmi dıştaki bir güç veya bize dokunmayan bir yılan hatta, hatta —bir kesimiyle bize fayda getiren— bir «geçici müttefik» gibi görececek veya göster meğe çalışacak, sınıf mücadelesinin anti-emperyalist hedeflerini şaşırtmağa uğraşacak sağ sapmacı uzlaşmacı görüşlerin yaygınlık kazanmasına, «AET ehveni şerciliği» kalkanı altına sığınmış dönekliğin ve ihanetin birtakım lâf kalabalığı altına giz lenmesine, teslimiyetçiliğin ideolojik kılıf edinmesine karşı uyanık ve hoşgörüsüz ol malyız.

Emperyalizmin iç çelişkilerinin abartılarak, Türkiyedeki her türlü devrimci gelişmenin şansını ve hesabını emperyalizmin içindeki meselelere bağlamağa çalışan umutsuz lâf ebelerine de kulak vermeme, öylelerinin entellektüel spekülasyonlarını etkisizleştirmek de gereklidir.

Emperyalizmi yerli egemen sınıflardan soyutlayıp, hafifleyen veya umacılaştıran,

anti emperyalist mücadeleyi sınıf çelişkilere ayrı gösteren veya tutmağa çalışan, sağ veya sol her türlü sapma eğilimi, ülkemizin ve dünyamızın işçi sınıfı gelişimi dışına düşer.

Emperyalizm ve Etkileri, gelişimleri sürekli bir inceleme konusudur. Emperyalizmin dünya üzerindeki gelişimi, yeni girişimleri, tertipleri; halkımız üzerindeki planları; askeri, iktisadi, siyasi ve ideolojik taktikleri üzerinde sürekli olarak incelemelerde bulunmak ve bu konuyu, genel doğrular ötesinde ayrıntılıca ele almak gerekmektedir. Burada sadece anti - emperyalist mücadelede ipucu niteliğindeki genel doğruları ve ülkemizle ilgili bazı tesbitlerimizi sıraladık. İşçi sınıfı sosyalistleri diğer konular gibi emperyalizm ve onun Türkiye'deki etkisi konusunu da ayrıntılıca incelemek ve sürekli gelişen şartlarda meseleyi doğru tesbit etmek için tartışmak ihtiyacındadırlar. İLKE dergisi doğruyu bulmaya ilkeli birliğe yönelen tartışmalara açıktır.

TÜSTAV

Emperyalizm

Oya Baydar

Emperyalizm ve çağdaş emperyalizm konularında aydınlığa kavuşmadan; emperyalist mekanizmanın ekonomik, siyasal, askeri işleyişini ve girdiği kapitalizm öncesi yapılarla yarattığı toplumsal değişimleri doğru kavramadan; emperyalizmin günümüzde büründüğü yeni çehreleri ve iç içe ilişkilerini ihmal ederek sürdürülecek her taktik ve strateji tartışması, kısır sloganlar ve sapmalarla sonuçlanmaya mahkumdur. «Bağımsız Türkiye» sloganı, ancak emperyalizm olgusunun bütün boyutları ve bütün gelişmeleriyle doğru kavranması sonucunda içerik kazanabilir. Antiemperyalist mücadelenin kalıcı başarısı, emperyalizmi ve Türkiye - emperyalist güçler ilişkisini doğru değerlendirmekten geçecektir.

Emperyalizm nedir? Hangi çağın, hangi üretim biçiminin zorunlu gelişmesinin ürünüdür? Günümüzde emperyalizmin kazandığı yeni biçimler nelerdir ve emperyalizm hangi aşamasındadır? Emperyalizm tartışmaları yirminci yüzyılın başından bu yana hangi doğru ve yanlış çizgiler çevresinde gelişmektedir? Emperyalizmin kapitalizmin gelişmemiş olduğu toplumlara girişi ve toplumsal yapı üzerindeki etkileri nasıl olmuştur, bugün nasıl olmaktadır?

Bu inceleme, daha doğrusu derleme, yukarıdaki soruların bir kısmına ilk cevaplar ve ilk yaklaşımlar getirmeyi amaçlamak-

tadır. Emperyalizm gibi çok boyutlu, çok yönlü, çok önemli bir olgu, büyük araştırmaların konusu olmalıdır. Aşağıdaki yazı bir giriş, daha doğrusu bir ön bilgi yazısıdır. Bu yüzden pek çok eksikleri vardır. Bu eksiklerin bir kısmının, İLKE'deki diğer yazılarla mümkün ölçüler içinde tamamlanmasına çalışılmıştır.

Emperyalizm teorisi ve anti emperyalist mücadele kavramları önce Lenin'in adını akla getirir. Lenin, Marx'ın öğretilerini yirminci yüzyıla, yani kapitalizmin emperyalist aşamasına uyguladı. «Kapitalizmin en yüksek aşaması: Emperyalizm» eseri, teorik çalışma yapma tutkusuyla değil, emperyalizm konusundaki yanlış ve revizyonist tezleri çürütmek, emperyalizmin gerçek yüzünü göstermek ve bu teorik temel üzerine, dünya işçi sınıfının ve dünyanın sömürülen halklarının barış, demokrasi ve sosyalizm için mücadelelerine sağlam bir strateji getirebilmek için yazıldı. Çeşitli «çürütme», «aşma» ve «katkı» çabalarına rağmen, emperyalizm konusunda bu eser aşılamadı ve çürütülemedi. Aksine emperyalizmin gelişmesi içinde her olayda yeniden doğrulandı.

«Kapitalizmin en yüksek aşaması: Emperyalizm» 1916'da yazılıp 1917'de yayımlandı. Yani, Avrupa marksistlerinin, sosyal demokratlarının, hatta burjuva iktisat

çılarının emperyalizm olgusunu hararetle tartıştıkları sıralarda. Tartışma özellikle Alman Sosyal demokrasisi içinde hararetlenmiş ve önce Bernstein daha sonra Kautsky'lerle revizyonizme dayanak yapılmaya başlanmıştı.

Lenin, emperyalizm konusundaki bütün bilgileri ve araştırmaları derledi. Özellikle İngiliz iktisatçısı J. A. Hobson'un 1902'de yayınlanmış Emperyalizm adlı eserinden ve Avusturyalı marksist Hilferding'in 1910'da yayınlanan «Das Finanz kapital» adlı eserinden yararlandı, bunu yaparken her iki kitapta gördüğü revizyonizm ve oportünizm tohumlarını ve yanlışları, kendi sağlam marksist süzgecinden geçirdi. Ayrıca 150'ye yakın araştırma ve kitaptan yararlandı: «Kapitalizmin en yüksek aşaması: Emperyalizm» doğdu.

I EMPERYALİZM TEORİSİ

Emperyalizm nedir: Tanım

Emperyalizm başlıca dört şekilde tanımlanır: En kısa tanımıyla,

«Emperyalizm kapitalizmin tekeli aşamasıdır.»

Kısa tanımlar kullanışlı olmakla birlikte yetersiz kalırlar. Emperyalizmin temel ve ayırıcı niteliklerini içeren daha geniş bir tanım şöyle yapılabilir:

«Emperyalizm, kapitalizmin, tekelin ve mali sermaye (finans kapital) egemenliğinin ortaya çıktığı, sermaye ihracının birinci dereceden önem kazandığı, uluslararası tröstlerin dünyayı paylaşmaya başladıkları ve en büyük kapitalist ülkeler arasında dünyanın paylaşılmasının sona erdiği, gelişme aşamasıdır.»

Emperyalizmin siyasal görünümü ve tarih içindeki yeri ise şu tanımda anlatılır:

«Emperyalizm, dünyanın dört bir yanında, özgürlük değil bağımlılık eğilimleri geliştiren tekeller ve mali sermaye çağıdır. Bu eğilimlerin verdiği sonuç, siyasal rejim ne olursa olsun her alanda reaksiyon (karşı devrim) ve uzlaşmaz ilişkilerin olağanüstü güçlenmesidir.»

«Emperyalizm, asalak ve can çekişen kapitalizmdir.»

Emperyalizmin bu kısa tanımları bile, şu gerçekleri ortaya koymaktadır: 1 — Emperyalizm, birçoklarının sandığının aksine öteden beri varolan bir istilacılık olgusu veya kapitalizmin bütün aşamalarında rastlanan bir nicel durum değil, kapitalist gelişmenin belli bir noktasında, zorunlu olarak varılan *yeni bir aşamadır*. Kapitalizmin, serbest rekabetçilik döneminden, tekelcilik dönemine geçiş aşamasıdır. Yani kapitalizm içinde nitel bir değişmeyi yansıtır.

2 — Emperyalizm, kapitalizmin artık can çekişmekte olduğu, ekonomik ve sosyal bunalımlar, devrimler, büyük savaşlar çağıdır. Bu nitelikleri ve tekelci yapının üretim ilişkilerine getirdiği değişimler yüzünden, emperyalizm bir *geçiş dönemidir*. Yani revizyonist görüşün ve bazı çağdaş sapmaların iddia ettiği gibi, gelişmeleri azaltmak yerine bütünü şiddetlendirir.

Emperyalist çağ ne zaman başlar?

Emperyalizm, kapitalizmin tekelci aşaması olduğuna göre, emperyalizm çağının başlangıcını tekellerin güç kazandıkları dönemde aramak doğru olur. Çağdaş anlamda emperyalizme başlangıç olarak 19. yüzyılın son çeyreği alınır. İki küçük savaş: İspanya - Amerika (1898) ve İngiliz - Boer (1899-1902) savaşları, dünya pazarının emperyalistler arasında paylaşılması savaşlarıdır.

Bu iki küçük savaştan sonra, dünyada Çin hariç, paylaşılmamış önemli bir pazar kalmıyordu. Yani emperyalist güçler artık birbirlerinin pazar ve nüfuz bölgesi sınırlarına dayanmış durumdaydılar. Ni tekim birinci dünya savaşı ilk yeniden paylaşım çekişmesi oldu. 1870'lerde tekelleşmenin gelişmesi ve kapitalizmin tekelci kapitalizm dönemine girmesiyle birlikte başlayan emperyalist çağ, yirminci yüzyılın başında emperyalist savaşlar noktasına varmıştı.

Gerek o dönemlerde, gerekse günümüzde emperyalizm konusundaki tartışmaların düğümlendiği noktalardan biri de, em.

peryalizmin başlangıcı için verilen tarih olmuştur. Emperyalizme özgü görülen bir çok niteliğin aslında bütün kapitalizm tarihi boyunca var olduğu, kapitalizmin yeni bir aşamasına bağlı değil de genel olarak kapitalizmin içinde çekirdek halinde bulunduğu iddia edilmiştir. Eski sömürgecilik (kolonializm), emperyalizmle bir tutulmuş, arada sadece nicel fark görülmüştür. Oysa Lenin ve Lenin çizgisi, emperyalizmin kapitalizmin yeni bir aşaması, tekelci bir aşaması olduğu konusunda ısrarlıdır. Teorinin belkemiğidir bu. Çünkü ancak o zaman emperyalizmin aynı zamanda dünya ölçüsünde sosyalizme geçişin «geçit aşaması» olduğu ortaya çıkar. Kautsky'den, «katkı» getirmeye heveslenen birçok yeni «teorisyen» kadar, hepsinin ya nıldıkları nokta budur. Emperyalizmin, kapitalizmin tekelci aşaması olmadığı ileri sürülünce, kapitalizmin geçirdiği, ve onu çürümeye ve sonuna doğru götüren evrim anlaşılamaz; tekelci devlet kapitalizminin rolü görülemez; emperyalizmin girişiyle geri bırakılan ülkelerin durumu bir kâder sayılır ve çeşitli teorik yanılgılardan, anti emperyalist ve sosyalist mücadele konusunda eyleme yansıyan yanılgılar doğar.

Emperyalizm kapitalizmin tekelci aşaması olduğuna göre, emperyalizm çağının başlangıç tarihi için, tekellerin gelişme tarihine kısaca bakalım. Emperyalizm eserinde tekellerin tarihi şöyle özetlenir: 1-1860-1880 Arası: serbest rekabeti gelişme sinin doruk noktası. Bu dönemde, tekeller henüz embriyon halindedir. 2-1873 Bunalımı sonrası: Kartellerin geliştigi dönem, ancak bunlar halâ istisna durumunu korurlar. Tam bir dengeye varmamışlardır ve geçici, sürekli olmayan bir nitelik gösterirler. 3-19. Yüzyılın sonlarındaki atılım ve 1900-1903 bunalımı: Karteller ekonomik hayatın temellerinden biri haline gelirler. Kapitalizm, emperyalizme dönüşmüştür artık...

Emperyalizmi çarpıtan görüşler

Burada emperyalizm olgusunu şu veya bu yönde çarpıtan çeşitli görüş ve teorileri, teorik temelleri ve sonuçlarıyla birlik

te tek tek ele alacak değiliz. Ancak, emperyalizmin ne olduğunu anlamak için ne olmadığını bilmeye yardım edecek birkaç yanılgı ile revizyonizmin (Bernstein-Kautsky) saptırmalarına değinmeye çalışacağız. Çağdaş emperyalizm tartışmaları ise yazının son bölümünde kısaca ele alınacaktır.

Emperyalizm konusunda, 20. yüzyıl başlarında Alman Sosyal demokrasisi içinde ortaya çıkan tartışma ciddi sonuçlara yol açtı. Burjuva iktisadının emperyalizm teorisi, Bernstein'le başlayarak ve bir zamanlar onu eleştiren Kautsky ile devam ederek revizyonist çizgiyi marksizmden büsbütün ayırdı. O dönemlerde (1900'ler) Almanya'da sermaye birikimi, karteller, tröstler yani sermaye birikimi, merkezileşme büyük bir gelişme göstermişti. Sorun, kartelin kapitalizmin kaçınılmaz bunalımlarını şiddetlendireceği mi yoksa hafifleteceği mi noktasında düğümleniyordu. Bu nokta devrimci strateji açısından da büyük bir önem taşımaktaydı. Bernstein bu yeni gelişmenin kapitalizmin dönemsel ekonomik bunalımlarını yumuşatabileceğini ileri sürdü. Ve bu teorik çizgi, emperyalist sistem içinde ulusal çıkarların savunulması, işçi sınıfının emperyalist sömürden pay alması ve burjuvazi ile ittifaklar yapması görüşüne, sosyalizme, emperyalist ülkelerde bu yoldan, kendiliğinden geçilebileceği teorisine götürdü. Revizyonizmin bu burjuvazi ile (tekelci burjuvazi, mali oligarşi dahil) ittifaklar çizgisinin temelleri atıldı.

Lenin, emperyalizm teorisini geliştirirken, asıl, dönemin en önemli sapmalarından saydığı ve bu yüzden özel önem verdiği Kautsky'de somutlanan revizyonist çizgi ile hesaplaştı. Bernstein'in, anti emperyalist mücadelede de sapmalara yol açan yanılgısı emperyalizmin kapitalizmin kaçınılmaz bunalımlarını engelleyebileceği görüşüydü. Kautsky ise, *ultra-emperyalizm* veya *süper-emperyalizm* teorisıyla revizyonizme yeni dayanaklar kazandırmak amacındaydı.

Ne diyordu Kautsky? Kautsky'ye göre, emperyalizm bir «aşama» veya iktisadi gelişmenin bir evresi değil, mali sermayenin «tercih» ettiği bir politikaydı. «Em-

peryalizm yüksek derecede gelişmiş endüstri kapitalizminin bir ürünüydü ve her «sanayici kapitalist» ülkenin gittikçe daha fazla sayıda *tarımsal* bölgeyi kendisine bağlaması veya boyunduruk altına alması eğilimini yansıtıyordu. «Ekonomik açıdan, diyordu Kautsky, kapitalizmin karteller politikasının dış siyasete de uzanacağı yeni bir aşama, bir ultra-emperyalizm aşaması imkânsız değildir.» «Yani dünya emperyalist güçlerinin kendi aralarında savaşmak yerine birleşecekleri, kapitalist rejim altın da savaşların sona ereceği bir süper emperyalizm mümkündür.» (Kautsky'nin bu revizyonist görüşlerinin günümüzde yeniden piyasaya çıktığını geçerken hatırlatalım.)

Kautsky'nin ve genel olarak revizyonizmin, dünya işçi sınıfı hareketini çıkarmaza götürebilecek, en azından geciktirecek emperyalizm teorilerini Lenin şu açılardan eleştirir: Emperyalizmin, kapitalizmin bir aşaması değil de sermayenin bir siyasal tercihi olarak görülmesi, onu geçici, sermayenin «tercihlerine bağlı», aşılması pasifizm içinde de mümkün bir olgu şeklin de ortaya koyar. Emperyalizmi, endüstri kapitalizminin bir uzantısı, biraz değişik bir biçimi şeklinde göstermek tekelci yapıyı bütün sonuçlarıyla birlikte inkâr etmek tir. Öte yandan emperyalizm, sadece sanayi ülkelerinin tarım ülkelerine bir saldırısı, onları boyunduruğu altına alması sayılırsa, emperyalizmin baskıya ve sömürüye dayanan iğyüzünü saklamış oluruz. Tarımcı ülkenin ezilmesi bir çeşit kader haline gelir. (Üstün ırk, üstün kültür teorilerine güç kazandırılır.) Zaten gerek bilim, gerekse tarih Kautsky'yi haksız çıkar maktadır. Emperyalizm sadece endüstri ülkelerinin tarım ülkelerine saldırısı değildir. Aynı zamanda, en ileri endüstri ülkelerini de etkisi altına alabilir. Birinci dünya savaşından önce, Almanya yalnız sömürgelere değil örneğin Belçika gibi en ileri endüstri ülkelerinden birine de saldırı planlamıyor muydu? Fransa, Almanya'nın Loren bölgesine göz dikmemiş miydi? (Ve günümüzde ABD sermayesinin, ABD emperyalizminin Avrupa ülkelerini sömürmesi söz konusu değil mi?) Ama Kautsky'nin revizyonist çizgiindeki emperyalizm

teorisine Lenin'in getirdiği en şiddetli eleştiriyi ultra - emperyalizm konusunda dir. Lenin «ultra emperyalizm»i, «ultra budalalık» olarak niteler. Dönemine ait istatistik verileri gözden geçirerek emperyalizm, yani tekelcilik içindeki iç çelişkileri gösterir. Kautsky'nin iddiasının aksine, emperyalizm, kapitalizm içindeki çelişkileri yok ederek bir «barış dönemi» açacak yer de çelişkileri keskinleştirmektedir. Bu çelişkiler bir yandan tekeller arasında, bir yandan da tekelci yapıyla tekel dışı kalan sermaye arasında güçlenir. Çelişkilerin güçlendiğini reddeden ve tekelleşme sürecinin bir emperyalizm ötesi tek tekel dönemine vardıracağını böylece de kapitalist rejim altında barışın sağlanacağını iddia eden Kautsky'nin vardığı nokta, «kitleleri, en gerici bir mantıkla, kapitalist rejim altında süreklili bir barışın mümkün olabileceği umuduyla oyalamak; onların dikkatini günün keskin çelişkilerinden ve acil sorunlarından çevirmek, bilinmedik bir ultra emperyalizm yalanıyla kandırmaktır.» «Kitlelerin uyutulmasından başka birşey yoktur Kautsky'nin teorisinde». Öte yandan emperyalist ülkelerin işçi sınıfları, böylece revizyonizmden, sosyal - şovenlerden yana çekilip, emperyalist sömürüyü haklı gören, dünya işçi dayanışmasını kabul etmeyen, emperyalist sömürden önüne bir kemik parçası atılarak «aristokratlaştırılan» bir sınıf haline getirilmek, yani pasifize edilmek istenir.

Kautsky'nin revizyonist teorisi, sonuçları ve uzantıları günümüze kadar geldiği ve çağdaş sapmalara yol açtığı için önemle ele alınmaya değer.

Emperyalizmin belirleyici nitelikleri

Emperyalizm kapitalizmin tekelci aşaması olduğuna göre, belirleyici niteliklerini serbest rekabetçi kapitalizm ile tekelci kapitalizm arasındaki yapı ve işleyiş farkında aramak gerekir. Ayrıca da emperyalizmin çangaklaşan kapitalizm olduğunu, yani daha ileri bir üretim aşamasına, sosyalizme geçiş dönemi olduğunu da hatırlatalım. Böylece emperyalizmin bazı temel niteliklerine ulaşırız: Emperyalizm

serbest rekabet yerine tekelciliğin geçmesiyle belirlenir. Yani, serbest rekabet için de doğup gelişen sermayenin birikerek yoğunlaşması (konsantrasyon) ve merkezleşmesi (santralizasyon) ile tekel'e varılır. Banka sermayesinin de yoğunlaşması ve tekeleşmesi ile bankalar küçük aracı kuruluşlar olmaktan çıkıp güçlü mali sermaye kuruluşları halini alırlar. Böylece başta sanayi sermayesi olmak üzere bütün diğer sermayeler (ticaret, toprak, tarım) üzerinde hakimiyet kurarlar ve bir süre sonra bütün büyük sermayeler «finans — kapital» bütünü içinde kaynaşır. «Yirminci yüzyıl, ihtiyaç kapitalizmin yerini yenisine bıraktığı, mali sermaye (finans kapital) egemenliğinin genel olarak sermaye egemenliğinin yerini aldığı bir dönemdir.» Böylece genel olarak sermayenin yerini, en egemen zümre olarak onun içinden dar bir bölüm, «finans oligarşisi» alır.

Rekabetçi kapitalizm sadece mal ihraç eder. Çağdaş kapitalizmin, yani emperyalizmin, kapitalizmin tekelci aşamasının belirleyici özelliği *sermaye ihracıdır*.

Emperyalist çağda, dünya, uluslararası tekeliler arasında nüfuz bölgeleri halinde paylaşılır. Bu, aynı zamanda, dünyanın emperyalist devletler arasında bölünmesi demektir. Pazar ve nüfuz bölgesi paylaşımı, tekeliler arasındaki çelişkiler, tekelci kapitalist devletler arasındaki çelişkileri besler ve yeni nüfuz bölgeleri için emperyalist savaşlar doğar.

— Emperyalizm asalaktır ve üretici güçlerin gelişmesine engeldir. Gerek asalaklığın gerekse üretici güçlerin gelişmesini durgunluğa iten etkenin nedeni tekelci yapıdır.

— Emperyalizm kapitalizmin özel bir aşamasıdır. Bu aşama kapitalizmin can çekişmesini de birlikte getirir. Yani daha ileri bir üretim biçimine geçiş evresidir.

Şimdi emperyalizmi daha iyi kavraya bilmek için yukardaki belirleyici nitelikleri «Kapitalizmin en yüksek aşaması: Emperyalizm»de verilen örneklerle ve çağımızın verileriyle belgeleyerek ve geliştirerek görme çalışalım.

SERBEST REKABETTEN TEKELCİLİĞE GEÇİŞ

(Emperyalizmin doğuşu)

Serbest rekabetçi kapitalizm kendi zıddı olan tekelciliğe nasıl dönüştü? Marx, Kapital'de teorik ve tarihsel bir çözümleme yaparak serbest rekabetin üretimin merkezleşmesini (konsantrasyon) ve belli bir noktadan sonra tekelleşmeyi getirdiğini ortaya koymuştu. Ancak o sıralarda resmi bilim «rekabeti bir doğal kanun sayıyordu.» Tarihsel gerçekler, tekelleşmenin hızla geliştiğini, 1860'larda ancak embriyon halinde rastlanan tekelilerin, 20. yüzyılın başında ekonominin ayrılmaz parçalarından biri haline geldiğini gösterdi. Almanya'da, 1907 yılında 3 milyon 265 bin 623 işyerinin 30 bin 588'i yani yüzde 0.9'u tüm işgücünün yüzde 39.4'ünü çalıştırıyordu. Tüm işletmelerin yüzde birinden de az olan bu büyük işletmeler buhar gücünün dörtte üçünü, elektriğin yüzde 77'sini kullanmaktaydılar. Aynı yıl 1000'den fazla işçi çalıştıran işletme sayısı Almanya'da 586 idi. Bu 586 işletme tüm işçilerin onda birini çalıştırıyor ve buhar ve elektrik gücünün üçte birini kullanıyordu. Amerika Birleşik Devletlerinde üretimin temerküzü daha da yüksekti. 1904 yılında tüm işletmelerin yüzde 0.9'unu meydana getiren 1900 büyük işletme tüm işçilerin yüzde 35.6'sını çalıştırıyor ve toplam üretimin yüzde 38'ini sağlıyordu. 1909 yılında ise tüm işletmelerin yüzde 1.1'ini meydana getiren 3060 büyük işletme işçilerin yüzde 30.5'ini çalıştırıyor ve üretim değerinin yüzde 43.8'ini sağlıyordu.

Daha 20. yüzyıl başlarında üretimin böylesine bir temerküzü (yoğunlaşması) nasıl doğmuştu?

Yoğunlaşma ve tekelleşme olgusu bizat kapitalizmin ve rekabetin bünyesinden doğar. Kapitalizmin rekabetçi döneminde, yani tek tek sermaye sahiplerinin birbirleriyle kıyasıya rekabet içinde oldukları dönemde kapitalist her gün daha yeni, daha mükemmel aletler, daha ileri teknoloji kullanmaya ve böylece rakipleri üzerinde üstünlük sağlamaya mecburdur. Bu süreç bir yandan teknolojiyi ve tüm üretici güç-

leri geliştirirken, gelişen teknoloji üretime yatırılarak sermayenin de gittikçe büyümesini gerektirir.

Burada, emperyalizmin teorik tartışmalarının temelindeki bir noktayı iyi kavramak için sermayenin bileşimini yani sermaye adı verilen bütünün hangi parçalarından meydana geldiğini hatırlatalım. Sermaye değişmez ve değişen sermaye bölümlerinden meydana gelir. Makineler, fabrika binaları, hammaddeler için yatırılan sermaye değişmez sermaye, işgücü satın almak için, yani işçilere ücretlerini ödemek için ayrılan kısım değişir sermaye adını alır. Yukarıda anlattığımız süreçte, yani aletlerin, makinelerin, teknolojinin sürekli geliştirilmesi sürecinde, sermayenin değişmez kısmı durmaksızın büyür. Yani bu işler için daha fazla, daha büyük sermaye gerekir. Buna *sermayenin organik bileşiminin büyümesi* adı verilir. Değişmez sermaye, değişir sermayeye göre daha büyük nisbetlerde artar. Kâr oranı tüm sermayeye göre ölçüldüğünden organik bileşimi yükselecek sermayenin kâr oranı düşer. Emperyalizm kitabında ayrı bir bölüm halinde olmamakla birlikte, teknolojik gelişmeye tanıdığı önem, atfı yaptığı kaynaklar ve vardığı sonuçlar Lenin'in azalan kâr oranı kanununu temel aldığını göstermektedir. Küçülen kâr oranı karşısında, gün geçtikçe üretime daha büyük sermayeler yatırımları gerektiğini gören kapitalistler, ya bu rekabet içinde silinir giderler, ya da aralarında birleşirler, tekeller kurarak kâr oranını yükseltmeye hiç değilse daha da düşmesini engellemeye, yani rekabeti ortadan kaldırmaya çalışırlar. 20. yüzyıl başlarında çeşitli endüstri dallarında sermaye gruplarının hızlı birleşme eğilimleri bu gerekimi ve bu olguyu kanıtlar. Serbest rekabetçi kapitalizmin bağrında tekellilik tohumları böylece zorunlu bir şekilde kendini gösterir. Bu süreç içinde küçükler sürekli olarak tasfiyeye uğrarlar. Rekabetin zorunlu sonucu olarak kapitaller büyüdükçe, küçük işletmeler tasfiye olur. Büyüklerin egemenliği ve gücü artar. Şirketler tekelleşme sürecini hızlandırır. Tekelleşme piyasaya istenilen fiyatı kabul ettirmeyi, üretim masraflarını çeşitli yollarla düşürmeyi, işçi sınıfı karşısında güçlü olmayı

ve ücretleri düşük tutabilmeyi sağlar.

Tekelin, rekabeti, kapitalizmin egemen biçimi olarak ortadan kaldırışı aynı üretim kolları içinde (yatay tekelleşme); veya ayrı ayrı üretim dallarında (düşey tekelleşme) gerçekleşir.

Yatay tekelleşme: karteller, sendikalar (işçi sendikaları ile karıştırılmamalı) tröstler şeklindedir. *Düşey tekelleşme* ise: birbirini tamamlayan işkollarındaki işletmelerin birleşmesi yani kombinat'lar veya birbiriyle ilgisiz üretim dallarındaki büyük işletmelerin bir araya gelmesi yani konzern'ler şeklinde olur. (1)

Bütün bu birleşmelerde amaç rekabeti ortadan kaldırarak, sermayeleri büyüterek, tekeli bir ağ kurmak ve birkaç dev şirketin mutlak egemenliğini sağlamaktır. «Tekellerden baskı, şiddet ve mutlak egemenlik doğar.»

Tekeller çelişkileri ortadan kaldırır mı?

Emperyalizm tartışmalarının ana noktalarından biri de, rekabetin yarattığı kâr oranı düşmesini engellemeye amaçlayan tekelin, kapitalizmin çelişkilerini kaldırıp kaldırmayacağıdır. Yukarıda gördüğümüz gibi Kautsky ve İkinci Enternasyonal revizyonistlerinin hareket noktası burasıdır. Oysa:

«Tekelci kapitalizm döneminde, işletmelerin gitgide büyümesi, sermayenin dev boyutlara erişmesi, teknolojinin muazzam gelişmesi, üretimin sosyalleşmesinde misli görülmedik bir ilerleme yaratır, ama üretim sosyalleşirken mülkiyet «özel» olarak kalır. Sosyal üretim araçları, bir avuç kişinin özel mülki olma niteliğini korur. Ve bir avuç tekelcinin halkın geri kalan kısmı üzerindeki baskısı yüz defa daha ağırlaşır ve çekilmez olur.»

Bu temel çelişki tekeli yapı güçlendikçe artar.

Bunun dışında, tekeller her zaman kısımdır. Yani tekel dışında kalanlarla çelişkiler sürer gider, (Türkiye'de tekelliliğin geçerli olmadığını iddia edenler, «Kapitalizmin en yüksek aşaması: Emperyalizm» kitabını mutlaka tekrar tekrar okumalıdır

(ar.) Bazılarının yanlıgısı tekelden söz e-
dildiği zaman, bir üretim dalında bir ve-
ya birkaç büyük şirketin dışında hiçbir iş-
letme bulunmaması gerektiğini sanmala-
rındandır. Oysa bugün tekelliliğin en fazla
gelişmiş olduğu ABD'de, Avrupa'da Ja-
ponya'da birçok üretim dalında tekellerin
yanında küçük işletmeler, Marx'ın deyi-
miyle «vahşi»ler de varlıklarını halâ sür-
dürmektedirler. Tekelciler, Marx'a göre,
tekel dışı kalan sermayeye «vahşi» adını
verirler. Tekel dışı kalan sermaye ile te-
kellerin dialektik ilişkisinin bir yanı **çeliş-
ki** bir yanı **bütünlemedir**. Şöyle ki arada-
ki çelişki sürekli olarak devam eder. An-
cak tekeller bazı durumlarda ekonomik
ve sosyal hesaplarla tekelci olmayan, te-
kel dışı kalan küçük işletmelerin varlığını
hem kabullenir, hem de kendileriyle cid-
di bir rekabet içinde olamayacağı alanlar
da destekler. Bazı revizyonistlerin çelişki-
leri ortadan kaldıracaklarını iddia ettikleri
tekelciliğin ikinci önemli çelişkisi yukar-
da anlatılan tekel - tekel dışı çelişkisidir.

Tekeller ve tekelci yapı son aşama-
sına doğru gelişip de meydana tek kal-
dığı zaman, tekel kârı da düşer. Bu da
tekelciliğin birbaşka iç çelişkisidir.

Tekel'le tekel dışı işletmelerin arasın-
daki çelişki kadar ve ondan da önemli bir
diğer çelişki, tekeller arasındaki çelişki-
dir. Dev tekeller dünya pazarlarında ve
emperyalist nüfuz bölgelerinde sürekli o-
larak çarpışırlar. Bu çarpışma ekonomik
alandaki dünya piyasasında **damping yap-
maya**, fiyat düşürmeye doğru sürükler ve
böylece kâr oranı yine düşer. Siyasal a-
landa da emperyalist savaşlara kadar va-
rır. Çağdaş emperyalizm döneminde gün-
lük hayatımızda uluslararası tekeller a-
rasındaki rekabetin ve bunun doğurduğu
siyasal bunalımların örneklerine sık sık
rastlıyoruz. En yakın örnek olarak **dola-
rın** son bunalımı, bu bunalım sırasında
emperyalist blok arasında çıkan anlaş-
mazlıkları, Japonya ve Avrupa ile ABD
arasındaki çelişkileri hatırlayalım.

Böylece, emperyalizmin başlıca nite-
liği olan, emperyalizme yol açan tekelleş-
me süreci, çelişkileri hafifleteceği yerde
artırır, Kapitalistler arası rekabeti, dün-

ya çapındaki tekeller, dev sermayeler ara-
sındaki, dev bir çelişki haline getirir.

BANKALAR ve MALİ SERMAYE

«Kapitalizmin gelişmesinin en yeni
evresinin son sözü tekelidir. Ama çağdaş te-
kellerin rolü ve gücü bankaların rolü hesa-
ba katılmadan tam, yeterli ve çarpıtılma-
mış biçimde anlaşılabilir.» Emperyalizmi
anlamak için Bankalara, banka siste-
minin gelişmesine ve tekelleşmesine bak-
mak gerekir.

Bankalar da, gelişme süreçleri içinde,
küçük aracı kuruluşlar olmaktan çıkarak
tekelleşmişlerdir. Büyük bankalar zamanla
küçükleri yutmuş veya kendisine bağla-
mıştır. Tekelci sanayicinin banka ile iliş-
kileri yoğundur. Bankaların tekelleşmesi,
banka sermayesinin büyümesi tekelci sa-
nayı sermayesinin de yararınaadır. Sanayi-
ciyle olan alışverişleri sırasında bankala-
rın sanayi üzerindeki etkisi gitgide artar.
Bu etki artışı aynı zamanda bağımlılık
artışını da getirir. Banka işgördüğü ser-
maye grubunun hesaplarını gittikçe daha
iyi öğrenir. Banka yönetim kurulları ile
tekelci şirketin Yönetim kurulu üyeleri a-
rasında da içiçe geçmeler olur. Böylece
bankalarla büyük ticari ve endüstriyel iş-
letmelerin bütünleşmesi, birliği gelişir. Bu-
gün önemli bir tartışma konusu bu bütün-
leşmenin sonucu olarak doğan mali ser-
maye (finans kapital) bütünlüğü içinde
banka sermayesinin mi, sanayi sermaye-
sinin mi daha fazla ağırlık taşıdığıdır. Le-
nin, sadece bankaların tekelleşmesi ve sa-
nayı sermayesi ile bütünleşme sürecinin ilk
dönemlerini incelemiş ve bankalara için
başlangıcında ağırlık tanımış, giderekse
farklı kesimlerin sermayeleri arasındaki
ayrılığın ve bağımsızlığın ortadan kalktı-
ğını, bir «mali sermaye» (finans kapital)
bütünlüğünün ortaya çıktığını söylemiştir. Da-
ha sonra, çağdaş bazı araştırmalara göre,
endüstri ve endüstriyel bankalar üzerinde
hakimiyet elde etmiştir. Ancak burada dik-
kat etmemiz gereken nokta, Kapitalizmin
en yüksek aşaması emperyalizm eserinde
mali sermaye oligusunun banka sermaye-
sinin mutlak üstünlüğü ile değil, bir çe-
şit içiçelikte tanımlanmış olduğudur.

«Üretim tekelleşme sonucu veren te-merküzü; banka ve sanayinin birleşmesi veya birbiri içine girmesi, mali sermaye- nin meydana gelişinin ve bu kavramın içe-riğinin tarihi işte budur.»

Böylece bütün tekelleşmiş, büyük, ko-daman sermayeleri sanayiden bankadan, topraktan ticarete kadar kucaklayan; on-ların birliği anlamına gelen (finans kapi-tal) mali sermaye doğar. Büyük kapita-listler zümresi de *mali oligarşi* (finans oligarşisi) adını alır. Yani kapitalist sınıf içinden yeni bir zümre doğmuştur.

«Mali sermayenin bütün diğer serma-ye biçimleri üzerindeki üstünlüğü, mali oligarşinin ve rantiyenin hegemonyası an-lamına gelir.» «Emperyalizm mali serma-ye egemenliğidir.»

Mali oligarşi, mali sermaye ve iktidar sorunu

Kapitalizmin serbest rekabetçi çağın-da, kapitalistler ve büyük toprak sahipleri egemen sınıflar olarak iktidarı ellerinde tutarlardı. Tekelci kapitalizm çağında, ya-ni emperyalizm çağında, sermayenin içi-nden ayrılan mali oligarşi, yani toprak sa-hiplerinin, sanayicilerin, tüccarların, ban-kerlerin en kodamanları, zümre iktidarı kurarlar. Ekonomik ve siyasal karar me-kanizmalarına hükmeden artık bir avuç parababasıdır.

İktidarı elde tutmak devletin yapısı sorununa sıkışıkya bağlıdır. Mali oligar-şinin egemen olduğu devlet, finans kapi-talist bir yapı kazanır. Tekelci devlet ka-pitalizmi doğar. Tekellerin gelişmesi, te-kel kârlarının sağlama bağlanması, üre-tim ilişkilerinin ve tüm ekonominin anar-şisinin, kararsızlığının düzenlenmesi gö-revlerini devlet üstlenir. Devlet tekelci ser-mayenin ekonomik stratejisini belirleyen bir koordinasyon merkezi halini alır. Ve mali sermayenin dış pazarlardaki kavga-sını, tekellerin nüfuz bölgesi kazanma sa-vaşını yürütmeyi üstlenir.

SERMAYE İHRACI

Emperyalizmin buraya kadar özetle-meye çalıştığımız nitelikleri onun ekono-

mik işleyişinin sadece bir yönünü aydınla-tabilir. Oysa emperyalizmin en temel nite-liklerinden biri kurmuş olduğu uluslara-rası ağ ve yarattığı bağımlılık, dış sömü-rü, baskı ilişkileridir.

Rekabetçi kapitalizmi niteleyen mal ihracıydı. Emperyalizmin ise aslı serma-ye ihracı demektir. Tekelleşme süreci iç-çinde sermaye birikiminin büyük oranlara vardığı kapitalist toplumlarda, bir serma-ye fazlası ortaya çıkar. Artık bu ülkeler-deki çok kârlı alanlar sınırına varmıştır. Bu durum bile kapitalizmin olgunlaştığı-nın bir belirtisidir. Daha 1862 yılında, ya-bancı ülkelere 3,6 milyar franklık yatırı-m yapmış olan İngiltere'nin, dış yatırımları 1893'de 42 milyar frangı, 1914'de ise 100 milyar frangı bulmuştur. Fransa'nın yabancı ülkelere sermaye ihracı 1872'de 10 milyar frankken, 1914'de 60 milyar franga ulaşmıştır.

Sermaye ihracının başlıca nedenleri, iç pazarın daralması, kârlı yatırım alanla-rının azalması, endüstri anavatanlarında (metropollerde) tekeller yüzünden kâr ora-nının azalma eğilimi, gelişmemiş ülkelere işgücünün ucuzluğu, hammadde imkân-larıdır.

Dev sermayeler, artık kapitalist ülke-lerde kârlı yatırım alanları bulamamaya başlarlar, çünkü: 1-İç pazar alabildiğine daralmıştır, 2-Sabit sermayenin sürekli büyümesiyle, tekel koşullarında bile kârlı-lık oranı azalmıştır. 3. Hammadde fiyatları yüksektir ve hammadde darlığı gittikçe artmaktadır.

Bütün bu sayılan öğeler, aslında te-kelci kapitalizmin doğal ve zorunlu sonu-çlarıdır. Tekelci yapıda, sermayenin orga-nik bileşimi büyürken, teknoloji gelişirken, işgücü nitelik kazanırken işin verimliliği de artar. Ayrıca tekelci kapitalist üretim kısıtlanması mümkün olmayan üretim-dir. Ancak, artan arz'a karşılık, kapitalist sistemin gittikçe yoksullaştırdığı halk kit-lelerinin talebi, azalır. Özellikle geriye iti-len, aşırı sömürülen ve gelişmesi kapitalist sistemin kendisi tarafından engellenen ta-rım ve tarımsal nüfusun ekonomik güçsüz-lüğü de, iç pazarı daraltır. Bu aynı za-manda endüstrinin ihtiyaç duyduğu ilk

maddelerin gereği kadar sağlanamamasını getirir. Böylece gerek mallar gerekse sermaye için dış pazar, dış yatırım alanı bulunması zorunluluk haline gelir. Lenin, Emperyalizmin belirleyici niteliklerinden birinin de sermaye ihracı olduğunu söylerken, bunun önemini belirtmiş ama mal ihracının da hâlâ önem taşımakta olduğunu reddetmemiştir.

Sermayeyi dışarıya akmaya zorlayan bu nedenler yanında, sermaye ihrac edilen ülkelerde sermayeyi çeken nedenler de vardır. Sermayeyi, endüstri ülkelerinden, gelmiş, kapitalizm öncesi ilişkilerin sürdürdüğü ülkelere çeken başlıca nedenler, 1-Bu ülkelerde sermayenin azlığı veya yetersizliği, dolayısıyla sermayeye olan ihtiyaç, 2 — Ücretlerin düşüklüğü, azami kâr imkânı ve eldeğmemiş pazar ve hammadde imkânlarıdır.

Sermaye ihracı sonucunda, mal ihracı da artar. Malî sermaye ağını bütün dünya ülkelerine yayar Ulusal pazarın yerine dünya pazarı geçer. Büyük ulusal tekeliler arasında uluslararası bağlantılar doğar. Ama öte yandan, pazarların ve nüfuz bölgelerinin paylaşılması için emperyalist güçler arasındaki kavga ve emperyalizmin çelişkileri de artar.

DÜNYANIN PAYLAŞILMASI

Kapitalist rejimde iç pazar dış pazara bağlıdır. Emperyalizm bu bağlılığı yukarıda gördüğümüz gibi büsbütün artırır. «Kapitalizmin dünya pazarını yaratması oldukça eski bir olaydır.» «Karteller, sendikalar, tröstler, yani kapitalist tekelci gruplar, önce kendi ülkelerinin bütün üretimini üç aşağı beş yukarı kontrol edebilecek şekilde iç pazarı bölüşürler... Ama, sermaye ihracı geliştikçe, en büyük tekelci grupların koloniler ve yabancı ülkelerle, 'nüfuz bölgeleri'yle ilişkileri yaygınlaştıkça, işler 'doğal olarak' tekelilerin dünya çapında anlaşmasına, uluslararası kartellerin meydana çıkmasına doğru gelişir.» Bir çeşit süper - tekel ortaya çıkar. Ama şüphesiz ki bu süreç yine de dialektik olarak bir çelişki ve rekabet sürecidir. Rekabet, eskiden tek tek kapitalistler arasındayken artık kapitalist devletler arasında

ortaya çıkar. Özel tekelilerle devlet tekelileri içiçe girerler ve dünyanın bölüşülmesi savaşına katılırlar. Dünyanın bölüşülmesi, yeni nüfuz bölgeleri kazanılması mücadelesi, uluslararası tekelileri geçici ve eğreticiler. Çelişkileri artırır.

Tekelci güçler, güçlü tekelci devletler, koloniler bulmaya, ekonomik ve siyasal nüfuz bölgelerini geliştirmeye zorlunurlar.

Daha önceki bölümlerde de anlatılmaya çalışıldığı gibi, koloniye sermaye ihracı, kâr oranının düşmesine karşı bir çaredir. Yani kolonilerde kâr daha yüksektir. İlk madde ve hammadde kaynakları kolonilerdedir. Gerek tarımsal, gerekse diğer ilk ve hammaddeler kolonilerde hem daha bol, hem daha ucuzdur. (20. yüzyılın başında önemli olan tarımsal hammaddelerdi. Çağdaş emperyalizm için petrol ve benzeri ürünler, çeşitli madenler daha fazla önem kazanmıştır. Ancak teorinin özü bu yüzden hiçbir şekilde zedelenmemektedir.) Kolonilerde, baskı ve şiddet yoluyla aşırı sömürü, aşırı kâr, çapul ve soygun kârı mümkündür. Yeni nüfuz bölgeleri, yeni koloniler içi pazar darlığını aşmaya yarayan dış pazar, yani mal ihracı imkânını artırır. Ve nihayet en önemlisi, emperyalist ülkeler, kendi anavatanlarındaki sınıf çelişkilerini koloniden elde edilen sömürü kârlarının işçi sınıfının küçük bir zümresinin hayat seviyesinin yükseltilmesinde kullanarak yumuşatmaya çalışırlar. Koloni sömürüsü ve emperyalizm, devrimi geciktirebilecek bir çare olarak da görülür.

Bağımlılık türleri:

Emperyalist güçlerle emperyalizmin sömürü ve bağımlılık ağı içinde yer alan ulus ve bölgelerin bağımlılık dereceleri ve biçimleri her zaman aynı değildir. 1916 larda bağımlılık ilişkileri üç grupta ele alınmıştır. 1 — Sömürgeler (koloniler): Ekonomik ve siyasal yönden emperyalist anavatana kayıtsız şartsız bağımlıdır. (Hindistan, Fas, Afrika ülkeleri vb.)

2 — Yarı sömürgeler: Bunlar resmi sömürge değillerdir. Ekonomileri bütünüyle emperyalist gücün elindedir. Görünüşte siyasal bağımsızlıkları vardır. Bunlar as-

ında sömürge olmaya doğru gitmektedir. ler. (1916'da Çin ve Osmanlı Devleti gibi) 3 — Bağımlı ülkeler: Bu ülkelerdeki ege- men sınıflar ve yöneticiler, emperyalist güçlerle öylesine sıkı ilişkiler içindedirler ve öylesine çıkar aynılığına sahiptirler ki «bağımsız ulusal devlet» emperyalizmin emrindeki bir ortaktan başka bir şey de- ğildir. (Arjantin, Portekiz bu türden ül- kelere örnek verilebilir.)

Bağımlılık ve sömürü ilişkileri baskı- yı, şiddeti doğurur.

Emperyalizmin ekonomik yönü yanın da, özellikle çağdaş emperyalizmde önem kazanan siyasal ve askerî yönü, emperya- lizmin ayrılmaz parçası olan şiddet, baskı, halkı zorla boyunduruk altına almak gibi özelliklere bağlıdır. Emperyalizm istila- cı olduğuna göre, kendisine bağımlı kil- diği ülkelerde sömürüsünü sürdürebilmek, o ülkeyi kendi nüfuz bölgesi içinde tuta- bilmek için siyasal alanda kendine bağlı, kendisiyle işbirliği ve çıkar aynılığı içinde siyasal yönetimler kurar. Emperyalist çı- karları koruyabilmek için kendisine uygun gelen siyasal formülleri uygular. Doğru- dan yönettiği sömürgeler dışında kalan, yarı sömürge ve bağımlı ülkeleri de ken- di adamlarınca, kendi kadrolarınca yönet- tirmenin yollarını arar. Emperyalizmin si- yasal yönü budur.

Emperyalizmin askerî yönü daha da önemlidir. Emperyalizm dünyayı bölüşme ye, paylaşmaya yöneldiğinden, kaçınılmaz olarak savaşçıdır. Gerek bağımlı kılmak istediği bölgelerde emperyalist güç ile em- peryalizme karşı koymaya çalışan halklar arasındaki yerel savaşlarda, gerekse em- peryalist güçler arasında kaçınılmaz olan savaşlarda, emperyalizmin askerî niteliği ortaya çıkar. (Çağdaş emperyalizmde as- kerî niteliğin kazandığı önemi ilerde gö- receğiz.)

Sömürgecilik ve bağımlılaştırma çelişkileri engelleyebilir mi?

Tekelleşme sürecinin, sonunda bir üt- ra emperyalizme veya süper emperyalizme vararak kapitalizmin dönemsel bunalımla-

rını ve çelişkileri ortadan kaldıracılabileceğini, en azından yumuşatabileceğini ileri süren teorileri Lenin'in nasıl çürüttüğünü daha önce görmüştük. Gerçekten de tekelleşme, gelişmeleri yumuşatacağına devleştirebilir, Ka- pitalizmin sermaye ihracı, sömürgecilik ve bağımlılaştırma eğiliminin, içerdeki sınıf mücadelesini pasifize etmeye de yöneldi- ğini, Emperyalist sömürden o ülkenin işçi sınıfına ayrılacak küçük paylarla sınıf mücadelesinin önlenebileceğinin umulduğunu anlatmıştık (Kaçınılmaz sonucu engel- leyemese de, bir süre için bunda bir ger- çek payının bulunduğu; özellikle süb- jektif unsurun ağır basmadığı yerlerde, emperyalist ülkelerde işçi aristokrasisinin ve sosyal demokrasinin güçlü olduğunu söyleyelim.) Ama, sömürgecilik siyaseti, gelişmeleri yumuşatabilir, kapitalizmi ile- lebet yaşatabilir mi? Hayır.

Emperyalizmin en temel ve kaçınıl- maz çelişkisi; tekelleşmeyle ve bütün so- nuçlarıyla birlikte üretim her açıdan git- tide sosyalleşirken, üretim araçlarının mülkiyetinin özel kalmasıdır. Bunun dı- şında, 1 — Rekabet eskiden tek tek ka- pitalistler arasında olurken, tekelleşmeyle birlikte, dev tekeller arasında da başlar. Bununla da kalmaz, dış pazar ve nüfuz bölgesi, sömürge vb. yüzünden tekelleş- tirilen devletler arasında başlar. Sistemin çelişkisi bu noktada artar. 2 — Çelişkiye ilaç ola- rak düşünülen, «sömürge veya bağımlı ül- ke ile emperyalist anavatan arasındaki çelişki» şiddetlenir.

Bu sürekli ve güçlü çelişkiler bizi, em- peryalizmin kapitalizmin ölüm çağı, can- çekilmesi olduğu gerçeğine götürürler.

EMPERYALİZMİN ASALAKLIĞI VE ÇÜRÜMÜŞLÜĞÜ

Emperyalizmin temeli tekelleşme ol- gusudur. Oysa tekel, yapısı gereği durgun luğa ve çürümüşlüğe doğru gider. Tekel fiyatları teknolojik gelişmenin itici gücü- nü bir ölçüde ortadan kaldırır. Tekeller, kendi ekonomi politikaları çerçevesinde, teknik gelişmeyi engelleyebilirler. Yalnız burada özellikle üzerinde durulan ve çağdaş kapitalizm tartışmalarında da ö- nem kazanan —nokta, rekabetin tam an-

lamıyla engellenemediği ve durgunluk ve çürüme eğilimlerinin mutlak olmadığıdır.

İkinci olarak, emperyalizm büyük parasal sermayelerin birkaç ülkenin elinde toplanması olduğundan, «Meslekleri boşgezenin boş kalfahğı olan, herhangi bir işe katılmayan, faiz kuponlarını koparmakla yaşayan rantiyeler sınıfı, daha doğrusu tabakası, olağanüstü bir gelişme gösterir.» Malf oligarşi, yanına uğramadığı, fiilen katılmadığı işletmelerden kâr elde eder. Aynı durum emperyalist devlet için de söz konusudur. Endüstrici devletin yerine rantiyeye devlet (iratçı devlet) geçer. «Dünya bir avuç tefeci devlet (Etat usurier) ile bir borçlu devletler çoğunluğuna bölünür.»

«Rantiyeye devlet, asalak ve çürüten kapitalizmin Devletidir.»

«Emperyalizm bu çürümüşlüğü işçi sınıfı içinde de yansıtmaya çalışır. Sömürdüğü ülkelerden edindiği kârları işçi sınıfının en üst katmanlarını soysuzlaştırmakta, işçi sınıfını bölmekte, bir işçi aristokrasisi yaratmakta kullanır.»

Endüstrilemiş emperyalist ülkelere, yoksul ülkelerden işçi akını görülür. Emperyalizm bu işçileri de yerli işçilere karşı kullanır ve dünya işçi sınıfı dayanışmasını parçalamaya, güçten düşürmeye çalışır. Bir ayrıcalıklı emperyalist anavatan işçileri zümresi doğması için çabalar. Oportünizmi güçlendirmeye, işçi sınıfının mücadelesini pasifize etmeye yönelir.

Ancak bütün bunlar geçicidir ve yukarıdaki bölümlerde yer yer ortaya konulan temel çelişkileri yüzünden emperyalizm ergeç yerini sosyalizme bırakmaya mecburdur. «Emperyalizm cançekişen kapitalizmdir.»

EMPERYALİZMİN TARİH İÇİNDEKİ YERİ

Emperyalizmin tarih içinde kapitalizmin bir aşaması olduğunu söyledik. O, aynı zamanda bir geçiş dönemidir. Tekeci kapitalizm kapitalizmin bütün çelişkilerini yüzlerce defa daha güçlü kılmıştır. «Bütünü gözönünde bulundurursak, kapitalizm bugün geçmişten çok daha hızlı geliyorsa da, bu gelişme genellikle çok daha eşit sızdır» Ve bu eşitsizlikten çelişkilerin de

daha fazla güçlenmesi, daha derinleşmesi doğar.

Üretim güçlerinin gelişmesi ve üretimin sosyalleşmesiyle mülkiyetin özelliği arasındaki çelişki, en yüksek noktaya varır. Bu çelişkinin çözümü devrim, yani yeni bir üretim biçimine, üretim güçlerinin seviyesine uygun yeni mülkiyet ilişkilerine geçiştir.

Şu halde kapitalizmin en yüksek aşaması ve cançekişen kapitalizm olan emperyalizmin tarih içindeki yeri, sosyalist üretim biçiminin eşigidir.

1916'larda Lenin'in ortaya koyduğu şekliyle emperyalizm teorisi ana çizgileriyle budur. Aradan yarım yüzyıldan fazla zaman geçti. 1916'larda gelişmekte olan emperyalizm 1970'lerde sosyalist blok karşısında varlığını halâ sürdürüyor. Ancak aradan geçen sürede, emperyalist boyunduruk altındaki dünya halklarının anti emperyalist bağımsızlık mücadeleleri gelişti ve başarıya ulaştı. Asya, Afrika, Güney Amerika halklarının uyanışı 20. yüzyılın belirleyici özelliği haline geldi. Yirminci yüzyıl, sosyalist sistemin de etkisiyle emperyalizme karşı kurtuluş savaşlarının çağı oldu. Bu arada emperyalizm de gelişti, yeni taktikler, yeni stratejiler geliştirdi. Yeni çehrelere büründü ve kendi iç zorunluluklarının sonucu olarak, iç ve dış çelişkilerinin yoğunlaşmasıyla yeni nitelikler kazandı. Ancak bu incelemenin ikinci bölümünde de göstermeye çalışacağımız gibi, çağdaş emperyalizmi anlamada 1916'nın teorik temeli halâ geçerliğini bütünüyle koruyor. Çağdaş emperyalizmin yapısı ve işleyişi halâ, teoriden hareketle en açık ve en doğru biçimde açıklanabiliyor. Günümüzde devrimci pratiğe ışık tutması bakımından çağdaş emperyalizmin özellikleri ve yeni boyutları üzerinde durmakta yarar var. Ancak, çağdaş emperyalizm konusunu ele almadan önce, emperyalizmin kapitalizm öncesi yapıya, sömürülen ülkeye girişi ve bu yapıda meydana getirdiği değişimler üzerinde de durmak gerekir. Anti - emperyalist mücadele ve devrimci strateji açısından bu girişin mekanizmasının ve toplumsal yapıda meydana getirdiği değişikliklerin kavranması son derece bu

yük önem taşımaktadır. Konunun önemi ve boyutları, bu incelemenin sınırlarını çok aşmaktadır. Son on - onbeş yıldır, emperyalizm olgusundan hareketle geri bıraktı- rılmışlığın mekanizmasını incelemeye ça- lışan yüzlerce, yapıt, birkaç tane de birbi- rinden farklı teori ortaya çıkmıştır. Orji- nal tezler ileri sürülmüş ve bu orjinal tez- ler çoğunlukla dünya halklarının anti em- peryalist ve sosyalist mücadelesine sapma- lar ve önemli strateji hataları getirmiştir. Ya da emperyalizmin farklı sosyal yapı- ları da doğurduğu farklı sonuçlar kavranma- dan, uygun olmayan modeller uygun ol-mayan yapıları uygulamak istenmiştir.

Değindiğimiz gibi, konu başbaşa bir önem taşımaktadır. İLKE'nin 6. sayı- sında daha etraflı şekilde ele almak üzere ve bu sayıdaki diğer yazıların bazı bölüm- lerinde de kısaca değinildiğini gözönünde bulundurarak birkaç hatırlatma ile yetine- ceğiz.

EMPERYALİZMİN GİRİŞİNİN SOSYAL YAPIDAKİ ETKİLERİ

Birinci bölümde özetlemeye ve ana çiz- gilerini sergilemeye çalıştığımız emperya- lizm teorisi, emperyalizmin gelişmesini da- ha çok emperyalist güçler açısından ele almaktadır. Burada birbirinden asla ayrılmaması gereken, dialektik bir bütün mey- dana getiren emperyalist anavatanlar (metropoller) ve sömürülen bağımlı ülkeler ikilisini görmek ve sömürülen bağımlı ül- ke'den emperyalizme bakmak gerekir. Em- peryalist güç açısından bir sömürme, etki alanına alma, bağımlılaştırma ilişkisi o- lan mekanizma, sömürülen ülke yönünden bir sömürülme ve bağımlılık ilişkisidir. Emperyalizm konusundaki bilgilerimizin tamamlanması, teori yanında, bu teoriye bağılı olarak bağımlı ülkenin durumunu da çözümlenmekten geçer.

İlk bakışta bir terim sorunu gibi gö- rünse bile, sömürülen, bağımlılaştırılan ülkeye verilen ad önem kazanmaktadır. «Az gelişmiş», «geri kalmış», «gelişme ha- lin de», «gelişmemiş ülke» terimleri en genel geçerler olmakla birlikte, burjuva bakış açısını yani son tahlilde emperyaliz- mi haklı gösteren bir bakış açısını dile ge-

tirmektedir. Bu yüzden «sömürülen», «ba- ğımlılaştırılmış», «geri bıraktırılmış ülke» gibi teklifler yapılmıştır. Bu ikinci tür te- rimler, emperyalizmin mekanizmasını sö- mürülen ülke açısından daha iyi ortaya koymaktadır. Gerçekten de dışsal bir güç toplumsal yapının özelliklerinden de yarar- lanarak bu toplumsal yapıyı bütün kurum- ları, bütün alt ve üst yapısıyla birlikte de- ğışikliğe uğratmakta, daha doğrusu boz- maktadır. Başka türlü söyleyecek olursak, kapitalizm öncesi yapıya veya kapi- talistleşmenin çok geri aşamalarında bu- lunan bir yapıya kapitalizm sokulmakta ve bütün yapı zorlanmaktadır.

İkili yapı mı, tek bir sistem mi?

Genel olarak, emperyalizmin bağımlı ülkeye girişinin biri kapitalist, diğeri ka- pitalizm öncesi olmak üzere *ikili* bir yapı geliştirdiği kabul edilir. Pek çok «az ge- lişmişlik teorisi» de bu ikili yapı üzerine kurulur. Ancak son zamanlardaki bazı a- raştırmaların ve teorik yapıtların ortaya koyduğu gibi, söz konusu olan, ikili bir yapıdan çok emperyalizm etkeniyle biçim- lenmiş tek bir özel yapıdır.

Geride bıraktırılmışlık çözümlenmelerinin bu noktadan hareketle yapılması ve strateji tartışmalarının, toplumsal yapı tartış- malarının, birbiri yanında, birbirinden et- kilense de bağımsız gelişen *ikili yapı yan- lışından* kurtulması önemlidir.

Daha başka türlü söyleyecek olursak, emperyalizm teorisinin de bütün açıklığı- la ortaya koyduğu gibi, emperyalizmin sö- mürge, nüfuz bölgesi veya bağımlı ülke haline getirdiği toplumda, bir yandan ka- pitalizm öncesi ekonomik yapılar kendi ge- lişmelerini sürdürürken, bir yandan da (bazı sektörlerde) kapitalizmin gelişmekte olduğunu söyleyemeyiz. (Türkiye'de feo- dalite var mı yok mu? Hakim üretim biçimi nedir? vb. gibi önümüzdeki günlerde de canlandırılmaya çalışılacak bazı tartışmaların köklerini burada aramak doğ- ru olur.) Az gelişmiş veya gelişmekte o- lan ülkeler terimi kullanılmak istendiğin- de, burjuva bilimi şu kandırmacayı yay- maya çalışmaktadır. «Bu ülkeler de, ya-

lamıyla engellenemediği ve durgunluk ve çürüme eğilimlerinin mutlak olmadığıdır.

İkinci olarak, emperyalizm büyük parasal sermayelerin birkaç ülkenin elinde toplanması olduğundan, «Meslekleri boş, gezenin boş kalfalığı olan, herhangi bir işe katılmayan, falz kuponlarını koparmak la yaşayan rantiyeler sınıfı, daha doğrusu tabakası, olağanüstü bir gelişme gösterir.» Malî oligarşi, yanına uğramadığı, fiilen katılmadığı işletmelerden kâr elde eder. Aynı durum emperyalist devlet için de söz konusudur. Endüstriyel devletin yerine rantiyeler devlet (Etat usurier) ile bir borçlu devletler çoğunluğuna bölünür.»

«Rantiyeler devlet, asalak ve çürüten kapitalizmin Devletidir.»

«Emperyalizm bu çürümüşlüğü işçi sınıfı içinde de yansıtmaya çalışır. Sömürdüğü ülkelerden edindiği kârları işçi sınıfının en üst katmanlarını soysuzlaştırmakta, işçi sınıfını bölmekte, bir işçi aristokrasisi yaratmakta kullanır.»

Endüstrileşmiş emperyalist ülkelere, yoksul ülkelere işçi akını görülür. Emperyalizm bu işçileri de yerli işçilere karşı kullanır ve dünya işçi sınıfı dayanışmasını parçalamaya, güçten düşürmeye çalışır. Bir ayrıcalıklı emperyalist anavatan işçileri zümresi doğması için çabalar. Opportünizmi güçlendirmeye, işçi sınıfının mücadelesini pasifize etmeye yönelir.

Ancak bütün bunlar geçicidir ve yukarıdaki bölümlerde yer yer ortaya konulan temel çelişkileri yüzünden emperyalizm ergeç yerini sosyalizme bırakmaya mecburdur. «Emperyalizm çançekişen kapitalizmdir.»

EMPERYALİZMİN TARİH İÇİNDEKİ YERİ

Emperyalizmin tarih içinde kapitalizmin bir aşaması olduğunu söyledik. O, aynı zamanda bir geçiş dönemidir. Tekelci kapitalizm kapitalizmin bütün çelişkilerini yüzlerce defa daha güçlü kılmıştır. «Bütünü gözönünde bulundurursak, kapitalizm bugün geçmişten çok daha hızlı geliyorsa da, bu gelişme genellikle çok daha eşit sızdır.» Ve bu eşitsizlikten çelişkilerin de

daha fazla güçlenmesi, daha derinleşmesi doğar.

Üretim güçlerinin gelişmesi ve üretimin sosyalleşmesiyle mülkiyetin özelliği arasındaki çelişki, en yüksek noktasına varır. Bu çelişkinin çözümü devrim, yani yeni bir üretim biçimine, üretim güçlerinin seviyesine uygun yeni mülkiyet ilişkilerine geçiştir.

Şu halde kapitalizmin en yüksek aşaması ve çançekişen kapitalizm olan emperyalizmin tarih içindeki yeri, sosyalist üretim biçiminin eşigidir.

1916'larda Lenin'in ortaya koyduğu şekliyle emperyalizm teorisi ana çizgileriyle budur. Aradan yarım yüzyıldan fazla zaman geçti. 1916'larda gelişmekte olan emperyalizm 1970'lerde sosyalist blok karşısında varlığını halâ sürdürüyor. Ancak aradan geçen sürede, emperyalist boyunduruk altındaki dünya halklarının anti emperyalist bağımsızlık mücadeleleri gelişti ve başarıya ulaştı. Asya, Afrika, Güney Amerika halklarının uyanışı 20. yüzyılın belirleyici özelliği haline geldi. Yirminci yüzyıl, sosyalist sistemin de etkisiyle emperyalizme karşı kurtuluş savaşlarının çağı oldu. Bu arada emperyalizm de gelişti, yeni taktikler, yeni stratejiler geliştirdi. Yeni çehrelere büründü ve kendi iç zorunluklarının sonucu olarak, iç ve dış çelişkilerinin yoğunlaşmasıyla yeni nitelikler kazandı. Ancak bu incelemenin ikinci bölümünde de göstermeye çalışacağımız gibi, çağdaş emperyalizmi anlamada 1916'nın teorik temeli halâ geçerliğini bütünüyle koruyor. Çağdaş emperyalizmin yapısı ve işleyişi halâ, teoriden hareketle en açık ve en doğru biçimde açıklanabiliyor. Günümüzde devrimci pratiğe ışık tutması bakımından çağdaş emperyalizmin özellikleri ve yeni boyutları üzerinde durmakta yarar var. Ancak, çağdaş emperyalizm konusunu ele almadan önce, emperyalizmin kapitalizm öncesi yapıya, sömürülen ülkeye girişi ve bu yapıda meydana getirdiği değişimler üzerinde de durmak gerekir. Anti - emperyalist mücadele ve devrimci strateji açısından bu girişin mekanizmasının ve toplumsal yapıda meydana getirdiği değişikliklerin kavranması son derece bu

yük önem taşımaktadır. Konunun önemi ve boyutları, bu incelemenin sınırlarını çok aşmaktadır. Son on - onbeş yıldır, emperyalizm olgusundan hareketle geri bıraktırmışlığın mekanizmasını incelemeye çalışan yüzlerce, yapıt, birkaç tane de birbirinden farklı teori ortaya çıkmıştır. Orjinal tezler ileri sürülmüş ve bu orjinal tezler çoğunlukla dünya halklarının anti emperyalist ve sosyalist mücadelesine sapmalar ve önemli strateji hataları getirmiştir. Ya da emperyalizmin farklı sosyal yapılar da doğurduğu farklı sonuçlar kavranmadan, uygun olmayan modeller uygun olmayan yapılara uygulanmak istenmiştir.

Değindiğimiz gibi, konu başbaşıma bir önem taşımaktadır. İLKE'nin 6. sayısında daha etraflı şekilde ele almak üzere ve bu sayıdaki diğer yazıların bazı bölümlerinde de kısaca değinildiğini gözönünde bulundurarak birkaç hatırlatma ile yetineceğiz.

EMPERYALİZMİN GİRİŞİNİN SOSYAL YAPIDAKİ ETKİLERİ

Birinci bölümde özetlemeye ve ana çizgilerini sergilemeye çalıştığımız emperyalizm teorisi, emperyalizmin gelişmesini daha çok emperyalist güçler açısından ele almaktadır. Burada birbirinden asla ayrılmaması gereken, dialektik bir bütün meydana getiren emperyalist anavatanlar (metropoller) ve sömürülen bağımlı ülkeler ikilisini görmek ve sömürülen bağımlı ülke'den emperyalizme bakmak gerekir. Emperyalist güç açısından bir sömürme, etki alanına alma, bağımlılaştırma ilişkisi olan mekanizma, sömürülen ülke yönünden bir sömürülme ve bağımlılık ilişkisidir. Emperyalizm konusundaki bilgilerimizin tamamlanması, teori yanında, bu teoriye bağlı olarak bağımlı ülkenin durumunu da çözümlenmekten geçer.

İlk bakışta bir terim sorunu gibi görünse bile, sömürülen, bağımlılaştırılan ülkeye verilen ad önem kazanmaktadır. «Az gelişmiş», «geri kalmış», «gelişme halinde», «gelişmemiş ülke» terimleri en genel geçerler olmakla birlikte, burjuva bakış açısını yani son tahlilde emperyalizmi haklı gösteren bir bakış açısını dile ge-

tirmektedir. Bu yüzden «sömürülen», «bağımlılaştırılmış», «geri bıraktırmış ülke» gibi teklifler yapılmıştır. Bu ikinci tür terimler, emperyalizmin mekanizmasını sömürülen ülke açısından daha iyi ortaya koymaktadır. Gerçekten de dışsal bir güç toplumsal yapının özelliklerinden de yararlanarak bu toplumsal yapıyı bütün kurumları, bütün alt ve üst yapısıyla birlikte de değiştirmeye uğratmakta, daha doğrusu bozmaktadır. Başka türlü söyleyecek olursak, kapitalizm öncesi yapıya veya kapitalistleşmenin çok geri aşamalarında bulunan bir yapıya kapitalizm sokulmakta ve bütün yapı zorlanmaktadır.

İkili yapı mı, tek bir sistem mi?

Genel olarak, emperyalizmin bağımlı ülkeye girişinin biri kapitalist, diğeri kapitalizm öncesi olmak üzere *ikili* bir yapı geliştirdiği kabul edilir. Pek çok «az gelişmişlik teorisi» de bu ikili yapı üzerine kurulur. Ancak son zamanlardaki bazı araştırmaların ve teorik yapıların ortaya koyduğu gibi, söz konusu olan, ikili bir yapıdan çok emperyalizm etkeniyle biçimlenmiş tek bir özel yapıdır.

Geri bıraktırmışlık çözümlerinin bu noktadan hareketle yapılması ve strateji tartışmalarının, toplumsal yapı tartışmalarının, birbiri yanında, birbirinden etkilense de bağımsız gelişen *ikili yapı yanlısından* kurtulması önemlidir.

Daha başka türlü söyleyecek olursak, emperyalizm teorisinin de bütün açıklığıyla ortaya koyduğu gibi, emperyalizmin sömürge, nüfuz bölgesi veya bağımlı ülke haline getirdiği toplumda, bir yandan kapitalizm öncesi ekonomik yapılar kendi gelişmelerini sürdürürken, bir yandan da (bazı sektörlerde) kapitalizmin gelişmekte olduğunu söyleyemeyiz. (Türkiye'de feodalite var mı yok mu? Hakim üretim biçimi nedir? vb. gibi önümüzdeki günlerde de canlandırılmaya çalışılacak bazı tartışmaların köklerini burada aramak doğru olur.) Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler terimi kullanılmak istendiğinde, burjuva bilimi şu kandırmacayı yaymaya çalışmaktadır. «Bu ülkeler de, ya-

vaş yavaş, etkisi altına girdikleri kapitalist üretim biçimi doğrultusunda gelişeceklerdir, gelişmektedirler. Oysa yukarıda kısaca değindiğimiz neden yüzünden bu «gelişme» Batı kapitalizminin gelişmesinden çok farklı, kendi yolunda ve kapitalist model içinde, emperyalizme bağımlı kaldıkça da asla gerçekleşemeyecek bir gelişmedir. Daha doğrusu bir gelişmeme'dir.

Emperyalizmin ilk döneminde, sömürülen ülke sadece bir pazar, bir kârlı yatırım alanı, bir hammadde ve ucuz işgücü deposuyken, bugün, üçüncü bölümde değineceğimiz gibi— emperyalist sömürü bazı sanayi alanlarını bağımlı ülkelere bırakma ve birleşit kârlı işbölümüne gitme yolları da aramaktadır. Ancak, bu da emperyalist burjuvazinin kararlarına ve çıkarlarına bağlı, deforme edilmiş saptırılmış, belli alanlarda yoğunlaştırılmaya çalışılan ve belli alanları da kesinlikle yasaklayan ve güdük bırakan bir sanayileştirme olduğundan, sonuç değişmez. Kısaca emperyalizmin etkisiyle, birbirlerinden farklı yapılarda da olsalar bir noktada benzer ve emperyalist blok karşısında bir bütün meydana getiren ülkeler ve bölgeler ortaya çıkar. Ortak özellikleri ise, emperyalist bağımlılıklardan *tam anlamıyla* kurtulana kadar gerçek sanayileşmeyi, kalkınmayı, çağın gerektirdiği teknolojik ve ekonomik düzeyi sağlayamamalarıdır.

Özetleyecek olursak, emperyalizm olgusuna emperyalizme bağımlı ülkeler açısından baktığımızda, karşımıza çıkan ilk gerçek, emperyalizmin girişinin bağımlı kıldığı ülkelerde, kapitalist ve kapitalizm öncesi ilişkilerin içiçeliğine ve tek bir sistem içinde bütünleşmelerine dayanan yeni bir *bütünsel* yapı yarattığıdır.

Emperyalizmin girişi tek yanlı bir olay mıdır?

Emperyalizmin sömürülen ülkeye girerek onun ekonomik, toplumsal yapısını çarpıtması ve bir çeşit geriliğe mahkûm kapitalist yapı yerleştirmesi tek yanlı bir olay mıdır? Yani emperyalizm kendi basık yöntemlerini, kendi şiddetini kullanır-

ken, bağımlılaştırdığı ülkenin egemen sınıflarından hiç mi yardım görmez?

Emperyalizm öncesi sömürgecilik sırasında, emperyalizmin karşıkarsıya geldiği yapılar çoğunlukla ilkel kabile toplumları veya çok özel yapıda geri feodal topluluklardı. Buralarda bağımlılık ilişkisinin oluşmasında emperyalizmin tek taraflı gücü önem kazanmış olabilir. (Kaldı ki kabile reisleri ile sömürgeci tüccarlar ve kumpanyalar arasındaki ilişkiler gezginlerin anlatılarında bile anlatılır. Ama sömürgecilik emperyalizme doğru geliştikçe, emperyalizmin bağımlı ülkeye girişinde karşıklı bir ilişki mutlaka —şu veya bu biçimde— varolmuştur.)

Emperyalizmin giriş biçimlerinden biri, eski sömürgeciliğin emperyalizme dönüşmesidir. Yani sömürgeci sadece bir hammadde kaynağı olmaktan çıkarak aynı zamanda bir pazar ve bir sermaye yatırım bölgesi haline gelirler. Buralara kapitalizm şirketlerle girer ve iş görebilmek, yerli halkı sömürebilmek için, yüzlerce yıllık sömürgecilik kalıntısı olan, bölgeye yerleşmiş, sömürgeci ticaretten pay alan, sömürge ticaretinin acentası durumundaki kişilerle anlaşır. Bu kişiler çoğunlukla sömürgeci ve şimdi de emperyalistleşmiş ülkenin yurttaşlarıdır. Kısa zamanda yerli sömürücü sınıflardan da bu şebekeye katılanlar olur. «Komprador» yabancı kumpanyalarla, şirketlerle, ülkeyi soymak için işbirliği yapan yerli acentalara daha o zamanlar verilmiş olan Portekizce addır. Daha sonra yerli ve yabancı kompradorlardan ve yerli bürokratlardan da meydana gelen bir ağ, emperyalizmin acentalığı görevini yüklenir; çıkarları aynılaşır ve «komprador burjuvazi» doğar.

Klasik sömürgecinin emperyalist sömürgeye dönüşmediği, eskiden az çok bağımsız olan bir ülkenin yarı sömürge veya yarı bağımlı nüfuz bölgesine dönüştüğü durumlarda, süreç biraz daha farklıdır. Emperyalizm yarı sömürge haline getirdiği ülkelerde ve kendisine bağladığı ülkelerde yerel bürokrasinin üst kademeleleriyle işbirliği kurar, yönetime kendisinden yana kanatları getirir. Bu arada da tekeli şirketler ve bankalar, tekeli sermaye

ülkeye çoktan girmişlerdir. Yapıya göre, bazan kompradorlarla, bazan işbirliğine yanaşan yerli işbirlikçi burjuvazi ile ittifaklar kurarlar. İşbirlikçi burjuvazi ve üst bürokrasi emperyalist tekellerle çıkar birliği içindedirler. Böylece emperyalist burjuvazi ile işbirlikçileri arasında bağımlılık ilişkileri doğar. Bu giriş de kapitalizm öndimlerini atmakta olan bir yapıya *tekelci giriştir*. Yani o ülkede burjuvazinin ve kapitalizmin devrimci, rekabetçi, dolayısıyla da üretim ilişkilerini ilerletici bir gelişmesini daha başlangıçta engelleyen ve asalak, çürümüş tekelci yapıyı, kapitalizmin rekabetçi gelişmesinin bir iç zorunluluğu ve bir aşaması olarak değil de, bir aşığı gibi kapitalizm öncesi yapıya aşıl原因 bir giriştir.

Emperyalizmin gelişme süreci içinde, işbirlikçi burjuvazinin veya işbirliğine niyetlenen yeni palazlanmakta olan burjuvazinin kompradorluğa ve komprador burjuvaziye karşı mücadelesine ve onun yeri ne geçmesine rastlanır. Bundan emperyalist burjuvazi ile bütünleşmiş, yapının kendine özgü gelişmesi içinde artık sadece işbirlikçi olmayı da aşmış, daha baştan tekelciliğin ürünü olduğu için asalak ve geriliğe mahkûm bir yerli tekelci sermaye zümresi doğar.

Komprador burjuvazinin egemen olduğu daha geri sömürge yapılarında ise, emperyalizmin etkisiyle gelişen çarpık kapitalist ilişkiler içinde bir yerli burjuvazi de doğabilir. Bunların çıkarları kompradorlarla çatışıyorsa, emperyalizmle ve şirketlerle bütünleşme ve çıkar ayrılığı çeşitli nedenlerle sağlanamıyorsa, milli burjuvazi'nin anti emperyalist mücadelesinin çeşitli biçimleri görülür.

Görünürde siyasal bakımdan olduğu kadar ekonomik bakımdan da bağımsız olan, ancak gerçekte emperyalizmin çeşitli mekanizmalarıyla bağımlılaştırılmış olan ve tüm ekonomileri emperyalist ekonomiye bağlı bulunan ülkeler, emperyalizmin daha yeni dönemlerinin getirdiği ilişkiler içindedirler. Buralarda da emperyalizm sadece dışardan bir zorlamadan çok daha fazla birşey, içerdeki egemen sınıfların

kendisiyle çıkar bütünleşmesi içinde olduğu bir sistemdir.

Başta da söylediğimiz gibi konu çok boyutlu ve son derece önemlidir. Burada sadece çeşitli girişlerin ve biçimlerin ortak noktalarından birine daha değinelim. İster klasik sömürge ülke emperyalist sömürdünün ağına düşsün, ister yarı sömürge veya bağımlı ülke durumunda olsun, emperyalizm bağımlı ülkeye, yapısı gereği *tekelci* olarak girer ve tüm rekabetçi kapitalist gelişmeyi engeller; en azından zedeler ve tekellerin egemenliğine bağımlı kılar. Bu yüzden ve kapitalizm, emperyalizmin etki alanındaki sömürülen ülkelerde hep çarpık, asalak, üretici güçleri ancak emperyalizmin izin verdiği sınırlar içinde geliştirebilen, kapitalizm öncesi en geri sömürü ilişkilerini tasfiye edemeyen, aksine bunlara dayanan bir yapı gösterir. Ve bu yapı altında sınıf ilişkileri ve sınıf biçimlenmeleri, bazı özellikler gösterirler. İşte bu özelliklerin ve emperyalizmin etkisinin doğru kavranması, doğru stratejinin eşliğine götürür bizi. Geri bırakılmış ülkelerin sınıfsal yapı özelliklerini doğru çözümlenmenin yolu, emperyalizm olgusunun, ülkeye emperyalizmin giriş şeklinin, bu girişte bulunduğu sınıf yapısının ve üretim biçiminin doğru belirlenmesinden geçer.

II

ÇAĞDAŞ EMPERYALİZM VE BAZI SORUNLAR

Emperyalizm teorisinin, bütün katkı ve «revizyon» çabalarına rağmen henüz aşılamamış ve çağdaş emperyalizmin tüm gelişmelerini tohum halinde barındıran bir şekilde ortaya konmasından bu yana aşığı yukarı 60 yıl geçti. Şüphesiz ki emperyalizm gelişti. Onun karşısında ise, sosyalist sistem kuruldu ve güçlendi. Emperyalizmin boyunduruğu altındaki bölgelerin halkları bağımsızlık ve kurtuluş savaşları, nı hızlandırdılar. Bugün dünya yüzünde eski sömürgeci anlamda erken emperyalizm, bir çeşit müzeli kalıntı haline geldi. Buna karşılık yeni yöntemler, yeni bağımlılık ilişkileri gelişti ve kapitalizmin çançekışmesi uzadı.

Günümüzün bazı marksist iktisatçılar.

ri, sosyal bilimcileri, emperyalizmin artık nicel gelişmeyle kalmayıp nitelik değiştirmiş olduğunu ileri sürebiliyorlar. Çokuluslu şirketlerin (multinational) Tekelci Devlet kapitalizmini de aştığını iddia ediyorlar. Bunların bir kısmı evrensel bir süper emperyalizm modeliyle Kautsky'yi yeniden canlandırırken, bir kısmı orijinal modeller peşindeler.

Çağdaş emperyalizm olgusunu kavrayabilmek için, emperyalizme eklenen ve aslında onun iç çelişkilerini derinleştiren şu yeni boyutları mutlaka değerlendirmek gerekiyor:

A — Sosyalist sistemin doğuşu ve dünya ölçüsündeki ilerlemesi.

B — Emperyalist sistemin kendi içindeki hiyerarşi ve yeni ilişkiler.

C — Ulusal kurtuluş savaşlarının başarısı.

D — Dev sermayelerin, tekelleşme sürecinin ve yeni teknolojinin doğurduğu «çok uluslu şirketler».

1970'lerde emperyalizmin yeni strateji ve taktikleri; 20. yüzyıl başlarının erken emperyalizminden çıkan ama onu aşan yönleri; emperyalizmin iç çelişkileri, ABD — AET ilişki ve çelişkisi; yeni bağımlılık biçimleri bu yeni boyutlarla birlikte ele alındığında bir anlam kazanır.

Hemen değineceğimiz nokta, bütün bu yeni boyutların, emperyalizm olgusunda nitel bir değişme yaratmadığı, emperyalizmin iç çelişkilerini ortadan kaldırmadığıdır.

Önce bu yeni boyutları tek tek ele alalım. Sonra bu boyutların eklenmesinden doğan yeni taktiklere, yeni bağımlılık biçimlerine, yeni eğilimlere kısaca, notlar halinde göz atalım. Nihayet emperyalizmin en temel niteliklerini halâ nasıl korumakta olduğunu görelim ve «neden cançekişme halâ sürüyor ve neden üretici güçlerin belli bir hızla da olsa gelişmesi devam edebiliyor,» sorusuna, iddiasız bir ilk cevap denemesinde bulunmaya çalışalım.

A — *Sosyalist sistemin dünya emperyalist sisteminin karşısına dikilişi:*

Sovyet Devrimi dünya tarihinde ve emperyalizm tarihinde yeni bir dönemin

başlangıcı oldu. Bugün dünya nüfusunun üçte birinden fazlası sosyalist ülkelerde yaşıyor. Emperyalizm, dünyanın önemli bir bölgesindeki bütün imkânlarını kaybetmiş durumda. Öte yandan sosyalist ülkelerin varlığı, sosyalist sistemin gün geçtikçe kazandığı güç ve alan, ulusal kurtuluş hareketlerine de güç sağlıyor. Yani sosyalist sistem emperyalizmin saldırganlık alanını ve yayılmasını kendi varlığıyla sınırlarken, öte yandan da sömürülen dünya halklarının dayanağı ve büyük ölçüde ideolojik öncüsü olarak da, emperyalizmi gün geçtikçe daha dar sınırlar içine hapsediyor. Böylece, emperyalizmin yayılma politikası ve emperyalist güçlerin nüfuz bölgeleri uğrunda mücadeleleri, yerini bir ölçüde elden giden bölgelerin yeniden kazanılması, daha da önemlisi, elde kalanların artık terk edilmemesi mücadelesine bırakıyor. İki sistemin mücadelesi, emperyalist güçleri bir dönem için kendi aralarında dengesiz ve son dönemlerde çözülmekte olduğunu gördüğümüz, kısa süreli birleşmelerle itiyor.

Emperyalist güçler için sorun, erken emperyalizm döneminde ele geçirmiş oldukları veya çok daha öncelerden sömürgecilik döneminden kalma bölgeleri yeniden, başka yöntemlerle nüfuz bölgeleri içine dahil edebilmektir. Millî burjuvazi veya küçük burjuvazi öncülüğünde gerçekleştirilmiş ve sonunda kapitalizme dönüşen ulusal kurtuluş hareketleri, emperyalizme çoğunlukla bu fırsatı veriyor. Bağımlı, çarpık kapitalist yapıdaki ülkeler, emperyalizm ağına alınmaya çalışılıyor. Ama devrimini işçi sınıfının ideolojik, örgütsel ve yığınsal öncülüğünde gerçekleştirmiş ülkelerde, bu imkân da ortadan kalkıyor. Bu süreç karşısında bir yandan yeni biçimlerde saldırganlaşan bir yandan da iç çelişkileri yoğunlaşan, emperyalist güçlerin, ortak düşmanı sosyalist sistem ve ulusal bağımsızlık hareketleri karşısındaki birlikler de çelişkilerin artmasıyla darbe yapıyor.

B — *Emperyalist sistemin içi hiyerarşi*

Birinci ve ikinci dünya savaşları emperyalist bloklar arası savaşlardı. Dünyayı yeniden bölüşme savaşlarıydı. Emperyalist devletler arasındaki çelişkileri yansıtan

savaşlardı. Ancak çelişkilerin bu kerteye varmasının sosyalist sistemi, ulusal bağımsızlık hareketlerini güçlendirdiği görülmüyordu. Böylece ikinci dünya savaşından sonra, sağlamış olduğu üstün teknolojik, ekonomik askeri güç, üstün tekelleşme oranı ve dev sermayesiyle ABD emperyalizmi bir çeşit emperyalist lider olarak ortaya çıktı. ABD sermayesi özellikle ikinci dünya savaşından sonra dünyaya (ve sadece geri bırakılmış bölgelere değil, özellikle İleri endüstri ülkelerine) görülmemiş bir hızla ve görülmemiş bir yoğunlukta aktı.

Dev ABD tekelleri, daha da devleşerek, birleşerek, tekelleşerek öyle bir teknoloji ve güç oldular ki, diğer emperyalist ülkelerdeki sermayeyi ve tekelleri de kontrole başladılar. Bu tekelerin üstünlüğüne karşı rekabet imkânı diğer emperyalist ülkelerdeki tekellerin de kendi aralarında birleşmeleri, uluslararası tekeller meydana getirmeleriyle mümkün olabildi. Yine de ABD tekelleri bazan bu uluslararası tekelleri bile kendilerine bağlayabildiler. Böylece emperyalist güçler hiyerarşisinde ABD'nin tartışılmaz üstünlüğü ortaya çıktı. Ancak bu üstünlük iç çelişkileri ortadan kaldıramıyordu. İkinci dünya savaşının hemen sonrasında sosyalist sistemin doğurduğu ırkçılı ve korunma iç güdüsiyle böyle bir hiyerarşiyi kabul etmiş olan diğer emperyalist güçler kendi aralarında ABD ile boy ölçüşebilecek birlikler kurmaya yöneldiler. Ortak Pazar, Avrupa tekeli sermayesinin, Avrupa finans kapitalinin bu çabasını yansıtır. Ancak hemen söylemek gerekir ki günümüzde ABD bütün üstünlüğünü hâlâ korumaktadır. ABD tekellerinin boyutlarının en büyük Avrupa ve Japon tekellerinin boyutlarıyla karşılaştırılması, ABD sermaye ihracının diğer emperyalist güçlerle karşılaştırılması, çeşitli istatistik rakamlar bu gerçeği ortaya koymaktadır. Kısaca özetlemeye çalışırsak, emperyalist güçler arasındaki büyük sıcak savaşlara kadar varan çelişkiler, bugün sosyalist sistemin güçlenmesiyle, emperyalist güçler arasında hiyerarşik bir düzen yoluyla çelişkilerin yumuşatılması noktasına varmıştır. Ancak, bu durum bir tercih değil, emperyalizmin ha-

yatını biraz daha uzatabilmesi için gerekli bir zorunluluktur. Ama, sistemin yapısının kaçınılmaz gereği çelişkilerin gerçek ten yumuşatıldığı anlamına gelmemektedir.

C — Ulusal Kurtuluş Savaşları

Sömürge ve bağımlı ülke halklarının ulusal kurtuluş savaşları, son 50 yıllık dünya tarihini belirler. Ulusal kurtuluş savaşları emperyalizme vurulmuş darbelerdir. Böylece emperyalizm bugün yeni bağımlılık yöntemleri geliştirme zorunda kalmıştır. Bağımsızlığını kazanan ülkenin, yeni yöntemlerle emperyalist güçlere bağlanmasına çalışılmaktadır. Ekonomik ve askeri yardımlar, işbaşına gelen iktidarların emperyalizme bağımlı güçlerden oluşturulması, gerçek ve kesin sonuca varabilecek antiemperyalist mücadelelerin ne bahasına olursa olsun, (son olarak Şil'de görüldüğü gibi) en açık baskı metodlarıyla bastırılması, doğrudan saldırı, ülkedeki egemen sınıflar kanalıyla ekonomik bağımlılık ilişkilerinin devam ettirilmesi bu yeni yollardan bazılarıdır. Sanayileşme ve kalkınmadan o ülkeye küçük paylar ayırmak, kültür emperyalizmi ve benzeri yöntemler de genel geçerdir. Ancak herşeye rağmen ulusal kurtuluş savaşları kapitalizmle bütünleşme ve emperyalist ağ içine yeniden düşme sonucunu verdikleri zaman bile, emperyalizmi güç duruma düşürmek, tedirler. Ne de olsa bir gerileme yaratmakta, böylece onun iç çelişkilerini derinleştirmektedir. (Bu konuda son petrol ambargosunu hatırlamak bile yeterlidir.) «Üçüncü dünya ülkeleri» adı verilen ülkelerin ulusal çıkarlarını koruma yönünde attıkları adımlar, emperyalist güçler arasındaki çelişkileri şiddetlendirmiş, kapitalist bloku, yıllardan beri görülmemiş bir ekonomik bunalımın eşğine getirmiştir. Emperyalist bloktan tamamen koparak sosyalist bloka yaklaşan, veya doğrudan doğruya sosyalist devrim süreci içine giren, yada ulusal kurtuluş mücadelesini işçi sınıfı ve işçi sınıfı ideolojisinin öncülüğünde gerçekleştiren ülkelerin varlığı emperyalist sistemi kökünden sarsmaktadır.

D — Çok ululu şirketler (1)

Yukardaki üç boyuttan farklı olmakla birlikte, çağdaş emperyalizmi anlamak-

ta önemli bir boyut, çok uluslu şirketlerdir. Çok uluslu şirketler özellikle son 10 yılın ürünü sayılabilir. Çokuluslu şirketler tekellerin uluslararasılaşmasıyla doğarlar. Tekeller arası rekabetin ve bu rekabetin yıkıcı etkilerini engelleme zorunluğunun ürünüdürler. Bazılarının çok yeni bir olgu, emperyalizmde nitel bir değişim olarak gördükleri çokuluslu şirketler, aslında Lenin'in yabancıları değildir. Böyle bir eğilime «Kapitalizmin en yüksek aşaması: Emperyalizm» kitabında işaret edilmiştir. Günümüzün özelliği bu sürecin olağan gelişmesidir. Dünya pazarı bugün her zamankinden daha önemlidir ve bu amaçla dev tekeller bütün ülkelerde işyerleri açarak, o ülkelerdeki sermayelerle birleşerek, aynı işkolundaki daha güçsüz tekelleri yutarak veya kendisine bağlayarak, şubeler kurarak çokuluslu hale gelmektedirler. Otomobil ve gıda endüstrisi dışında, özellikle gelişmiş teknolojinin gittikçe büyümeyi zorunlu kıldığı alanlarda örneğin kimya, petrol, elektronik ve benzeri kollarında çok uluslu şirketler gelişmektedir. (Sayısal örnekleri kullanmadığımız bu yazıda, yine de çokuluslu şirketlere birkaç örnek verelim: Royal Dutch Shell bütün dünyada şubelere sahiptir. 174 bin işçi çalıştırmaktadır. Sermayesinin yüzde 30'u İngilizlere, yüzde 20'si ABD'ye ve yüzde 20'si Hollanda şirketlerine aittir. Unilever bir İngiliz — Hollanda şirkettir. Dünyanın 9. uncu büyük tröstüdür. 130 ülkedeki işyerlerinde 320 bin işçi çalıştırır. Batı Alman Hoechst kimya tekel, ABD de dahil olmak üzere 35 ülkeye yayılmıştır. Örnekler çok uzatılabilir. Hemen hemen bütün sanayi kollarında adını bildiğimiz büyük firmalar bugün çokuluslu tekeller durumundadırlar. Bunlar ana sermaye gruplarının bağlı olduğu ülkeler dışında, şubelerinin bulunduğu bütün ülkelerin sermayesi ile de içiçe geçmişlerdir. Çokuluslu tekellere bankalar da dahildir. Yeni bir «çokuluslu banka» türü ortaya çıkmıştır.)

Çok uluslu şirketlerin böylesine gelişmesi karşısında tekeli devlet kapitalizminin, aşıldığı, yerini yeni bir uluslararası tekelleşmeye bırakarak ulusal tekeli devletin yok olmaya yüz tuttuğu ileri sürülmektedir. Ancak, çokuluslu denilen şirket

ler ve tekeller incelendiğinde, bu süreç içinde tekeli devlet kapitalizminin daha da güçlendiği, çokuluslu tekel içinde belli bir ulusal sermaye grubunun halâ ağırlıkta olduğu ve bu ağırlığın da çoğunlukla ABD'de bulunduğu görülmektedir.

Burada sırası gelmişken tartışmalara konu olduğu için tekeli devlet kapitalizminin çağdaş yapısı üzerinde durmakta yarar olacaktır.

Tekeli Devlet Kapitalizmi:

Emperyalizmin gelişmesinin klasik tekeli devlet kapitalizmine bazı yenilikler getirdiği inkâr edilemez. Günümüzde burjuva devleti, üretim sürecine ve üretimin organizasyonuna aktif bir birim olarak katılmaktadır. Tekeli Devlet kapitalizmi, emperyalist çağda, tekellerin gücünün devlet gücüyle bütünüyle kaynaştığı bir aşamadır. Çok uluslu şirketler olgusu bu birleşmeyi gevşetecek yerde güçlendirmiştir. Devlet, mali oligarşinin bütünüyle sahip olduğu ve kullanmaya çalıştığı aynı zamanda da ekonomiyi düzenleyen, plânlayan bir araçtır. Tekeli devlet kapitalizminin en güçlü olduğu, bununla birlikte burjuva iktisatçıları tarafından güçsüz olduğunun iddia edildiği ABD'de bile, en büyük tekeller, en güçlü sermaye grupları, ilk dönemlerde direndikleri (New Deal sırasındaki güçlükleri ve iş çevrelerinin direncini hatırlayalım) tekeli devlet müdahalesine karşı bugün açıktırlar ve bu müdahaleyi istemektedirler. Ulusal olmaktan çıkan ve uluslararasılaşan rekabet, ekonomiyi düzenleyici anarşiyi kısa sürede engelleyici bir organı, yani tekeli devleti gerektirmektedir.

Son yıllarda, bütün dünyada tekeli devlet kapitalizmi daha büyük bir hızla güçlendi. Emperyalist tekeller döneminde, ekonomik hayatın büyük ölçüde uluslararasılaşması devletin, egemen zümrenin, yani finans oligarşisinin çıkarları doğrultusunda daha fazla müdahalesini gerektirdi. Tekeli devlet kapitalizmi böylece emperyalist burjuvazinin, finans oligarşisinin, ekonomik ve siyasal alandaki çıkarlarını

koruyan ve düzenleyen devlet biçimi oldu.

Bütün tartışmalara ve katkı heveslerine rağmen, günümüzde tekelci devlet kapitalizmi gerilemek bir yana yol almaktadır. Çok uluslu şirketlerin gelişmesini tekelci devlet kapitalizmi olgusunun karşısına yerleştirmek, emperyalizmin çelişkileri ni inkâr etmek ve Kautsky'nin ultra emperyalizm teorisine başka yollardan varmak olur.

YENİ TAKTİKLER, YENİ YÖNTEMLER

Emperyalizme katılan yeni boyutlar, karşısına çıkan yeni sorunlar, ona, yeni siyasal, askeri, ekonomik taktikleri ekliyor. Artık emperyalizm ülkelere —mümkün olduğunca— tankıyla topuyla girmiyor veya böyle kalmıyor, daha doğrusu anti emperyalist mücadelenin güçlenmesi ve kendi iç çelişkilerinin yoğunlaşması karşısında bu eski yöntemlerini pek sık uygulama yamıyor. Emperyalist sömürünün özü değişmemekle birlikte eski yöntemlerin yerini yenileri alıyor. (Yine de emperyalizm açısından çok hayati sayılabilecek durumlarda, eski yöntemlerin kullanıldığını görüyoruz.)

Bu yeni yöntemleri karışık bir şekilde sıralayacak olursak ilk, akla gelenler şunlar:

— Dıştan müdahale yerine, uluslararası finans kapitalle bütünleşmiş emperyalist, oligarşinin ortağı yerli egemen sınıflar yoluyla emperyalist sömürüyü rahatça sürdürebilecek yönetimler kurdurmak.

— Anti emperyalist, demokratik ve sosyalist mücadeleyi yerli tekelci kesimle çıkar birliği ve bütünleşme halindeki yerli silahlı güçlerin müdahalesiyle engellemek.

— Böylece bağımlı ülkelerde ordu besleme yerine, o ülkenin kendi ordusundan emperyalist çıkarlar doğrultusunda yararlanmaya çalışmak.

— Emperyalist güçlerin çıkarlarına ters düşen rejimleri ve iktidarlara devirmek için yerli finans oligarşisi, yerli tekelci kesimle ordunun güçbirliğinden yararlanıp faşist rejimler kurdurmak.

— İşçi sendikaları ve çeşitli demok.

ratik kuruluşlar başta olmak üzere, bağımsızlık ve demokrasi mücadelesinin ekonomik mücadelenin parçası olan örgütlere sızmak ve buraları kendi uydusu haline getirmeye çalışmak.

Ajanları vasıtasıyla çeşitli provokasyonlar, çeşitli oyunlar düzenleyerek, egemen sınıfların kuşkusunu artırmak, orduyu tahrik etmek ve ilerici - devrimci güçlerin baskı altında tutulmasını sağlamak.

— İlerici - devrimci güçler, sosyalist örgütler arasında sağ ve sol sapmaları yaygınlaştırmak için büyük oyunlara girişmek. Hareketi rayından, doğru çizgiden çıkarmak için taktikler kullanmak.

— Emekçi kitlelerin bilinçlenmesini engellemek üzere, yukarıda saydığımız taktiklere ek olarak, genel bir afyonlama yöntemi kullanmak. Yani günlük hayatın her alanında kapitalizmin kitleleri sorunlardan uzaklaştırıcı uyutucu, afyonlayıcı propaganda yaygınlaştırmak. (Filmlerden, romanlardan, reklam ve televizyon programlarına, moda kadar).

— Kültür emperyalizmini yaygınlaştırmak.

Bu genel taktiklerden başka,

— Askeri ve ekonomik dış yardımlar yoluyla ülkeyi kendisine bağımlı tutmak.

— Bu yardımların sağladığı haklardan yararlanarak çeşitli ikili anlaşmalarla ülkeyi kendi askeri üssü haline getirmek.

— Ülkenin askeri harcamalarını artırarak, büyük bir ordu besleterek, kaynaklarını başka gelişme alanlarına aktarmasını önlemek ve özellikle sosyalist bloka karşı burçlar edinmek.

— Aslında askeri ve siyasal amaçlarla yapılmakla birlikte «ekonomik yardım» adını alan bir yardım türüyle ülkeyi bağımlılaştırmak.

— Bu bağımlılıklardan yararlanarak, çeşitli ekonomik, ticari anlaşmalar dayatmak ve bu yoldan bağımlı ülkeyi sömürmek.

— Meta ihracını hızlandırmak, sermaye ihracını ve yatırım alanlarını kendi işlediği yöne kanalize etmek, hammaddeye diğer güçlerden, hatta diğer emperyalist güçlerden de daha kolay ve ucuz el koymaya çalışmak.

— Ülke finansını kendi parasına bağımlı kılarak, parayı kontrol aracı olarak kullanmak,

— Borçlarla ve bir türlü ödenemeyen yüksek faizlerle, ülkenin bağımlılığını artırmak.

— Paranın Devalüasyonu yolunu bir baskı aracı olarak kullanmak.

— Dış ticaretin serbestleştirilmesini, gümrük duvarlarının kaldırılmasını istemek.

— Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ve benzeri kuruluşlar yoluyla bağımlı ülke ekonomisini kontrol altında buldurmak.

— Ülkeyi askerî paktlar içine alarak (NATO) kontrol altında buldurmak.

— Ülkenin insan gücünün eğitilmesini de etkinlik sağlayarak kontrol altında buldurmak.

Yukardaki yeni bağımlılaştırma yöntemleri dışında, özellikle ABD ve AET emperyalizmlerinin arasındaki farkı da gösteren bir başka bağımlılaştırma ve emperyalist sömürü biçimi üzerinde Türkiye açısından taşıdığı çağdaş önem yüzünden biraz daha etraflıca durulmalıdır.

Ortak Pazara girişin Türkiye'yi hızlı sanayileşme yoluna sokacağı iddia edildi. Bunun kanıtı da AET'nin Türkiye'de bazı sanayi kuruluşlarının gerçekleştirilmesine yardımcı bulunacağıdır. Gerçekten de, bugün emperyalizmin ABD'den çok AET karnadında, kendi nüfuz bölgesi içine giren ülkelerde bir çeşit eşit olmayan işbölümü ne gitme eğilimi vardır. Tekstil gibi, gıda sanayii gibi, hatta kimya sanayiinin bazı bölümleri gibi alanlar geri bırakılmış ülkelere bırakılabilmekte, hatta böyle bir gelişme teşvik edilmektedir. Bu durum emperyalizmin en yeni taktiklerinden ve belki de yeni güçlenme ve çançekismeyi uzatma yöntemlerinden biri sayılabilir. Gelişmiş emperyalist ülkeler, düşük katma değeri, geri teknoloji ve yoğun emek gerektirebilen bazı sanayi kollarını geri bırakılmış ülkelere bırakarak hem bağımlılığı güçlendirmekte, hem de çağdaş koşullarda kârlılığı azalmış bazı alanlardan kurtulmaktadırlar. Bunun da ötesinde kendi nüfuz bölgeleri içindeki geri bırakılmış

miş ülkelerde yapılacak sanayi yatırımlarının bu ülkelerdeki sınıf gelişmelerini yumuşatacağı ve devrimci atılımı kısıtlayacağı da umulmaktadır. Öte yandan, geri bırakılmış ülkelere ileri sanayi ülkelerine doğru işçi akınını önlemenin de bir yoludur bu. Çünkü ilk zamanlar ucuz işgücü sağladığı için emperyalist burjuvazinin işine gelen işçi göçü, artık kendi işçi sınıfı arasında huzursuzluklara yol açabilmektedir. Son ekonomik bunalımlar sırasında, başta Almanya olmak üzere ileri sanayi ülkeleri kapılarını yabancı işçilere kapamaya başlamışlardır.

Emperyalizmin bu yeni taktiklerini ülkenin kalkınmasını sağlayabilecek dostça bir kayırma olarak gören ve gösterenler vardır. Oysa geliştikçe gelişmeleri artan emperyalizm, ekonomik gelişmenin iç kanunlarının zorunlu kıldığı pek çok yeni taktik deneyecektir.

Emperyalizmin değişmeyen özellikleri

Şimdi kısaca, emperyalizmin günümüzde de bütün önemini koruyan bazı görünümlerini inceleyelim ve emperyalizmin doğasının temelde değişmediğini, dış sömürünün beslediği tek kaynak olduğunu keleler henüz embriyon halindedir. 2.1873 ve bunun sonucunda da sosyalist sistem ve ulusal kurtuluş savaşları yoluyla sömürü imkânlarının gittikçe daralması sonucunda, gelişmelerinin şiddetleneceğini ve sonunun yaklaşacağını görelim.

Bu konuda en önemli değişmez nitelik hammadde ihtiyacı ve hammadde kaynaklarına bağımlılıktır.

Hammadde ve ilk madde kaynaklarının ele geçirilmesinin, emperyalizmin ilk dönemlerinde ne kadar önemli olduğunu, dünyanın paylaşılmasının hammadde kaynaklarının dağılımına göre biçimlendiğini ilk bölümde görmüştük. Bugün tarımsal hammaddelerin önemi ve emperyalist dünyanın bu maddelere olan ihtiyacı bir iki madde hariç azalmıştır. Ancak endüstrideki dev gelişmeyle, teknolojinin ilerlemesi ve rekabetin tekeller arası, çokuluslu tekeller arası rekabet haline dönüşmesi

le, petrol, uranyum vb. gibi enerji ilk maddelerinin, stratejik madenlerin önemi son zamanlara kadar görülmedik ölçülerde arttı. Oysa, son petrol bunalımı sırasın da çok iyi görüldüğü gibi, emperyalizme en fazla bağımlı olan, egemen sınıflarının çıkarları İran gibi, Suudi Arabistan gibi emperyalist çıkarlarla en fazla içiçe geçmiş olan ülkeler bile, ilk maddelerin ve hammaddelerin emperyalist kontrolüne karşı çıkmaya başladılar. Emperyalizmin önümüzdeki dönemde gelişmelerini şiddetlendirecek ve belki de yıkılışını hızlandıracak en önemli etkenlerden biri bu hammadde kaynakları sorunu olabilir.

Emperyalizmin en önemli belirleyici niteliklerinden olan sermaye ihracı hızlandı. Ancak sermaye ihracı, (teoriyle çatışmayan, tam tersine ifadesini teoride bulan bir şekilde) meta ihracını da geliştirdi. Ayrıca sermaye ve meta ihracı sadece emperyalist metropollerden bağımlı ülkelere doğru değil de, emperyalist ülkelerin kendi içlerinde de gelişti. Bu durum, emperyalist ülkelerin birbirlerine bağımlılıklarını artırdı. Bugün ABD emperyalizminin, bütün aldatıcı ve geçici görüntülere rağmen, halâ en güçlü olmasının temelinde de bu olgu yatmaktadır. Şöyle ki, geri bırakılmış ülkelere olduğu kadar, kendileri de emperyalist kampta yer alan ileri endüstri ülkelerine de en büyük sermayeler ABD'den akmaktadır. Bu ABD sermayesinin, ABD emperyalizminin son çözümlenmede emperyalist güçler arasındaki üstünlüğünü açıklar. Ayrıca çok geniş olan ABD pazarı ve ekonominin iç zorunlu lukları ileri ülkelerin ihracat yönünden de ABD'ye sandığımızdan çok daha fazla bağımlı kalmalarına yol açmaktadır.

Sermaye ihracının çağımızda daha çok gelişmiş ülkelere doğru olduğu tesbit edilmiştir. Bunun nedenlerinden biri, çokuluslu tekellerin yarattığı girift ekonomik ilişkiler ve ulusal kurtuluş savaşlarının hızlanması yüzünden, bağımlı ülkelerde sermayenin daha fazla risklerle karşılaşması endişesidir.

Ancak saymaya çalıştığımız bu yeni gelişmelere rağmen, emperyalist blok yine de bağımlı ülkelerin pazarlarına, hammad-

delere olduğu kadar muhtaçtır.

Bir başka sorun da, çağımızda mali oligarşinin önemini kaybedip kaybetmediği sorunudur. Emperyalizm finans kapital (mali sermaye) egemenliği olarak tanımlandığına göre, bugün bu niteliğinden uzaklaşmış mıdır? Mali sermayenin ağırlığının, tekeleşme süreci içinde yerini yeniden sanayi sermayesinin ağırlığına bıraktığını ileri süren görüşler vardır. Bu görüşler, son çözümlenmede, her alandaki sermaye sahiplerinin en kodamanlarının birbirleri içine girmelerinden, banka ve sanayi sermayesinin içli dışlı olmasından doğan finans kapital olgusunu inkâr ederek, endüstri sermayesinin asalak olmayan ve üretici güçleri geliştirici niteliğini gündeme getirirler. Yani emperyalizmin asallığından ve çürümüşlüğünden sıyrılıp yeniden geliştiriciliğe varabileceğini, hayatiyet kazanacağını söylemiş olurlar.

Bugün banka sermayesi ile sanayi sermayesi arasındaki ilişkilerin yirminci yüzyılın ilk yıllarına oranla değişmekte olduğu bir gerçektir. Endüstrinin kazandığı önem bankayı bir çeşit endüstriyel işlem merkezi haline getirebilir. Finans kapitalin gelişme süreci içinde, finans kapital bütünü ile de bölümlere ayrılmak istenirse, sanayi çıkarları ön plana geçebilir. Yalnız unutulmaması ve doğru kavranması gereken nokta, bütün bu olup bitenlerin, aynı dar mali oligarşi zümresi içinde meydana geldiğidir. Yani mali oligarşinin egemenliği değişmemektedir ki, önemli ve belirleyici olan budur.

Cançekişen kapitalizm cançekişen emperyalizm

Emperyalizmin cançekişen kapitalizm olduğunun ortaya konmasından bu yana geçen 60 yıl içinde, sistemin halâ yaşaması ve canlılığını koruması çeşitli sorulara yol açtı. Aşırı tekeleşmeye rağmen üretim güçlerinin gelişmesi (sosyalist ülkelere oranla daha yavaş olmakla birlikte) sürüyordu. Burjuva iktisatçıları ve sosyal bilimcileri, bu olguda marksizmin ve emperyalizm teorisinin iflasını görmek istediler. Marksistlerin bir kısmı ise çeşitli teoriler geliştirmeye başladılar. Çok uluslu şirket-

lerde ve tekelleşmenin olağanüstü gelişme sinde emperyalizmin çelişkilerini yok eden bir nitelik görülmek istendi. Oysa, yukarıdaki bölümlerde de anlatmaya çalıştığımız gibi, emperyalizmin çelişkileri yumuşama ya doğru değil de şiddetlenmeye doğru gitmektedir. Bir yandan sosyalist sisteminin genişlemesi ve güçlenmesi, öte yandan ulusal kurtuluş hareketleri ve «üçüncü dünya» ülkelerinin uyanışı ve kaynaklarına hızla sahip çıkma eğilimleri, nihayet emperyalist kamp içindeki çelişkiler emperyalizmi gün geçtikçe daha güç bir durumda bırakmaktadır. Ama inkâr edilemeyecek gerçek, emperyalizmin bütün asalaklığına rağmen üretici güçleri bir ölçüde de olsa geliştirmeye devam ettiğidir. Tekelleşme üretici güçlerin gelişmesi önünde bir engeldir. Ama tekelleşme belli bir seviyeye ulaştığı zaman, sisteminin bütününün temel çelişkisinin derinleşmesi bahasına, ölüm kalım meselesi yüzünden üretim güçlerini —hiç değilse belli alanlarda— geliştirmeye çalışmak bir zorunluluk halini alabilir.

Emperyalizmin can çekmesi hala bitmemiştir. Çünkü sosyalist dünya karşısında varlığını koruyabilmek için emperyalizm, üretici güçlerin gelişmesini belki de tekel kârlarının düşmesi bahasına teşvik etmek zorunda kalmıştır. Sosyalist sistem karşısında bir ölüm kalım savaşı söz konusu olduğunda, tekelci devlet kapitalizmi yeni yollar bulmak, hatta tekelci yapıyı zorlamak durumundadır. Rekabetin ne tekeller arasında, ne de emperyalist ve sosyalist sistemler arasında sona ermemiş, aksine güçlenmiş olması, emperyalizmin hayatîyetini de kısa bir süre için arttırmıştır. Ölüm döşegindeki hasta-

nın son doğruluğu gibi bir canlılıktır bu. Dev rekabet, uzay endüstrisi, nükleer endüstri gibi yeni alanlar doğurmuştur. Sürekli savaş atmosferi silahlarda üstünlüğü zorunlu kılarak diğerleriyle birlikte bu alanda da yeni teknolojik gelişmeleri zorlamıştır.

Ancak bütün bunlar emperyalizmin çelişkilerinin yumuşadığının değil şiddetlendiğinin işaretleridir. Öte yandan, sınıf çelişkileri açısından bakıldığında, emperyalizm gitgide daralan bir zümrenin, zaman zaman faşizme kadar giden egemenliğine yol açtığı için, sermayenin bir kısmı da dahil olmak üzere geniş yığınları ve çeşitli sınıfları finans oligarşisiyle, finans kapitalle karşı karşıya getirmektedir. Çelişkiler bu alanda da yoğunlaşmaktadır.

Tek cümleyle, bütün kısa süreli ve yüzyeyden görüntülere rağmen, emperyalizmin can çekişen kapitalizm, sosyalizme geçiş dönemi kapitalizmi olduğu bir kere daha doğrulanmaktadır.

Son söz:

Bu derece geniş ve önemli bir konuyu, böylesine her açıdan dar imkânlar içinde ele almak pek çok eksiği de birlikte getirecekti. Bu derlemede emperyalizmle ilgili çeşitli konulara bazan çok kısa değinilmiş, bazan da hiç değinilememiştir. Öte yandan, yoruma kullanılan istatistik veriler yazıya aktarılmamış, örnekleme ve sayısal kanıtlamalara gidilmemiştir. Anti emperyalist mücadele konusu başlı başına bir konu olduğundan başka bir yazıya bırakılmıştır. Bu eksiklerin, İLKE'nin hemen 6. sayısından başlamak üzere gelecek sayılarda mümkün olduğunca tamamlanması yoluna gidilecektir.

TÜSTAV

(1) Sermayenin yapısı, tekeller tekel biçimleri ve benzeri konular İLKE'nin 6. sayısının özel konusu olacağından burada sadece değinilmekle yetinilmiştir.

(1) Çok uluslu şirketler konusu İLKE'nin 6. sayısında bütün rakam ve verileriyle ayrı bir yazı konusu olarak ele alınacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR :

Lenin: Emperyalizmin en yüksek aşaması: Kapitalizm (Fransızca baskısından)

Boukharine: L'Economie mondiale et l'impérialisme

Magdoff: Emperyalizm çağı

Mandel : Avrupa Amerika'ya karşı

Baran ve Sweezy : Tekelci kapitalizm

Christian Polloix: L'économie mondiale capitaliste cilt: 22

Pierre Jaleé : L'impérialisme en 1970

Çeşitli dergi ve makaleler, özellikle *Economie et Politique* dergisinin «Monopoles, état, classes sociales» özel sayısı.

TÜSTAV

NATO'da sessiz bir yıldönümü

Mehmet Güven

Kuzey Atlantik Antlaşmasının yani NATO'nun 4 Nisan 1949'da imzalanmasından bu yana köprülerin altından çok sular geçti İkinci Dünya Savaşından henüz çıkmış, korkunç iktisadi bunalımlar içindeki Avrupa devletleri, karşısındaki «Komünizm öcüsü»nün korkusu içinde Amerika'nın koruyucu kanatları altına sığınmayı yeğ tutarken, 25 yıl sonra bu kanatları ne kadar sıkıcı bulacaklarını pek düşünmemişlerdi herhalde.

Oysa 4 Nisan 1974'te NATO'nun 25. yıldönümü pek sessiz sedasız kutlandı. Törenler dünya basınında bir kaç satır ile geçiştirilirken, asıl üzerinde durulan nokta Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki gerginlik oluyordu, 25. inci yılda, NATO'ya imza atmış devletler, ittifakın geleceği hususunda oldukça karamsar görünüyorlar. «ağzlarından NATO'nun «parlak ve başarılı geçmiş» hakkında nutuklar dökülürken kafalarında ittifakın geleceğini bir kez daha gözden geçirmek gereğini duyuyorlardı.

Gerçekten de 25 yıl içinde çok şey değişmişti. İkinci dünya savaşında Alman egemen sınıflarının pazarlarını ve sömürgelerini genişletmek için güttüğü saldırı

gan siyaset, diğer Avrupa ülkelerinin emperyalist burjuvalarının ise kendi sahalılarını kaptırmama çabaları yüzünden, Avrupa ülkeleri birbirlerinin gözlerini oyar durumdaydı. Avrupa egemen sınıfları, hangi tarafta olurlarsa olsunlar, savaştan perişan çıkmışlardı. Ölmemişlerdi ama tekrar dik durabilmeleri, yaralarını sarabilmeleri için çok zaman isterdi. Oysa Amerika savaşın tek kazançlısıydı. Avrupa'daki egemen sınıfların hegemonya savaşından aslında başka bir kıtadaki egemen güçler galip çıkmıştı. Savaş sonrasında Amerika Emperyalist Dünyanın tek lideriydi. Avrupa'da yıllarca dilediği gibi at oynatabileceği, sömürülmeye çok elverişli bir pazar bulmuş, canı çektiği gibi yatırımlara girişebilmişti.

Savaştan ve ikinci dünya savaşı öncesi Faşizm'den en fazla zarar gören Avrupa işçi sınıfıydı. Egemen sınıfların savaşında can verenler bir yana bırakılırsa kalanlar harap ülkeleri yeniden kurarken büyük bir yükün altına giriyorlardı. Alabildiğine yükselen enflasyon oranı kazançları silip süpürüyor, işsizlik bellerini büküyordu. Buna karşılık işçi sınıfı kendi arasında durmadan kayınıyordu. Yani baş-

larında varolan Sosyalizm'in büyük etkisi vardı üzerlerinde. Artık burjuvazi işçileri çalıştırabilmek için kârlarından daha büyük bir kısmını vermek zorundaydı. Ama bunun bile ne kadar tatmin edici olacağı, sınıf çelişkilerini ne zamana kadar yumuşatacağı bilinemezdi.

Faşizmin saldırgan siyaseti karşısında Sovyetler Birliği ile ittifaka girmekten çekinmeyen Yeni Dünyanın egemen güçleri, Faşizm tehlikesi ortadan kalkınca kapitalizmin varlığını tehdit eden Sosyalizme karşı Avrupa'lı «Çocuklarını» bir araya getirecek bir ittifakı ortaya atmakta gecikmeyecekti.

1948 baharında Prag ihtilâli ve Çekoslovakya'da halk demokrasisinin kurulması Avrupa ve Amerika egemen sınıflarını dehşete düşürmüştü. Avrupa sermayesi henüz derlenip toparlanmanın çarelerini ararken, Amerika ise tam kendine mükemmel bir pazar ve yatırım alanı bulmuşken Sosyalizmin bir kale daha kazanması korkutucuydu. Dört «müttefik» devletin işgali altındaki Batı Berlin, Sovyetler Birliğinin ablukası altındaydı. Eğer müttefiklerin ayağı sürçerse Doğu Almanya'nın ortasındaki Alman endüstrisinin bu önemli merkezi de elden gidecekti. Doğu Avrupa ülkelerinin teker teker Sosyalizmin saflarına katılmaları, Doğu'da, Çin'de Komünistlerin savaştan zaferle çıkmaları, Avrupa'nın taa içinde işçi sınıfının kaynaması, hatta Yunanistan'da sol cephe ile kiralıcılar arasındaki iç savaş, acil tedbirler almayı gerektiriyordu. Kapitalizmin varlığını temelinden tehdit eden bu duruma karşı derhal korunmalı, Sosyalizm kitlelerin aklını daha fazla «çelmeden» durdurulmalıydı emperyalist güclere göre...

Ama Avrupa egemen sınıflarının sosyalizme karşı koyabilecek ne eti ne de budu vardı.

Kuzey Atlantik Andlaşması

Oysa o zamanlar yenilmez bir güce sahip olduğu sanılan Amerikan egemen sınıfları Avrupa'lı «Çocuklarını», daha doğrusu Avrupa pazarını ve bölgedeki yatırımlarını korumaya çöktan hazırды.

Böylece 4 nisan 1949 da Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda, İngiltere, Danimarka, İzlanda, İtalya, Norveç, Portekiz, Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri arasında Kuzey Atlantik Andlaşması imzalandı.

İsveç, Finlandiya, İrlanda ve İsviçre, tarafsızlıklarını korumak amacıyla ittifaka girmediler. Amerika İspanya'nın girmesini çok istedi ama özellikle Paris ve Londra'nın itirazları karşısında Franko yönetimi ittifaka sokulmadı.

İlk olarak 12 devletin imzaladığı anlaşma herşeyden önce bir «ortak savunma» andlaşmasıdır. 14 maddeden oluşan andlaşma sadece askerî yollarla savunmayı değil, politik, iktisadi, sosyal ve kültürel alanlarda da işbirliği yaparak savunmayı öngörür. Askerî bir saldırı durumunda devletler *kendi imkanları* ile geliştirdikleri askerî kapasitelerini ortak savunmada kullanırlar. Eğer içlerinden birinin siyasi bağımsızlığı ve bütünlüğü tehlikeye girerse üye devletler durumu müzakere ederler. Ve en önemli 5 inci madeye göre, içlerinden birine yapılan tecavüz diğerlerine de yapılmış sayılır. Her ülke bu durumda, askerî gücünü kullanmak da dahil olmak üzere tehlikede olan ülkeye nasıl yardım edeceğine karar verir. Yani her ülke tehlikeye istediği şekilde cevap vermekte *serbesttir*. İster kuvvetlerini gönderir, isterse para yardımı yapar. İttifaka üye devletlerin dışında kalan bölgelerdeki siyasi hareketler de ittifakı ilgilendirir. Çünkü İttifak içinde barışın korunması, dünyada «barışın» korunması ile ilgilidir. İmza tarihinden 10 yıl sonra üyelerden biri andlaşmanın tekrar gözden geçirilmesini isteyebilir. Andlaşmanın süresi yoktur. Ancak aradan yirmi yıl geçtikten sonra üyelerden herhangi biri bir yıl önceden haber vermek suretiyle ittifaktan çekilebilir.

Ama şimdiye kadar hiçbir üye andlaşmadan *tamamen* çekilme isteğinde bulunmamıştır.

İttifak genişliyor

Bu arada Sosyalist blok ile sınırları olan ve hem iktisadi hem de askerî açı-

dan Amerika'nın güdümünde olan Türkiye ve Yunanistan Kuzey Atlantik ittifakının dışında kalamazlardı.

Truman doktrini ve daha sonra Marshall planı adı altında, Sosyalizme iktisadi ve askerî alanda karşı koymaları, daha doğrusu emperyalist bloğa bağımlılıklarını korumaları için milyonlarca dolar yardım alan bu iki ülke 18 Şubat 1952 de NATO'ya girdiler. Böylece Avrupa'nın güney doğu kanadı da Kapitalist ittifakın bir kalesi haline getiriliyordu.

Ancak bu sırada Sovyetler Birliği de savaşın yaralarını tamamen kapamış ve Amerika'nın karşısında nükleer güce sahip olma yolunda adımlar atmıştı. Amerika'yı telaşlandırıyor bu durum. Zira atom silahlarında eşit duruma gelen Sovyetler, konvansiyonel silâhlarda da her an üstünlük sağlayabilirlerdi. Almanya ise anlaşmalar gereğince ordusuzdu. Silâhlanması yasaklanmış, fakat bu arada koruncu bir süratle iktisadi bir güç olma yolunu tutmuştu. Almanya'nın silâhlanma yükünden uzak olması ve top tüfek yapacağı parayı, kendisinin rakibi haline gelme yolunda sarfetmesi hiç de işine gelmedi Amerika'nın madem artık parası pulu vardı bu «Çocuğun» şu halde Avrupa'nın savunmasına taze birlikler kurarak yardım etmesi gerekiyordu.

Nitekim Ekim 1954 de imzalanan Paris anlaşmaları ile Batı Almanya'da ısgal rejimine son veriliyor ve Federal Almanya cumhuriyetinin belirli sınırlar içinde silâhlanmasına izin çıkartılarak, 1955 de Kuzey Atlantik Paketi'na katılması sağlanıyordu. Nato'ya üye devletler 15'e çıkmıştı.

Batı Almanya'nın Nato'ya girmesinden on gün sonra, 14 Mayıs 1955 de Varşova Paketi, yani Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Anlaşması sekiz Sosyalist ülke arasında imzalandı. Bu ülkeler Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği, Demokratik Alman Cumhuriyeti, Çekoslovakya, Romanya, Bulgaristan, Macaristan, Polonya ve Arnavutluk halk cumhuriyetleri idi. (Arnavutluk 1968 de anlaşmadan çekilmiştir).

Asi çocuk

Bu arada Amerika'nın kolunu kandanı gerdiği «çocukları» kişiliklerini kazanmışlar, hatta bunlardan biri başkaldırma bile başlamıştı: Fransız burjuvazisi savaştan beri süregelen Amerikan iktisadi hegemonyasından kesinlikle kurtulmak gerektiğine karar vermişti.

Charles De Gaulle Fransa'nın lideri olduğundan beri burnunun dikine gitmesiyle ün kazanmıştı. Avrupa ülkelerinin Amerika'nın karşısında bir kişilik sahibi olması ve Amerika'nın kendilerine artık eşit muamele etmesi gerektiğini söylüyordu. 1966 da Fransa NATO'nun askerî teşkilatından çekildiğini ve Müttefik kuvvetleri ile askerî karargâhların Fransa dışına çıkarılmasını istediğini bildirdi. Bununla birlikte Fransa NATO konseyindeki yerini koruyordu.

Fransız burjuvazisi Amerikan hegemonyasına karşı çıkmakta tek başına kalmamıştı. Amerikanın dipdiri egemen sınıflarının yardım elini uzattığı Avrupa egemen sınıfları çoktan canlanmışlar ve Avrupa Ekonomik Topluluğu içinde ortak bir iktisadi güç, ortak bir pazar yaratmışlardı. Genişledikçe, güçlendikçe eskiden Amerikan sermayesinin at oynattığı alanları daraltıyor, hatta zaten sınırlı olan pazarlara ortak çıkıyorlardı. Amerikan tekelleri ile Avrupa tekelleri arasındaki bu çekişme gittikçe daha önemli bir çelişki haline geliyor ve doğal olarak Kuzey Atlantik teşkilatı içine de yansıyor. Amerika'nın bu gidile seyreici kalması beklenemezdi. Nitekim Nixon hükümeti Kuzey Atlantik Anlaşmasının yeniden gözden geçirilmesi gerektiğine karar vermişti.

NATO'daki yeni gelişmelere girmeden önce teşkilatın iç yapısını görmek gerekmektedir.

NATO'NUN YAPISI

Teşkilat'ın başında 15 üye devletin temsilcilerinin oluşturduğu Kuzey Atlantik konseyi vardır. Konsey yılda iki kez başkanlar seviyesinde, haftada bir de daimi delegeler seviyesinde toplanır. Teşkilatın askerî politikası Fransa hariç konsey de-

legelerinin katıldığı Savunma planlaması komitesinde tartışılır. Konseye bağlı başlıca sivil komiteler arasında askerî ve sivil bütçe, siyasi, iktisadî, bilim, altyapı, enfermasyon ve kültür, nükleer savunma, Avrupa hava sahası koordinasyonu, akaryakıt boru şebekesi, silâhlar gibi komiteler vardır.

İttifakın en yüksek askerî organı askerî komitedir. Bu komite konseye ve savunma planlaması komitesine ancak *tavsiyede bulunabilir*. Karar alma yetkisi yoktur. Askerî komiteye «uluslararası kurmay heyetî» yardımcı olur. Askerî komitenin yürütme organıdır. Askerî komiteye bağlı başlıca üç komutanlık bir de bölge planlama grubu vardır. Üye ülkelerin silâhlı kuvvetleri barış zamanında millî komutanlıkların emrindedir. Bu kuvvetlerden bir kısmı savaş sırasında NATO komutanlıklarına tahsis olunabilir. Ancak kuvvetleri tahsis edip etmeme üye ülkenin kendi kararlarına bağlıdır.

Avrupa savunma bölgesi Avrupa Müttefik Yüksek Komutanına (SECEUR) bağlıdır. Karargâhı Belçika'daki Mons yakınında bulunmakta ve SHAPE kısa adıyla anılmaktadır. Avrupa müttefik komutanlığına bağlı beş alt komutanlık vardır. Bunlar Kuzey Avrupa (Norveç), Orta Avrupa (Hollanda) Çevik kuvvetler (Almanya), İngiltere hava savunma bölgesi ve güney Avrupa (İtalya) komutanlıklarıdır. Merkezî İzmir'de bulunan Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri komutanlığı (LANDSOUTHEAST) Napoli'deki komutanlığa bağlıdır. LANDSOUTHEAST'ın sorumluluk bölgesi bütün Türkiye ve Yunanistan'ı kapsar. Komutan Amerikalıdır. Komutana yardımcı olarak Türk ve Yunan generalleri atanmıştır. Savaşta görevi, üç Türk ve bir Yunan ordu su ile Türkiye ve Yunanistan'ın «Bütünlüğü»nü korumak, Akdeniz, Ege denizi ve Yakın doğuya uzanan kara yollarını, NATO'nun güneydoğu kanadını savunmaktır. Türk ve Yunan hava kuvvetleri de karargâhı yine İzmir'de bulunan Altıncı Müttefik Taktik Hava kuvvetlerinin emrine verilmiştir.

Kuzey kutbundan Avrupa ve Afrika kıyılarına kadar uzanan Atlantik Okyanusu

bölgesi, Atlantik Müttefik yüksek komutanlığının (SACLANT) emrine verilmiştir. Batı Atlantik bölgesi (Morfolk) Doğu Atlantik bölgesi (Northwood, İngiltere) Atlantik vurucu filo, müttefik denizaltı, İberya (Lizbon), ve Atlantik dalmi deniz kuvveti komutanlıkları bu yüksek komutanlığa bağlıdır. Başında Amerikalı bir general vardır. Ancak bu general aynı zamanda ABD atlantik filosunun komutanıdır. Bu ikili görev zaman zaman NATO içinde gerginliklere sebep olmaktadır.

NATO askerî komitesine bağlı üçüncü komutanlık Manş komutanlığıdır. Başlıca amacı Manş kanalında ve Kuzey Denizinin güney kısımlarında deniz ticaret filosunu korumaktır. Bir de Kanada - Amerika bölgesinin savunması için planlar hazırlamakla görevli planlama grubu vardır.

Üye ülkelerin durumu

NATO'daki son gelişmeleri izleyebilmek için üye 15 ülkenin iktisadî ve askerî durumlarına kabataslak da olsa göz atmak gerekmektedir.

ÜYE ÜLKE

*Kişi Başına Düşen
Gayri Safi Millî Hasıla
(ABD doları)
Savunma Masraflarının
Gayri Safi Millî
Hasılaya Oranı*

Belçika	2160	3.1
Kanada	4288	2.1
Danimarka	3128	3.0
Fransa	3200	4.3
Almanya	3509	4.4
Yunanistan	1005	5.92
İzlanda	2450	—
İtalya	1793	2.9
Lüksemburg	2220	1.1
Hollanda	2356	3.9
Norveç	2591	3.8
Portekiz	733	7.5
Türkiye	490	5.3
İngiltere	2083	5.7
ABD	5073	7.2

Rakamlar : 1973 NATO Enformasyon serivisi.

Rakamların açıkça belirttiğine göre ABD ve İngiltere hariç tutulursa, NATO üyeleri arasında savunma masrafları en fazla olanlar, aynı zamanda kişi başına düşen gayri safi milli hasılatları en düşük üç ülke olan Türkiye, Yunanistan ve Portekiz'dir. Avrupa'nın egemen sınıfları savunma masraflarına çok az bir pay ayırmakta, kârlarını top tüfeğe yatırmakta eli ağır davranmaktadırlar.

Bir de savunma bütçelerindeki artış oranları incelenirse Amerika Avrupa arasındaki NATO'ya yansıyan son çıkar çekişmelerinin bir yüzü daha iyi anlaşılabilir. 1966 - 1970 döneminde NATO ülkelerinin savunma bütçelerindeki artış oranı ortalama % 20 iken 1970 - 1971 döneminde NATO ülkelerindeki savunma bütçelerinde artışlar şöyledir: ABD % 0,05, Kanada % 0, Portekiz % 2, İtalya % 5, Fransa % 5, Belçika % 7, Norveç % 8, Hollanda % 9, Danimarka % 10, İngiltere % 10, Almanya % 13, Yunanistan % 13, Türkiye % 30.

Savunma bütçesine az para ayrılması ve bütçedeki artış oranının pek küçük ol-

ması Avrupa egemen sınıfları açısından çok önemlidir. Zira Avrupa sermayesi bu şekilde demir külçelerine değil kâr sağlayacak alanlara yatırım yapabilmekte, hatâ sağladığı kârlardan bir kısmını da işçi sınıfına vererek uyutma politikasını da yürütebilmektedir. Kısacası savunmasına daha az pay ayıran sermaye, gelişme, çoğalma, kudretine kudret katma olanağı bulabilmektedir.

Kuzey Atlantik ittifakı teşkilâtının kuruluşundan bu yana geçen 25 yılda egemen sınıflar açısından önemli gelişmeler oldu. Amerikan sermayesi yine güçlüydü, ama karşısında dünkü çocuk yoktu artık. Avrupa sermayesi aralarında türlü ortaklıklara girerek gümrükleri de kaldırmış, Amerikan mallarını özellikle Avrupa'da zor satılır hale getirmiş, hatta dünyanın çeşitli ülkeleri ile tercihli anlaşmalara giderek Amerika'nın pazarlarını iyice tehlikeye sokmuştu. Avrupa egemen sınıfları başlıcası Ortak Pazar olmak üzere çeşitli birliklere gitmişler, bu da iki kıta arasında adeta bir pazar savaşının çıkmasına yol açmıştı :

AVRUPA TOPLULUKLARI VE ÜYE ÜLKELER

	Batı Avrupa Birliği (WEU)	Avrupa Ekonomik Topluluğu (Ortak Pazar)	Avrupa Kömür - Çelik Birliği (ECSC)	Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA)
Belçika	×	×	×	
Fransa	×	×	×	
Almanya	×	×	×	
İtalya	×	×	×	
Lüksemburg	×	×	×	
Hollanda	×	×	×	
Avusturya				×
Danimarka		×		×
Finlandiya				×
Yunanistan		A		×
İrlanda		×		
Norveç				×
Portekiz				×
İsveç				×
İsviçre				×
İngiltere		×	+	×
Türkiye		A		

Amerika'nın dış ödemeler dengesi devamlı açık veriyordu. Bu kısmen Viet - Nam savaşının gerektirdiği korkunç savaş harcamalarından, kısmen de Amerikan mallarının Avrupa rekabeti karşısında eskisi gibi kolaylıkla alıcı bulamamasından doğuyordu. Amerikan doları eskisi gibi sağlam para değildi. Spekülatörler ellerindeki dolarları satıp karşılığında altın ya da Alman markı almaya tercih ediyorlardı. Bu yüzden Amerika doları üstüste iki kez devalüe etmek zorunda kalmıştı.

Bir de bunun yanında Amerika kendisine rakip hale gelerek eskisi gibi söz dinlemeyen bir Avrupa'nın savunma yükünü halâ üzerinde taşıyordu.

Değişen savunma stratejisi

Amerikan egemen sınıfları bu durumun farkına varmaya başladıkları zaman Kuzey Atlantik ittifakının savunma stratejisinde bir değişiklik önermişler ve kabul ettirmişlerdi.

İttifakın ilk yıllarında Nato stratejisi Amerika'nın nükleer gücüne dayanıyordu. Nato'nun Avrupa'daki konvansiyonel kuvvetleri zayıf olduğu için Nato stratejisi «Kitlesele nükleer cevap» olarak saptanmıştı.

Fakat Sovyetler Birliği'nin dünyadaki iki süper güçten biri olması ve kısa zamanda Amerika'nın nükleer gücüne ulaşması bu savunma stratejisinin değiştirilmesini gerektirmişti. Zira Amerika'nın Sovyetler Birliği'ndeki bir merkeze yollayacağı bir atom başlığı füze'nin cevabı örneğin New York'un üzerine yollanacak bir Sovyet atom füzesi olabilirdi. Can damarlarının böyle bir tehlike altında olması Amerikan iş çevrelerinin hiç de işine gelmiyordu. Bu yüzden Amerika'nın çalışmalar sonucu 1967 yılında NATO «esnek mukabele stratejisi»ni kabul etti. Buna göre askeri bir saldırıya karşı önce geleneksel silâhlarla karşı koyulacak, ancak gereğinde taktik ve stratejik silâhlarla da tırnanma şeklinde cevap verilecekti.

Özellikle küçük taktik nükleer silâhların bu «esnek» strateji içinde kullanılması Amerika'nın çok işine geliyordu. Çünkü artık Amerika, Avrupa için savaş-

mak, kendi varlığını tehlikeye atmak niyetinde değildi. Taktik nükleer silâhlarla pekâlâ Avrupa egemen sınıflarının pazarları savunulabilirdi. Bu arada örneğin Almanya'nın büyük bir kısmı da tahrip olurdu ama bu kadarına Amerika artık aldırış etmezdi.

Buna paralel olarak bir de özellikle Amerika ile Sovyetler Birliği arasındaki «yumuşama» siyaseti vardı. Egemen sınıflar artık dünyada sosyalizmin varlığını kabul etmek zorundaydılar. Kabul edince de ticari ve kültürel ilişkileri geliştirmek hem daha kârlı, hem de kendi etkinlik bölgelerini ellerinde tutmak açısından daha bir tutarlıydı.

Şu halde sosyalist blok ile bir «detente» durumunda olduğu ve Avrupa sermayesinin rakip hale geldiği bir sırada Amerika'nın NATO çerçevesindeki savunma yükümlülüklerinin hiç olmazsa bir kısmından kurtulmak istemesi olağandı.

Nitekim Henry Kissinger'in 1973 baharında Kuzey Atlantik İttifakının yeniden gözden geçirilmesini, yeni bir Atlantik deklarasyonunun hazırlanmasını istemesi ve 1973'ü «Avrupa yılı» ilân etmesi, 25 yıllık gelişmelerin bir sonucu idi. Kissinger Avrupa'nın iktisadi başarısının, Amerika ile daha iyi anlaşma yerine gerginlik yarattığını söylüyor, ancak Atlantik'in iki yakasındaki tarafların işbirliği ile bu sürtüşmenin giderilebileceğini, hatta yeni Atlantik işbirliğine Japonya'nın da katılması gerektiğini bildiriyordu.

Avrupa yılı fiyaskosu

Kissinger'in teklifi belki de Avrupa ile Amerika sermayesi arasındaki ilişkilerin yeniden gözden geçirilmesine yol açacaktı ama, birden patlayan Orta Doğu savaşı buna imkân vermedi.

Arap - İsrail çatışması sırasında Amerika açık açık İsrail'e silâh, mühimmat, uçak ve para yardımı yapmıştı. Ancak bu yardımı İsrail'e götüren uçakların yakıt ikmali yapabilmeleri için sadece Afrika sömürgeleri yüzünden Avrupa'da dost bulamayan Portekiz izin vermiş, hiçbir NATO üyesi, devlet, hava alanlarının bu işte kullanılmasına göz yummamıştı. Hele başkan Nixon'un bütün dünyadaki

Amerikan kuvvetlerini alarma geçirmesi, özellikle Avrupalı NATO üyelerinde pek de hoş karşılanmamıştı. Zira bu, NATO içinde bazı karışıklıklar meydana getiriyordu. Örneğin NATO'nun Atlantik yüksek müttefik komutanı Amiral Cousins aynı zamanda Amerikan Atlantik filosu komutanıydı. Bir sabah Beyaz Saray'dan bütün deniz kuvvetlerini alarma geçirme emri almış ve bu emre uymuştu. Ama aynı anda Brüksel'den kendisine Nato komutanı olarak bu işe ne dediği sorulsa verecek cevabı yoktu. Çünkü Amerika bu kararı alırken müttefiklerine danışmak gereğini hiç de duymamıştı.

Avrupa ve Amerika arasındaki sürtüşmenin artmasına yol açan gelişmelerden biri de Arapların haklı davalarına bir çözüm yolu bulmak amacı ile koydukları petrol ambargosu ve arkasından petrol fiyatlarını yüzde yüz oranında arttırmaları oldu. İhtiyaçları olan enerjinin % 86'sını Arap ülkelerinden temin eden Avrupa ülkeleri büyük bir yakıt sıkıntısının içine düştüler. Üstelik de artan petrol fiyatları Avrupa döviz rezervlerinin Arap ülkelerine akmasına yol açıyordu. Bu da Avrupa ekonomisinin yani Avrupa egemen sınıflarının gücünün sarsılması demekti. Avrupa ülkeleri derhal petrol ihraç eden Arap ülkeleri ile ikili pazarlıklara ve anlaşmalara girdiler. Bu Avrupa burjuvazisinin Amerikan'ın sözünden iyice çıkması demekti.

Nitekim Amerikan sermayesinin sözcüsü Başkan Nixon efendilerinin hislerini dile getirmekte gecikmedi. Önce «Avrupalı müttefiklerimiz Moskova ile «çekişmemizde pek de müsaıt davranmadılar» dedi. Daha sonra «Eğer elimizi çabuk tutup barış yolunda adım atmasaydık Avrupalılar bu kış soğuktan donardı» lâfını ağzından kaçırmıştı. Kissinger'in de bu söz düellosunda payı olmalıydı. Avrupa parlamentosu üyelerinden bazıları ile yaptığı toplantıda «Amerika Orta Doğu savaşında bazı önemli kararlar almak zorunda idi. Avrupalılar ise sanki Kuzey Atlantik İttifakı yokmuş gibi davrandılar. Amerika ile işbirliği yapacaklarına kişisel avantajlar kapmaya çalıştılar» demekten kendini alamadı.

Avrupalılar bunu «çocuklarının büyüdüğünü kabul etmek istemeyen bir babanın kızgınlık sözleri» olarak nitelendiriyorlardı.

ABD bu arada çok ağır ve çoğu zaman neticesiz devam eden stratejik silahların sınırlandırılması (SALT) ve Karşılıklı ve Dengeli kuvvet indirimi (MBFR) görüşmelerini koz olarak kullanmaya başladı. Eğer Sovyetler Birliği ile anlaşmaya varıp da Avrupa'daki kuvvetlerini Atlantığın öbür yakasına çekerse Avrupa kendi başının çaresine bakmak zorunda kalacaktı. Yani Avrupa emperyalist burjuvazisi kârlarından daha büyük bir kısmını askeri harcamalara ayıracak ve tabii güçlenme hızı da eskisi gibi olmayacaktı.

Amerika bir yandan da NATO askeri komitesi vasıtasıyla, müttefiklerini, savunma yükünün daha büyük bir kısmını taşımaya zorlamaya başladı. NATO askeri komitesi son yıllarda Varşova paktının korkunç bir silâhlanmaya girdiğini ve bütün dünyadaki askeri güç dengesinin NATO aleyhinde bozulduğunu açık açık iddia etmeye koyuldu.

1973'de yaklaşık olarak NATO ile Varşova paktı arasındaki askeri denge şöyleydi :

	ASKERİ DENGE	
	NATO	VARŞOVA PAKTI
Savaş ve destek kıtaları	580 000	1 000 000
Tanklar	6 000	16 000
Hafif bombardıman uçakları	64	250
avcı/hücum uçakları	1 200	1 400
Önleme uçakları	400	2 100
Keşif uçakları	400	450
Taktik nükleer silâhlar	7 000	3 500
Kıtalararası balistik füze	1 054	1 510
Orta menzilli balistik füze	—	700
Uzak menzilli balistik füze	866	398
Deniz kuvvetlerinin kısa menzilli füze	—	45
Uzun menzilli denizaltı	260	393

Bunun anlamı açıktı. Askeri komite genellikle Amerikan etkisinde olduğundan bağlı bulunduğu sivil Atlantik Konseyinin üyelerine «bütçenizden daha fazla pay ayırın. Bütün yükü Amerika'ya bırakmayın» demek istiyordu. Ancak Atlantik konseyi üyeleri arasında askeri harcamalar yükünün bir kısmını kabul eden sadece Federal Almanya oldu. Bonn Batı Almanya'da üslenen Amerikan birliklerinin masrafları için bütçesinden 2 milyon 219 bin dolar ayırdı. Fakat genellikle Amerikan burjuvazisi ile işbirliğini seven Alman burjuvazisini diğer ülkeler burjuvazisinin izleyeceği şüphelidir.

Son ayların getirdiği gerginlik sebeplerinden biri de «müttefikler» arasındaki «sağırılar diyalogu»dur. Hem Amerika hem de Avrupa birbirlerini «istişare» etmemekle suçlamaktadırlar. Amerika özellikle petrol krizi sırasında Avrupalıların kendisine danışmaksızın Arapları destekleme kararı almalarını iyi karşılamamıştır. Kendisinin orta doğu görüşmeleri çalışmalarını sırasında NATO'ya sık sık bilgi verdiğini, NATO daimi konseyi toplantılarının Washington'un teklifi üzerine daha sık yapıldığını belirten Amerika, buna karşılık Avrupa'nın, değil Amerika'ya danışmak bir çok durumlarda Amerikan çıkarlarını bile (!) gözetmediğini söylemektedir.

İktisadi gücünü ortaya koyan Avrupa ise Amerika'nın Sovyetler Birliği ile görüşmeler yaparken hiç de kendisine danışmadığına işaret etmektedir. Hatta Fransız dışişleri bakanı Michel Jobert'in «Amerika kendisine uşak arıyor» deyişi hatırlardadır.

Atlantiğin iki yakasındaki politikacılar bu ağız dalaşını sürdürdürsünler, Avrupa egemen sınıflarının Amerika'ya tamamen sırt çevirmeleri kesinlikle söz konusu değildir. Zira Amerikan sermayesi yine de Avrupa'da önemli bir yer işgal etmekte ve kapitalizmin girift işleyişi egemen sınıflar arasındaki çelişkiyi birinci plana çıkarmamaktadır. Ayrıca Avrupa burjuvazisinin NATO içinde bulunmaktaki çıkarları halâ önemlidir.

Son gelişmeler dolayısıyla savunma bütçelerini artırsalar bile Avrupa egemen çevreleri yine de büyük ordular beslemenin, ya da nükleer güce sahip olma zorunluluğunun yükünü Amerika'ya yüklemiş durumdadırlar.

Ancak emperyalizmin kendisi çatırdarken kapitalist dünyanın daha fazla kalle kaybetmemesi için kurulan «savunma» örgütlerinin de çatırdamaması imkânsızdır. Kuzey Atlantik ittifakının içindeki tepişmeler de bu çatırdamanın sonucudur.

TÜSTAV

Şili gerçeği

Tektaş Ağaoğlu

ABD emperyalizmi, 1970 Başkanlık seçiminde Şili halkının en ileri kesimlerin den oluşan Halk Birliğince desteklenerek Cumhurbaşkanı seçilen Allende'nin görevi fiilen devralmasını daha baştan önlemeye çalışmıştı. Şili Komünist ve Sosyalist Partilerinin başını çektikleri Halk Birliği'nin iktidara gelerek programını uygulamaya koyulmasıyla emperyalizmin uzun vade li maddt ve ideolojik çıkarlarının bozulacağı biliniyordu çünkü. Nitekim Amerikan gizli casusluk örgütü CIA'nın başkan William Colby'nin geçen Ekim ayında Amerikan Temsilciler Meclisinin bir alt komisyonunda verdiği gizli ifadeden anlaşıldığına göre, bizzat Henry Kissinger Şili sorunuyla 1970'den itibaren meşgul olmaya başlamıştı. O sırada Kissinger, Beyaz Saraya bağlı Kırklar Komitesinin başkanıydı. Kırklar Komitesinin görevi, Amerikan

gizli istihbarat servislerinin yabancı ülkelerdeki çalışmalarına tek elden nezaret etmektir. Salvador Allende'nin seçim zaferi üzerinden daha on beş gün geçmeden Kissinger, Allende'nin bu başarısını pekiştirmesi hâlinde «Şili'de komünist bir rejim kurulacağını» ve «Arjantin, Peru ve Bolivya'nın da onu örnek alarak aynı yola gidebileceklerini» söylüyordu. CIA başkanı Colby'nin Temsilciler Meclisi alt komisyonunun gizli oturumundaki bu açıklaması Amerika'da *Washington Post* gazetesinde yayınlandı.

Bu sırada finlü ITT (International Telegraph and Telephone) şirketi de Allende'nin resmen Başkan olmasını önleme gayreti içerisindeydi. Şili ekonomisine hâkim, çoğu Amerikan merkezli büyük şirketler meyanında onun da Halk Birliği başa geçtikten sonra er geç millileştirileceği, en a-

zından işlerinin bozulacağı biliniyordu (1). Nitekim Başkan Allende 1971 Eylülünde, ITT'nin Şili'deki mal ve iş varlığının (bakırdan sonra en büyük Amerikan yatırımı: 153 milyon dolar) «millî güvenlikle ilgili nedenlerden ötürü» derhal millileştirileceğini ilân etti. Bunun ardından 1972 yılı başında Amerikalı gazeteci Jack Anderson, ITT'nin CIA ile işbirliği yaparak Allende'nin 1970'de Cumhurbaşkanı olmasını önlemeye çalışmış olduğunu açıkladı. Amerikan Senatosunun 1973 Mart ayında yürüttüğü özel bir tahkikat sonunda bu iddianın doğruluğu ortaya çıktı. Şirket bu iş için 1 milyon dolar harcamaya hazır olduğunu Amerikan gizli servislerine bildirmişti. Şirket temsilcileriyle, Henry Kissinger dahil, birçok ileri gelen yetkili arasında bu konu görüşülmüş, sosyalist Allende'nin Cumhurbaşkanı olmasını önlemek için Amerikan hükümetinin «birşeyler yapması» istenmişti. Gizli bir belgede ise, «dost» generallerin bir darbe yapabilmeleri için «Şili'yi gerçek bir ekonomik kaos içine sürüklemek gerekir,» deniliyordu. Bütün bunlar, şirketin yüksek memurlarından biri olan eski CIA başkanı General McCone tarafından açıklandı.

Bu arada ülke içindeki bütün gerici güçler ABD hükümetinin, CIA'nın ve çok - uluslu ITT şirketinin Allende'yi başa geçirmeme gayretlerine yardımcı oldular. Hepsî ABD çevreleriyle içli dışlı ilişkiler sürdüren sağ partiler (2), burjuva basın (3) ve orta sınıfların temsilcisi Hıristiyan Demokrat Partinin sağ kanadı, emperyalist güçlerle açıkça işbirliği yaptılar (4). 24 Ekim 1970'de Allende'nin Cumhurbaşkanlığının Parlamentoca onaylanmasına Hıristiyan Demokrat Partinin tutucu kanadı oy vermedi; o sırada ordunun geniş bir kesimi Allende'ye karşı harekete geçince henüz iş başında bulunan Hıristiyan demokrat hükümet içinde bu hareketi destekleyenler oldu. İsyan, kara ordusu kumandanı General Schneider'in başını çektiği, anayasaya ve demokrasiye bağlı bir başka kesimin direnişi sayesinde bastırıldı. Fakat Allende 4 Kasım'da resmen Cumhurbaşkanlığı görevine başlamadan önce General Schneider bir sulkaste kurban gitti.

Halk Birliği başarı sağlıyor

Allende'nin Cumhurbaşkanı olması önlenememiştir. O halde devrilmesi gerekti. Hem de fazla vakit geçmeden devrilmesi gerekti. Zira 1971 yılı genellikle Halk Birliği yönetiminin büyük bir başarı ve zaffer yılı oldu: 1970'de % 2,5 olan gayri safî millî hasıla artışı 1971'de % 8,3'e çıktı. Ücretlerde % 35-66 arasında artış oldu. İşsizlik oranı % 6'dan % 3,8'e düştü. Sanayi üretiminde kapasite kullanımı %75'den %100'e kadar çıktı. Bu arada bütün bakır sanayii ve başlıca sanayi kesimlerinin büyük kısmı devletleştirildi (5). Toprak reformu hızlandırıldı; eski başkan Eduardo Frei'nin köylüye altı yılda dağıttığı 3,4 milyon hektar toprağa karşılık Halk Birliği 1971'de sekiz ay içinde 2,2 milyon hektar toprağı büyük toprak sahiplerinin elinden alıp yoksul köylüye verdi. Ve bütün bunlara rağmen enflasyon oranı, 71'den önceki yıllarda % 30-40 arasındayken, 71'de %20 civarında kaldı. Halk Birliği yönetiminin daha baştan kitleler üzerinde uyandırdığı olumlu etki şundan da belliydi ki, Nisan 1971'de yapılan belediye seçimlerinde Halk Birliğine verilen oylar 1970 Başkanlık seçimindeki %36,2 orandan %50,9'a yükseldi.

Emperyalizmin baskıları

Bu durumda ABD çevreleri illerindeki bütün imkânları ve emirlerindeki bütün güçleri, ülke içinde ve dışında, Cumhurbaşkanı olmasını önleyemedikleri Allende'yi devirme yolunda seferber etmekte gecikmediler Şili'nin ekonomik gelişmesini engellemek için ABD hükümeti, ülkeye yapmakta olduğu her türlü ekonomik yardımı ve kredileri kesti. Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, Amerikalılararası Kalkınma Bankası gibi büyük finans kuruluşlarının Şili'ye kredi açmaları CIA'nın doğrudan müdahaleleri ve «Şili ekonomisinin hızla çökmekte olduğu gerekçesiyle» önlemlendi. Bunun önemli bir sonucu, Allende yönetiminin Hıristiyan Demokrat hükümetten devraldığı 35 milyar doları aşan dış borcun altında ezilmesi oldu. Bu borcun 1 milyar 700 bin milyonu sadece ABD'den alınmıştı ve faizleriyle birlikte tasfiye

si Şili'ye yıllık döviz kazancının %20'sine mal oluyordu. Ve Şili dünyada İsrail'den sonra en büyük dış borca sahip ülkeydi. Mevcut borçları ödemek için yeniden borçlanma yolu kapanınca ekonomik yatırımlara gitmesi gereken kaynakların bir bölümü kısa vadede külliyetli miktarda borç ödemeye harcandı. Bu durum, gayri safi milli hasıla artışı bir yılda % 2,5'den % 8,3'e çıkaracak kadar önemli bir ilerletim yapan Şili ekonomisinin karşılaştığı yatırım kaynağı ve döviz sıkıntısını bütünü arttırdı.

Aynı dönemde eldeki dövizlerin büyük bir kısmı dışardan gıda maddesi ithal etmeye harcanıyordu. 1971'deki ücret artışları ve yoksul tabakaların hayat düzeyinin yükselmesi tüketimi şiddetle kamçılıyordu. Buna karşılık, toprak reformu uygulamasını sabote etmeye girişen büyük toprak sahiplerinin küçük köylüler ve tarım proletaryasıyla çıkardıkları çatışmalar yüzünden tarım kesiminde üretim %10 kadar düştü. 1970'de 0,8 milyar fransız frangı değerinde gıda maddesi ithal edilmiş olduğu halde 1972'de 2 milyar, 73'de ise 3 milyar frank değerinde ithalat yapıldı.

Bu arada Şili'nin en büyük ve hemen hemen tek zenginliği olan bakırın dünya fiyatlarındaki ani düşüşü ekonomiye büyük zarar verdi. Allende'nin Başkan seçilmesinden bir önceki yıl içerisinde, 1969'da, Şili bakırının millileştirilme ihtimali kuvvetlenince bakır ithal eden ileri sanayi ülkeleri arasında kıyasıya stok yarışı başlamıştı.(6) Bunun yol açtığı spekülasyon fiyat artışları sonunda, bir ton bakırın fiyatı önce 750 sterline fırladı. 1970 yılı sonunda ise, hazır stoklardan ötürü talebin azalması ve başka bakır üreten ülkelerde üretimin artması nedeniyle fiyatlar ani bir düşüşle ton başına 415 sterline kadar indi; sonraki iki yıl içinde de, büyük ölçüde Amerikan gayretleri sonucunda, 430 sterlin civarında kaldı. Bakır fiyatlarında ki bu düşüşün Şili'ye neye mal olduğunu anlamak için, bakır ihracının Şili'nin tüm ihracatının %70'ini bulduğunu ve Şili'nin bu ihracattan tüm döviz kazançlarının %80'ini sağladığını da bilmek gerekir. Böylece Şili Allende yönetiminde bağımsızlık

savaşı verdiği en kritik bir dönemde yılda 300 milyon dolar kayba uğradı. Bunu fırsat bilen Amerikan hükümeti bir yandan Şili ekonomisi iflasa gittiği gerekçeyle Şili'nin uluslararası kredi imkânlarını kısıtlarken, bir yandan da, millileştirilen bakır şirketlerine Şili'den yıllardır sağladıkları aşırı ve haksız kazançlara karşılık tazminat ödenmemesini bahane ederek Şili hükümetinin yabancı ülkelere bakır alacaklarını ve yabancı limanlara sevkedilen bakır yüklerini bloke ettirdi, ve Amerikan bakır şirketleri tazmin edilmedikçe Şili'nin dış borçlarının konsolidasyonuna razı olmamaları için alacaklı ülkelere (Batı Almanya, İngiltere, Fransa, Hollanda, Belçika, İsviçre, Kanada, Japonya, İtalya, İspanya, Danimarka, İsveç, Norveç) baskı yapmaya başladı. (7)

Bu arada işbirlikçi Şili burjuvazisi de ülke içinde özel yatırımları kasten kısarak, ülke dışına sermaye kaçırarak, parlamentodaki çoğunluğundan ve yargı organları üzerinde nüfuzundan istifade ile Devlet sektörünü sabote ederek bütün bu gayretlere yardımcı oluyordu. Hedef, Şili'yi içten ve dıştan gizli bir ekonomik abluka altına alarak İTT ile CIA'nın üzerinde anlaştıkları gibi ülkede «gerçek bir ekonomik kaos» yaratmaktır; bu sayede işçi sınıfıyla orta sınıf arasındaki çelişkiler şiddetlenecek, ekonomik kriz siyasi krize dönüştürülecektir. O zaman 1973 Martında yapılacak Parlamento seçimlerinde muhalefet Allende'yi Başkanlıktan devirmek için gerekli üçte iki çoğunluğu elde edilecek, olmazsa ülkede «kaosa son vermek için» askeri müdahaleye müsait bir ortam yaratılacaktır. Nitekim CIA başkanı William Colby ve bir başka yetkili, Temsilciler Meclisi alt komisyonu önünde, Şili ekonomisinin sabote edilmesi planına CIA'nın da karıştığını ve bunun «kaosa son vermek için» askerleri müdahaleye sevk etme amacını güttüğünü zımnen kabul ettiler. «Brezilya'daki çok - uluslu Amerikan şirketlerinin» Şili krizinde oynadıkları role dair komisyon üyelerinin sordukları sorulara ise cevap vermektен kaçındılar (8)

Bu çifte hedefe yönelik gayretler 1972 yılı boyunca aralıksız sürdürüldü (9). Hem ekonomik krizi siyasi krize dö-

nüştürmek, hem de o amaçla ekonomik krizi büsbütün şiddetlendirmek için dışardan ekonomi üzerinde baskı devam ederken, ülke içinde de türlü karışıklıklar çıkarıldı, yıkıcı grev tahrikçiliği yapıldı, darbe teşebbüsleri düzenlendi (Mart ve Eylülde iki defa). İlk kamyon sahipleri grevi bu sırada, 72 Eylül - Ekim aylarında, burjuvazinin hükümeti devirme planının bir parçası olarak sahneye konuldu. Kamyon sahiplerini dükkân sahipleri, doktorlar, mühendisler, avukatlar, banka memurları, hemşireler, hava yolları pilotları izledi. Bir ay kadar süren genel kargaşa sonunda —bu arada aşırı sağcıların marifeti 200'den fazla sabotaj hareketi kovuşturma konusu oldu— buhran işçi sınıfının kesin desteğiyle, ve ordu içinde anayasacı kesimin sağdan gelen darbe teşebbüslerine karşı durması sayesinde, fakat kabineye ilk kez askerlerin girmesi bahasına atlatıldı.

Bu arada bütün bu olaylar, tabii, ekonomiye büyük zarar verdi: dış ve iç ekonomik abluka nedeniyle yatırımların ve üretimin artan talebi karşılayamaması sonucu patlak veren aşırı enflasyon bu grevden sonra büsbütün azdı. 72 yılı içinde fiyatlarda artış %250'yi buldu. Resmî kurda değeri 70 escudo olan 1 doların karaborsa fiyatı 600 escudo idi! Enflasyondan gözü yılan, hükümetin aldığı kontrol tedbirlerine bozulan ve burjuva basınla sağcı partiler ve Hıristiyan Demokrat politikacılar tarafından habire kışkırtılan orta sınıfın hoşnutsuzluğu daha da arttı. Oysa Allende yönetiminden en çok yarar gören sosyal tabaka orta sınıftı (10).

Emperyalizm yine de başarıya ulaşamıyor

Ne ki emperyalizm Şili halkının demokratik tercihini yine de istediği yöne çeviremedi. Hızla artan fiyatlara, dükkânların önünde uzayan kuyruklara, birçok temel ihtiyaç maddelerinin vesıkaya bağlanmasına, şeker, gaz, sabun, kahve, sigara, un, yağ gibi maddelerin piyasadan çekilmesine, buna karşılık kasıtlı ve örgütlü karaborsanın alıp yürütmesine rağmen, 1973 Martında yapılan Parlamento seçimlerinde Halk Birliğinin oyları, Allen-

de'nin 70'de Başkanlık seçiminde aldığı oyları da geçerek %44 gibi Şili parlamento tarihinde çok az görülmüş bir düzeye ulaştı. Muhalefet partileri üçte iki çoğunluğu sağlayamamışlar, Allende'yi meşru yoldan devirme kapısı kapanmıştı. Bundan sonraki seçim 1975'teydi ve belediye seçimiydi. Halk Birliğinin Mart zaferi, işçi sınıfıyla toprak reformundan yararlanan yoksul köylüler arasında bağın sıkılaştığına, millileştirmeler ve kamulaştırmalarla girilen sosyal dönüşümlerin gehirlerin yoksul tabakalarının hayatında etkisini göstermeye başladığına işarettti. Dükkânlar önünde uzayıp duran kuyruklar da, zaten, geniş halk kitlelerinin gide yoksullaştığını değil, eskiden dükkânların yanına yaşanamazlarken şimdi ceplerinin az da olsa para gördüğünü gösteriyordu.

Bu durumda demokratik sürecin işlemesine müsaade edildiği sürece Allende yönetiminin, karşılaştığı güçlüklerin hepsinin değilse de büyük bir kısmının ve en önemlilerinin altından işçi sınıfının fedakârca desteğiyle yakında kalkabileceği, gide rek küçük burjuvazinin bir kesimini de bağımsızlık davasına kazanacağı ortadaydı. Şili'nin alacaklıları üzerinde ağır Amerikan baskısına rağmen (1972 yılı ortalarına doğru dış borçların konsolidasyonu kısmen sağlanabilmiş, yine Amerikan baskısı nedeniyle, borçlarını ödeyebilmesi için, Şili'nin yeniden borçlanmaması engellenmekle birlikte, mevcut borçların ödenme süresi sekiz yıl ertelenmişti. Bakır savaşı da kazanılmak üzereydi. Her türlü sabotaj ve engellemeye, uzun süreli grevlere, yabancı şirketlerin 70'den önceki kasıtlı ihmallerine rağmen bakır üretiminin yıl da 600 bin tonun, yani 1969 yılı düzeyinin altına düşmemesi sağlanmıştır. 1969'daki spekülasyon fiyat artışları sırasında bakır ithal eden ülkelerde yapılan stokların bu arada erimiş olması nedeniyle de, 1973 Eylülünden birkaç ay önce bakır fiyatları yine hızla yükselerek bir ton bakırın fiyatı 800 sterlini geçmişti. Ekonomi belli bir rahatlama dönemine girmek üzereydi. Öte yandan ülke içinde spekülasyon ve karaborsayı önlemek, tüketim maddelerinin halka dağıtımını kolaylaştırmak için ku-

ruhan mahalli kitle örgütlü JAP da oldukça başarılı sonuçlar almaya başlamıştı.

Bunun üzerine ABD emperyalizmi ve içerdeki yardımcıları kesin kararlarını verdiler. Parolaları, Allende'yi *her ne baha-sına olursa olsun* devirmek, onun için de bütün kapıları yüzüne kapatmaktı. (11) Darbeden birkaç gün önce bir yabancı gazeteci Şili'de gerici çevrelerin görüşünü şöyle özetliyordu: «Eğer Allende bu vartayı da atlattırsa dâvayı kesinlikle kazanmış demektir. Bizi en çok korkutan budur.» Muhalefet önderlerinden biri darbeden bir hafta önce şöyle demekten çekinmemişti: «Bu ülkeyi kurtarmak için yakmak gerekse, yirmi bin Şili'yi öldürmek gerekse, yakarız da, öldürürüz de!» Ve yine darbeden az önce, azılı sağcı Vatan ve Hürriyet partisinin önderi Pablo Rodriguez, Associated Press muhabeirine açık açık, Allende'yi devirmeyi amaçlayan bir darbeye katılmak üzere diğer faşistlerle birlikte yakında Şili'ye gideceğini söylüyordu (12).

Yeni oyunlar

4 Mart Parlamento seçimlerinden sonra bütün kapılar Allende'nin yüzüne, kapandı, ve Halk Birliği ile işçi sınıfına saldırılar her yönden yoğunlaştı. Halk Birliğinin oy artışına rağmen Parlamentoda çoğunluğu sağlayan muhalefet kesin uzlaşmaz bir tavir takındı. Hükümetin hemen bütün yasama teşebbüsleri engellendi, ekonomik sıkıntıyı kısmen de olsa giderici, spekülasyonu, karaborsayı, sabotajları önleyici kontrol tedbirleri almasına imkân verilmedi. Sol Hıristiyan Demokratların Allende'yle belli konularda karşılıklı tavize dayanan bir diyalog kurma teşebbüsleri, Amerikan Büyükelçisine «Allende'nin başkanlık dönemi sona ermeden devrilmesi halinde Cumhurbaşkanı'na gelmekte bir sakınca görmediğini» bildiren Eduardo Frei'nin önderliğindeki sağ kanatça öntendi. Allende'nin, krizden çıkmak için ana yasa değişikliğini öngören referandum tek lifi bütün muhalefet partileri tarafından reddedildi. Bu arada hükümetin iş görmesini engellemek için muhalefetin parlamento içinde ve dışında uyguladığı taktiklere çeşitli vesilelerle bütün yargı organ

ları, Anayasa Mahkemesi ve Yüksek Mahkeme de yardımcı oldu. Mahkemeler bir yandan asayişin korunmasını güçleştirici kararlar verir ve Halk Birliği önderlerini düzmece iddialarla siygaya çekerlerken, (13), bir yandan da devletin ekonomik faaliyetini yokuşa sürmekte sağcılarla işbirliği yapıyorlardı. Meselâ kamulaştırılan bir iş yerini yönetenlerin yeni kararlar alırken, iş yerinin eski sahiplerinin oluru nu almaları gerektiği gerekçesiyle birçok fabrikalara tedbir konularak üretim aksatılıyordu.

Mayıs ayında El Teniente bakır madeninde üç hafta süren bir grev ekonomiyi şiddetle sarsarak devleti 40 milyon dolar zarara soktu, aynı zamanda siyasi havayı daha da gerginleştirdi. Bunun ardından burjuvazi 72 Eylül-Ekim harekâtına benzer yeni bir saldırıya geçti. Vatan ve Hürriyet Partisinin başındaki Amerikan ajanlarının kışkırttığı bir zırlı alay 29 Haziran'da Santiago'da isyan ederek güpegünüz Başkanlık sarayına yürüdü. Hareket General Pratts'in zamanında müdahalesiyle bastırıldı, fakat Başkan Allende ülkeyi keşmekeşten kurtarmak için istediği olağanüstü yetkileri Parlamentodan alamadı. 25 Temmuzda kamyon sahipleri küçük patron grevlerini yeniden başlattılar. Hedef, ekonomik hayatı ve bu arada özellikle şehirlere yiyecek sevkiyatını sekteye uğratmak, şehir küçük burjuvazisini canından bezdirmek, Amerikan elçisinin bir yıl önce sözünü ettiği «hoşnutsuzluğu» daha da yaygınlaştırarak «bir askeri müdahaleyi herkes tarafından istenir» hâle getirmekti. Grev sırasında dükkânlarda et, yağ, un ve sair tüketim maddeleri bulunamaz oldu; fiyatlarda artış yüzde 300'e fırladı, örgütlü karaborsa gemi azağa aldı. Bütün ülke yine Vatan ve Hürriyetçilerin başını çektiği kasıtlı, örgütlü, CIA ve İTT destekli sabotaj hareketlerine sahne oldu. Birkaç hafta içinde ülkenin dört bir yanında köprülere, yollara, su kemerlerine, fabrikalara, çiftliklere, yüksek gerilimli ceryan taşıyan elektrik direklerine karşı girişilen sabotaj hareketlerinin sayısı 500'ü aştı.

Tabii bütün bu hareketlerin örgütlenmesi, sağcı komandoların silâhlandırılması, grevlerin sürdürülebilmesi için para lâ-

zımdı. Şili burjuvazisi ve parabalaları kol-
ları sıvadılar. Darbecilerin hazinedarı, Şi-
li patron örgütü SOFAFA'nın başı olan
Orlando Saenz'di. Vatan ve Hürriyet Par-
tisine yakınlığı bilinen bu Saenz darbeden
önceki aylarda New York, Brasilia, Zürich,
Buenos Aires arasında mekik dokuyor, dar-
be ortamını finans etmek için dört bir yan-
dan para topluyordu. Toplanan paraların
kaynakları tek tek kesinlikle belli değilse
de, karışıklıkların iç ve dış mihraklarca fi-
nanse edildiği biliniyor (14) Grev yapan
kamyon sahiplerinin her birine bir buçuk
ay süreyle iki bin escudo ödendiği, ve eğer
Amerikan *Time* dergisi muhabirinin anlat-
tıkları doğruysa, halkın çektiği onca sı-
kıntı ortasında grevçilerin bol et, sebze
ve şarapla takviye gördükleri de biliniyor.
Orlando Saenz darbeden sonra cunta ta-
rafından Dışişleri Bakanlığına atanan fa-
şist amiral Ismael Huerta'nın ekonomik
danışmanı oldu!

Bütün bu faaliyetin belirli bir başka
hedefi daha vardı: Allende'nin küçük bur-
juvaziye açılma taktiğini bozarak Halk
Birliğini küçük burjuvaziyle çatıştırmak,
bu sayede ordunun meşru hükümete de-
mokratik sadakatini kırmak. Bunun için,
denizci ve havacı subaylara kıyasla daha
küçük — burjuva kökenli ve demokratik
bir yapıya sahip kara ordusu içinde faşist
lerin ağır basmasını sağlamak gerekiyordu.
O zaman 1970'denberi her darbe te-
şebbüsüne meşrutiyet adına karşı duran
ordu, tümüyle, ülkeyi «kaostan kurtarma»
adına Allende'ye cephe almaya ikna edile-
bilirdi. Bunun da yolu, a) Allende yöneti-
mini küçük burjuvaziye ezer ve ülkeyi iç
savaşa götürür durumda göstermek; ve
onun için de, b) küçük burjuvaziye ayak-
landırarak ülkede tam bir iç savaş ve ka-
os hâli yaratmaktan geçerd. Orduyla öte-
denberi sıkı ilişkileri olan Hristiyan De-
mokratların Parlamentoda uzlaşmaz tu-
tumları, Yüksek Mahkeme ve Anayasa
Mahkemesi gibi «itibarlı» kurumların her
fırsatta hükümeti yokuşa sürmeleri, ül-
keyi baştanbaşa saran faşist terörizm ve
sabotaj hareketleri ve bu arada muhalefetin
Allende tarafından ortaya, atılan refe-
randum önerisini kabule yanaşmaması hep
bu oyunun parçalarıydı.

Oyun başarılı oldu. Dıktan ve içten
körüklenen ekonomik krizin siyasi krize
dönüşmesi ve demokratik sürecin kilitlen-
mesiyle, ordu içindeki çoğu Hristiyan De-
mokrat eğilimli anayasacı ve meşrutiyetçi
subaylar da «vatan», «düzen» ve «kutsal
mülkiyet hakkı», «ordunun birliği ve büt-
tünlüğü» adına faşist kanada katıldılar.
Halk Birliği burjuva demokratik süreçten
aldığı yetkiyi sonunadek kullanabilmek
için gerekli gerçek bir güvenceye sahip
olmadığı sürece bunun önlenmesi imkân-
sızdı. Gerçi 1970 Eylülündenberi ordunun
demokratik kanadı yine ordudan gelen ge-
şitli darbe teşebbüslerine karşı çıkmış, a-
ğırlığını hep demokratik hükümetten ya-
na koymuştu ama, bu kanadı oluşturan
subayların ideolojik yapıları ve sınıfsal
tercihlerinin Halk Birliğinin nihai hedefle-
ri ve fiili uygulamalarıyla bağdaşır bir ya-
nı yoktur. Birleştikleri tek nokta anayasa
ya ve demokratik meşrutiyete bağlılıktı.
Dolayısıyla demokratik süreç bir kere ki-
litlendikten sonra artık *ordu için* meşrutiyet
sorunu gündemden çıkmış demektir. Çün-
kü meşrutiyetçi subaylar Halk Birliği hükü-
metine Halk Birliği hükümeti olduğu i-
çin değil, sadece *meşru hükümet* olduğu
için sadakat borçluydular. Yani onlar, pro-
fesyonel askerler olarak, hükümete bağlı
olmaktan çok, demokrasiye bağlıydılar;
demokrasiye bağlılıklarının da, tek tek
istisnalar dışında çoğunluğun ideolojik ya-
pısının ve sınıf bilincinin belirlediği *sosyal*
bir içeriği vardı. Seçimde halktan en çok
oyu almış, Başkanlığı Parlamentoca da o-
nayanmış bir Cumhurbaşkanına karşı dar-
be teşebbüslerini — o Cumhurbaşkanı sos-
yalist dahi olsa — önlemek başka şeydi;
o sosyalist Cumhurbaşkanı'nın ülkede dü-
zenli kendilerinin ideolojik yapıları ve ter-
cihleri hilâfına — demokratik kurulların
dışına çıkmadan da olsa — değiştirme te-
şebbüsüne sonunadek destek olmak, hem
de küçük burjuvaziye peşine takıp soka-
ğa döken (çoğu meşrutiyetçi subayların ka-
ruları sokaklarda Allende aleyhinde göste-
rilere katılıyorlardı), emperyalizmin des-
teğiyle işi iç savaşa kadar götürmeye ka-
rarlı azgın bir sağ muhalefete göğüs ger-
me bahasına destek olmak başka şeydi
(15). Bir yanda meşrutiyetçi eğilimleri ve

burjuva demokrasisine bağlılıkları, öbür yanda burjuva demokrasisine bağlılık adına burjuva toplumunun «Marksist boyun-duruk altına sokulması»na âlet olmak, ya da en azından «ülkenin iç savaşa sürük-lenmesi»ne göz yummak arasında bir seç-me yapma durumunda kalan meşruiyetçi kanat, sonunda sınıfsal ve mesleki içgüdülerine uydu, «ülkeyi kaostan kurtarma» uğruna *burjuvazinin* iç savaş tehdidine boyun eğerek, faşistlerle birlik olmayı seçti.

Orduda tasfiye ve genel yıldırma

Bundan sonra artık işin nereye varacağı belliydi. 9 Ağustosta üç ordu kumandanında katıldığı yeni bir hükümet kuruldu. Fakat yeniden Savunma Bakanlığına getirilen General Carlos Pratts'ın bütün iyi niyetli çabalarına rağmen, ordu içinde «birliği» sağlayan faşistler artık kesin darbe hazırlığı içindeydiler. 29 Haziran teşebbüsünün sorumlularının emekliye sevk ve cezalandırılma işlevi savsaklanırken, meşruiyetçi tutumlarından ne olsa vazgeçmeyecekleri bilinen namuslu ya da Halk Birliğine yakın ilerici subaylar birer birer harcanmaya başlandı. Ülkede sağcı sabotaj hareketlerinden geçilmezken ordu birlikleri Santiago ve başka yerlerde silâh ve «aşırı solcu» arama bahanesiyle işçi mahallelerinde, fabrikalarda, devlet binalarında, üniversitelerde, sendikaların ve solcu partilerin merkezlerinde geniş ve yoğun bir yıldırma hareketine giriştiler. Bir yandan da grevi sürdüren kamyon sahiplerine arka çıkarak hükümetin grevi sona erdirmeye gayretlerini yokuşa sürdüler.

22 Ağustosta Temsilciler Meclisi, sağ partiler ve Hıristiyan Demokrat Partinin oylarıyla, sol koalisyonu yasa dışı ilân eden ve orduyu Parlamento adına hükümette karşı vaziyet almaya çağıran bir önergeyi kabul etti. 21 Ağustos günü evinin önünde gösteri yapan kendi silâh arkadaşları generallerin karıları tarafından ağır hakaretlere uğrayan ve hastalanan Pratts, 23 Ağustosta hem Savunma Bakanlığın-dan, hem Genel Kurmay Başkanlığından ayrıldı. Yerine, baştanberi ikili oynayan bir adam geldi: bir yandan, Amerikan el-

çisiyle ve Allende'yi her ne bahasına olur sa olsun devirmeye ahdetmiş Hıristiyan Demokratların Frei kanadıyla iş pişirilen, öbür yandan o günedek her darbe teşebbüsünün karşısına dikilenler arasında meşruiyet savunucusu rolüne çıkan Pinochet! Ordunun içerden fethi tamamlanmıştı.

24 Ağustosta meşruiyetçi generallerin önde gelenlerinden Santiago askeri okullar kumandanı General Pickering ile Santiago garnizon kumandanı general Sepulvada da ordudan istifa ettiler. 4 Eylül Allende'nin başkanlığa seçilişinin yıldönümüydü. O gün 800 bin kişi Santiago sokaklarında Halk Birliği adına tezahürat yaptı. Ertesi gün on binlerce kadın nümayişçi, Başkan Allen de'ye hakaretler yağdırarak «Ya istifa, ya intihar!» çığlıklarıyla sokağa döküldü. 7 Eylül günü Allende, General Pratts'ın yakınları olan aralarında Pinochet'nin de bulunduğu bir grup generali çağırarak onlara, referanduma gitmekten başka çare olmadığını ve bu kararını bir hafta sonra halka açıklayacağını bildirdi.

Cumhurbaşkanının yapacağı konuşmanın tarihi 11 Eylül olarak ilân edilmişti. 8 Eylülde Amerika Birleşik Devletlerinin Santiago'daki Büyük Elçisi Nathaniel Davis uçakla Washington'a giderek Kissinger'le görüştü. 10 Eylülde yine Santiago'daydı. 11 Eylülde, ekonomik ablukanın yarattığı aşırı enflasyonist baskı altında küçük burjuvazinin ve orta sınıfların kaypaklığına oynanarak CIA ajanları, çok —uluslu şirketler ve işbirlikçi burjuvazi ta rafından elbirliğiyle sürdürülen faşist anarşi, darbe, sabotaj küçük patron ve serbest meslek grevleri, Parlamentoda ve en yüksek adalet mercilerinde türlü engellemeler ve genel kargaşa ortamında, kesin kararlı ve önceden hazırlıklı darbe planı uygulamaya konuldu. Cumhurbaşkanlığı sarayı havadan bombalanarak Allende hunharca katledildi (16). Sıkıyönetim ve ülkede iç savaş durumu ilân edilerek Parlamento dağıtıldı, bütün solcu partiler ve yayın organları kapatıldı, diğer partilerin siyasi faaliyetlerine belirsiz bir süre için son verildi, işçi sendikaları birliği feshedilerek sendika faaliyeti yasaklandı, Şil'nin dört bir yanında binlerce işçi, Halk

Birliği üyesi, yurtsever subay, er öldürüldü (Şili'deki İsveç Büyük Elçisinin açıkladığına göre on beş bin kişi), binlercesi Halk Birliğinin ve Allende hükümetinin sağ ka lan ileri gelenleriyle birlikte hapishanelere, toplama kamplarına, adalara tıkdı, sokaklarda solcu ve «Marksist» avma çıkıldı. Ülkeyi bütün dünyanın nefretini u yandıran azgın bir terör çarptı (17). Ve yüzüylü aşkın az çok sürekli burjuva demokratik geleneğine rağmen Şili de, birçok diğer Latin Amerika ülkesi gibi, emperyalizmin elulağı faşizmin pençesine düştü.

II

Ne ki hiç bir ülke üç beş generalin ik tadar hırsı, ya da üç beş faşist çılgının «vatan kurtarma» vehmi ve hevesi uğruna faşizmin pençesine düşmez. Her faşist dar benin ardında mutlakla, ülkeyi «iç savaş» tan ve «kaos»tan kurtarmanın ötesinde bir numara, bir uluslararası numara yatar. Ve ülke «iç savaş» ve «kaos»tan gayri da ha başka şeylerden de «kurtarılır!»

Şili'de de öyle oldu. En başta, Allen de yönetiminin ekonomik bağımsızlık ül küsünden ve bu ülküyü gerçekleştirme yo lunda atılmış adımlardan «kurtarıldı» Şi li. Sözümona toprak reformu ve millileştir meler hareketini Allende'den önce baş latmış olan Eduardo Ferer tipinde orta sı nıf önderlerinin desteklediği, onların ordu içindeki pinokyoları Pinochet'lerin başını çektiği cuntanın ilk yayınladığı kanun gü cünde kararnamede, ülkenin «çağımızın dinamığı doğrultusunda ve bir parçası ol duğu uluslararası camiadan ayrı düşme den» gelişmesinden söz ediliyordu.

Gerçekten de cunta başa geçer geç mez yaptığı ilk iş «Marksist Allende» ve ta raftarlarını «vatan haini» ve «demokrasi düşmanı», ülkeyi «Marksist boyunduruk tan kurtarılmış» ilân edip sosyalist Küba hükümeti ile diplomatik ilişkileri kestikten sonra, ABD ile yakın ve sıcak ilişkiler kurmak oldu! Yabancı sermaye ve şir ketlere karşı olumsuz tutumdan vazgeçile ceğini, millileştirme ve kamulaştırmaların derhal durdurulacağını, 1971'de millileştirilen Amerikan bakır şirketlerine istedik leri gibi tazminat ödeneceğini ilân etti. Bundan böyle Şili'de iç ve dış ekonomik

sorunlar ve ilişkiler tam «karma ekonomi ci» bir görüşle ele alınacaktı. Böylece cun ta, «çağımızın dinamığı»ni hangi doğrultu da gördüğünü ve Şili'yi «parçası olduğu camia»dan ayrı düşmekten alıkoymak için neleri yapmaya hazır olduğunu dosta düş mana ilân ediyordu.

Bir ABD hükümet yetkilisi buna kar şılık Şili'de olanları «Amerika'nın bugü nedek izlediği siyasetin bir başarısı» ola rak niteledi. Dışişleri Bakanlığından bir başka yetkili, iki ülke arasında «bozulan dostluğun yeniden kurulabilmesi için en kestirme yolun bu darbe» olduğunu belirt ti. Allende yönetiminin Şili'deki dallarını millileştirdiği Ford, Dow Chemical, Phelps Dodge gibi bazı şirketlerin temsilcileri, Fernando Leniz (18), ve Orlanda Saenz gibi yeni hükümette ekonomik işlerin ba şına getirilen parabalaları (Şili halkının deyişle «mumyalar») tarafından darbe den hemen sonra sıcağı sıcağına Şili'ye da vet edildiklerinde, «yeni hükümet özel yatırımları garanti ederse Şili'de yeniden hızla faaliyete geçmeye hazır» olduklarını bildirdiler. Bunun ardından, geçen Ekim ayı sonlarında Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ve Amerikalı uluslararası Kalkın ma Bankasının, yeni kredi taleplerini incelemek üzere Şili'ye yüksek seviyede he yetler gönderecekleri açıklandı. Bu arada Washington ilk ağızda 24 milyon dolar. lık bir kredi vermeyi kabul etmişti. Aralık ayı içinde Şili Dışişleri Bakanı faşist A miral Huerta, uluslararası kuruluşlardan gayri Amerika, Kanada, Batı Almanya, İngiltere, Japonya, Arjantin, Brezilya ve Kolombiya'dan «külliyyetli miktarda» kredi sağlandığını bildirdi. Ve 12 Aralıkta A merika Temsilciler Meclisi, Şili'nin 11 Eyl ülden bu yana Amerika'ya «dost» bir ülke olduğunu belirten konuşmalardan sonra, Şili'ye her yıl verilmekte olan 11 milyon dolar tutarında askeri yardımın kesilmeme sini kararlaştırdı (19).

Faşist cunta ABD emperyalizmine ve tüm uluslararası sermaye çevrelerine dost luğunu ispat habında onlara olanca «iyi ni yet»iyle yeniden kucak açıp işbirliği vaa detmekle de kalmadı. Burjuvazi «vatan»m «Marksist boyunduruk»tan «kurtarılmış» olmasının sevinciyle bayram ederken (20),

cunta ülkede Halk Birliğinin yöneticilerine ve aktif taraftarlarına — işçi, köylü milîtanlara, sendikacılara, Halk Birliğinden yana aydınlar, yazar ve sanatçı, tiyatrocu ve sinemacılar, şarkıcılara, gazetecilere, yurtsever mahallî memur, fabrika yöneticisi, subay ve erlere — karşı kurup işlettiği azgın terör makinasının temizlediği alanda gerçekleştirdiği restorasyonla, verdiği sözün eri olduğunu da ispat etti. İlk yayınlanan kanun gücünde kararnamelelerin yürürlüğe koyduğu sıkıyönetim ve iç savaş hâli, askerî makamlara ve mahkemelere ordu iç tüzüğüne göre «savaş hâlinde düşman»a karşı kullanılacak geniş ve mutlak yetkiler tanıyordu. Bütün bu yetkiler darbeden önceki her türlü siyasi eylemi de hedef almaktaydı (Üstelik askerî mahkeme kararlarının temyizi söz konusu değildi. Buna Yüksek Mahkeme kendisi karar verdi!) Bu bakımdan «düşman», doğrudan doğruya, Halk Birliğinin başta işçi sınıfı ve yoksul köylüler olmak üzere temsil ettiği ve emperyalizme karşı bağımsızlık davasında yanına almaya çalıştığı bütün sınıf ve zümreler, yani geniş halk yığınlarıydı.

Nitekim «düşman»a karşı açılan savaş kanla ve ateşle sürdürülürken, Halk Birliğince kamulaştırılan toprakların büyük kısmı hiç vakit geçirilmeden eski sahiplerine iade edildi. Toprak Reformu Merkezlerinde (sosyalleştirilmiş çiftliklerde) çalışan ücretli köylülerin reformdan önce de aynı topraklarda çalışanlardan gayrisinin, yani topraksız köylünün çoğunluğunun işine son verildi.

Halk Birliğinin devlet denetimi altına aldığı yerli - yabancı özel iş yerleri, fabrikalar, şirketler eski sahiplerine verildi. Ailende hükümeti zamanında devletçe yönetilen 262 iş yerinde 138'inin devir işi 5 Şubatta tamamlanmıştı. Bunlar arasında ülkenin başta gelen 11 tekstil fabrikası da bulunuyordu. Cunta ülkedeki 22 ticari bankada hükümetin sahip olduğu —kimisi yerde %80'e kadar varan hisseleri de özel şahıslara devretti. Sadece bakır madenlerinin denetiminin elden çıkarılmayacağı açıklandı.

Bu arada eski sahiplerine iade edilen iş yerlerinde çalışan işçilerin «siyaset» ko-

nuşmaları yasaklandı. Bütün ülkede çalışan işçilerin 100-200 bin kadarı siyasi nedenlerden ötürü işten atıldı, ülkede işsizlik oranı %20'yi aştı. İş kanunu ve sosyal sigorta mevzuatı yürürlükten kaldırıldı, günlük çalışma saatleri ücretsiz uzatıldı (bakır madenlerinde günde 8 saatten 12 saate kadar), ücretler donduruldu. Grev yapmak ölüm cezasıyla yasaklanırken, her türlü sendika faaliyeti (sendika seçimleri dahil) askıya alındı. El Teniente bakır madeninde işçiler hâlen silâh namlusu altında çalıştırılıyor. Birşeyden şikayet edecek olsalar yönetim onları askerî birlikleri çağırılmakla tehdit ediyor. *Le Monde* gazetesinin 16 Mart 1974 tarihli nüshasında yayınlanan bir habere göre, San - Antonio limanında liman başkanı general kâpiya şu ilanını asmış: «Sabahları saat 7.30'dan geç işbaşı yapan liman işçileri kurşuna dizilecektir!»

Öte yandan, bütün sol basın yasaklandığı gibi, gerisinin de ağzına kilit vuruldu (21) Üniversiteler askerî işgal altına alındı, bütün ilerici ya da «mülayim» rektörler atılarak yerlerine generaller atandı, profesörlerin «milletin eğitimine bu runlarını sokmalarına» bundan böyle müsaade edilmeyeceği ilân edildi. Üniversitelerde temizlik sonucu öğrencilerin %50'si okullarından çıkarıldı. Ve Şil'i «çağımızın dinamiği doğrultusunda, bir parçası olduğu uluslararası camiadan ayrı düşmeden» geliştirecek yeni bir faşist anayasanın çıkarılması için çalışmalara başlandı.

Bütün bunlar olurken ülkede «ekonomiye rahat nefes aldırma» ve «yeniden sağlığına kavuşmasına» imkân verme gereğiyle bütün fiyatlar serbest bırakıldı! Eylül darbesinden sonraki iki ay içerisinde fiyatların 1973 artış hızı %500'ü geçti. 11 Eylül'den bir iki ay öncesi ile 1974 başı arasında bir kilo ekmeğın fiyatı 6,4 escudo'dan 134'e; bir kilo şeker 12 escudo'dan 280'e; sütün litresi 3,5 escudo'dan 60 escudo'ya; bir litre zeytin yağı 14,4 escudo'dan 460'a; otobüs biletleri 1,5 escudo'dan 30'a çıktı. Bütün bu zorunlu ihtiyaç maddelerindeki fiyat artışları 20 ilâ 30 kat arasında idi. Oysa aynı dönemde ücretler sadece 5 kat artmıştı. Hâlen ülkede asgari ücret 18.000 escudo'dur. Bu da bir turistin

orta karar bir otelde dört gece geçirmesine, ya da dört kişinin iyi bir lokantada bir seferde karınlarını doyurmalarına ancak yeter. Buna karşılık karaborsa ve istifcilik bir başka biçimde yine revaçta. Satınalma gücünün azalmasından ötürü süründen kaybeden satıcılar ellerinde biriken ya da kasten biriktirdikleri malı daha az sayıda alıcıya daha pahalı satmayı yeğliyorlar. Mart ayı içinde askeri mahkeme önünde yargılanacağı açıklanan Allende'ci general Bachelet, Santiago'da hapisanede «kalp kızılcından» öldü. General Bachelet, Allende yönetimi zamanında karaborsayla mücadele örgütünün başıydı.

Amerikacı, «karma» ekonomici cuntanın «düşman» hedeflerinden biri de, böylece, tüm yoksullarla dar gelirli oldu. Darbeden önce iki yıl boyunca sürdürülen kasıtlı iç ve dış müdahalelerle rayından çıkarılan ekonomiyi «çağımızın dinamiği doğrultusunda» yeniden yoluna koymanın bahası, cuntanın işini hayli güçleştiren yeni bir ekonomik krizle karşılaşmak bahasına da olsa, yoksul kitlelerin sırtına yıkıldı. Allende döneminde bulduklarını bunuyan orta sınıflar da artan fiyat artışlarının doğurduğu sıkıntıdan bu arada nasiplerini aldılar. Bunun üzerine cuntabaşı Pinochet 28 Ocak'ta «istisnasız» bütün Şilililerin «vatanseverliğine hitap ederek, 1974'ün herkes için sıkıntılı bir yıl olacağını bildirdi. Yoksul kitleler ve Allende zamanını yakında mumla arayacakları anlaşılın tüm orta sınıflar açısından, «Marksist boyunduruk»tan kurtarılmanın bahasına, tabii ki ancak «vatanı» sevmekte dayanılabilir-di! Nitekim 1973 yazında büyük ölçüde CIA ve ITT dolarları sayesinde sürdürdükleri grevle Allende'nin devrilmesine ön ayak olan kamyoncuların başı Leon Vilarin, «Ahalî yiyip içip ekmek, süt ve et bir kaç escudo daha pahalıdır diye homurdanıyor, ama Şili silâhlî kuvvetleriyle candarmanın onların hayatlarını, fabrikalarını, rızıklarını birçoğu kendi hayatını feda ederek çetin bir mücadele sonunda kurtardığını unutuyorlar.» diyerek «nankörler»e veryansın ediyordu. Linares piskoposu Monsinyör Augusto Salinas efendi de, «Fedakârlık saati gelmiş çatmıştır. Kimse, Şili'yi hiç ısıdırap çekmeden yenisibaştan

«urabileceğimizi sanmayın!» diyerek ekmeğin, sütün ve etin birkaç (!) escudo daha pahalılaşmasından yakınanları, her hâlükârda cuntadan yana olduğunu ima ettiği Hazreti İsa adına ayıplamaktaydı.

Darbe planı uygulanıyor

Artan hoşnutsuzluk karşısında cuntanın işi sıkı tutmak gereğini duyduğu belliydi. Emperyalizmin elulağı görevini lâ-yıkıyla yerine getirmek için daha zamana ihtiyaç vardı. 19 Şubat'ta El Teniente'yi ziyaret eden Pinochet «beş yıl içinde ve belki daha da uzun bir süre» Şili'de seçim yapılmıyacağını ilân ederek, «Marsızın tehlikesi devam ettikçe sıkı güvenlik tedbirlerinin (yani faşist terörün) sürdürüleceğini» bildirdi. Onun ardından cuntanın ideologu geçinen General Jorge Gustavo Leigh Guzman, bir gazeteye verdiği beyanatta, «Şilililerin yediden yetmiş e tümünün kanına işlemiş siyaset virüsünün kökünü kazımak» gerektiğini, cuntanın ülkede «otoriter, âdil ve pedersahî» bir rejim yerleşmesine çalıştığını, kendilerinin süresiz olarak iktidarda kalmayı düşünmediklerini ama halk «aksini istemedikçe» iktidarda kalacaklarını ve halkın da zaten onların «süresiz olarak iktidarda kalmalarını istediğini» söyledi! Mart ayı başında da da cuntanın Adalet Bakanı, hazırlanmakta olan yeni anayasanın, 11 Eylül darbesinden sonra faaliyetleri askıya alınan bütün partileri *kanun dışı* kılacağını bildirdi. Cuntanın süresiz işbaşında kalmaya kararlı olduğu belliydi ve Candarma Genel Kumandanı Cesar Mendoza gibileri bunu açık açık söylemekten, sol partiler gibi sağ partilerin de süresiz olarak yasaklanacağını, yani ülkenin hepten «siyaset virüsü»nden temizleneceğini ilân etmekten çekinmiyorlardı.

Bütün bunlar, Allende'nin askeri bir darbeye devrilmesi için ellerinden geleni ardlarına komayan, cuntayı ilk başta canla başla destekledikten sonra akılları başlarına çok geç gelen Hıristiyan Demokratlarla cuntanın arasının açıldığını işbirlikçi burjuvazinin ne yaptıklarını çok iyi bilen temsilcisi Millî Parti ve «Şikago beyin takımı»na desteklenen cuntanın, uluslararası sermaye ve Şili burjuvazisi a-

dına duruma hâkim olmak için herşeyi göze almış olduğunu gösteriyordu.

Cuntanın asıl göze aldığı — Allende yönetimi burjuva demokrasisinin sağladığı bütün imkânlarla dört bir yandan kuşatılıp ell kolu bağlanarak ve sonunda burjuva demokratik meşruiyeti yine sözümona burjuva demokrasisi ve özgürlük adına hiçe sayılarak devrildikten sonra — sırtını ABD emperyalizminin aktif desteğine dayayıp burjuva demokrasisine paydos demektir. Bu da öyle ilk bakışta görüldüğü gibi gözünü iktidar hırsı büürümüş dört generalin iktidarda kalmak için baş vurduğu basit bir kurnazlık değil. Doğrudan doğruya, cuntanın korumayı üzerine aldığı çıkarların kaçınılmaz gereği idi. Çünkü Şili'nin somut koşullarında işçi sınıfıyla yoksul köylülerin ve onların yurtsever müttefiklerinin ileri atılımı karşısında burjuva demokrasisi artık Şili burjuvazisiyle onun yabancı ağababalarının işine gelmez olmuştu. Burjuvazisi *ülke çıkarını kendi çıkarlarına şhata etme fırsat ve imkânını tarihen yitirmiş, dolayısıyla yerli sermayesi uluslararası sermaye ile içiçe girerek halkını kendi adına değil, doğrudan doğruya uluslararası sermaye adına ve onunla birlikte sömürmekten başka çaresi kalmamış ufak ve ekonomik bakımdan az gelişmiş bir ülkede burjuva demokrasisi artık burjuva çıkarlarının teminatı olmaktan çıkmıştı. Burjuva demokrasisinin Şili'de diğer Latin Amerika ülkelerinin terisine hayli uzun ve köklü bir geçmişi olmasının da bunda rolü vardı. Bu bakımdan hedef, gerçekte, burjuva demokrasisini «Marksist boyunduruk»tan kurtarmak değil, *burjuva çıkarlarını burjuva demokrasisi tehlikesinden kurtarmaktı. Bu durumda küçük burjuva politikacılar «Marksist boyunduruk»tan kurtarılmasına yardım ettikleri «vatanın sıcak günesinde kendilerine de yer verilmesi için istedikleri kadar çırpınsınlar, onlara verilecek tek şey koskocaman bir nanikti! Nitekim cunta'nın daha uzun süre başta kalacağını, ülkede seçim filân yapılmıyacağını, bütün partilerin anayasaca yasaklanacağını ilan etmekte generallerin yaptığı da bundan başka birşey değildi. Küçük burjuva siya-**

setçiler de, tıpkı temsil ettikleri küçük burjuva bencil çıkarlar gibi, Allende ve Halk Birliği için kazdıkları kuyuya onunla birlikte düştüler.

16 Martta Latin Amerika kıtası çapında bir «anti - Marksist» blok oluştur. ma niyetiyle gittiği Brezilya başkentinde bir basın konferansında konuşan cuntabaşı bir ara Şili halkının «mutluluğa ve özgürlüğe» yeniden kavuştuğunu söyleyince, kendisine sayısız Şili yurtdaşı öldürülmüş ya da hapse tıklımışken, partiler, sendikalar, seçimler yasaklanmışken hangi özgürlüğün sözünü ettiği sorulduğunda şu cevabı verdi: ferdi özgürlüklerle kolektif özgürlükler arasında bir ayırım yapılmak gerekti. Şili'de ferdi özgürlükler cunta başa geçtiğinden beri yeniden ihdas edilmişti!

Bu cevaptan da anlaşıldığı gibi, özgürlük denince cuntabaşının anladığı ve ülkesinde yeniden ihdas etmiş olmaktan gurur ve şeref duyduğu bir tek özgürlük vardı: mülkiyet özgürlüğü. O da somut koşullarda, fillen, uluslararası sermayenin ve işbirlikçi Şili burjuvazisinin tüm Şili halkını Sultaları altına alıp yeraltı kaynaklarına el koyarak, sanayilini ve dış ticaretini kendi çıkarları doğrultusunda çarptarak, insan kaynaklarını diledikleri gibi harcayarak iliklerine kadar sömürme özgürlüğünden başka birşey değildi. Bu bakımdan cuntabaşının ferdi özgürlüklerle kolektif özgürlükler (yani kendi tanımına göre bütün Şili halkından zorla esirgenen demokratik hak ve özgürlükler) arasında yaptığı ayırım, kapitalizmin emperyalizm aşaması yönünde geçirdiği evrim sonucunda bugün faşizmin her türlüşününün gizlisinin de açığının da— doğrudan doğruya özel mülkiyetle gerçek demokrasi (yani kitlelerin gerçek çıkarları) arasındaki kesin bağdaşmazlıktan doğduğundan açık itirafıydı. Cuntabaşı şecaat arzederken sirkatin söylemekten çekinmiyordu. Belli ki dostunu düşmanından ayırd etmesini her zaman çok iyi bilen uluslararası finans kapital, Şili'de kendine umduğundan da yakın gözlükara «dostlar» bulmuştu!

Dostların bunca «iyi niyet»li yakınlığına yine yakınlık ve anlayışla karşılık verilmekte geeltilmedi.

Siyasete paydos

11 Eylülde Başkan Allende'yi öldürecek başa geçer geçmez Amerikan bakır şirketlerine tazminat ödemeye hazır olduğunu ilan eden ve derhal onlarla görüşmeye oturan cunta, Şili'nin alacaklısı ülkelere Paris Kulübü'nün 23 Şubat'ta yaptığı toplantıda, başta Kennecott şirketi olmak üzere millileştirilen bütün Amerikan bakır şirketlerine istedikleri tazminatı ödeyeceğini alacaklı ülkelere resmen taahhüt etti. Şili'nin dış borçlarının (4,5 milyar dolar) yarısı Amerika, Batı Almanya, İngiltere ve Fransa'dan alınmıştı. Bu ülkeler cuntayla bir prensip anlaşması imzalamakta bir sakınca görmediler. Hollanda, İsveç, İsviçre ise Şili'de 11 Eylüldenberi olanları öne sürerek böyle bir anlaşmayı imzalamaya yanaşmadılar.

23 Martta Şili Resmî Gazetesinde bir kararname yayınlandı: buna göre cunta, Andina bakır madeni için Amerikan Cerco Corporation şirketine 19 milyon dolar tazminat ödeyecekti. Bu paranın % 30'u 16 Haziran 1971'den itibaren geçerli olmak üzere yılda % 16 faiz tutarıyla birlikte 1974 Aralık ayı sonundan önce ödenmiş olacaktı. Geri kalan %70'i ise her yıl üzerine % 7 faiz eklenerek 1.020 789 dolarlık parçalar hâlinde ödenecekti. Bundan başka, geçen Aralık ayında Şili ile ABD hükümeti arasında 12 milyon dolarlık bir ödemeyi öngören bir ikili anlaşma imzalanmıştı.

Paris Kulübü üyesi ülkeler 25 Martta ikinci kez cuntanın temsilcileriyle bir masaya oturdular. Bu arada cunta, Uluslararası Para Fonu'nun çeşitli «tavsiye»lerine uyacağına söz vererek Fon'dan dış borçlarının konsolidasyonu lehinde fetva almıştı. 11 Eylülden bu yana olup bitenlerden sonra Şili'nin arzettiği «malî risk»in azaldığını ileri süren ABD, İngiltere, Fransa ve Batı Almanya'nın kararlı tutumu üzerine diğer ülkeler de konsolidasyona razı oldular. Şili'nin borçlarının 1973 ve 74 yıllarında ödenmesi gereken bölümünün %80'i (760 milyon dolar) 1 Ocak 1977'den itibaren ödenmeye başlayacaktı. Buna ilâveten cuntaya Uluslararası Para Fonu ta-

rafından 90 milyon dolar kredi açılacaktı. Buna karşılık cunta UPF'nin önerdiği «ekonomik ve malî program»a uymayı taahhüt ediyordu. Kulüp üyelerinden bazılarının cuntanın faşist uygulamalarından ötürü duydukları tereddütleri gidermek için kodaman ülkeler, para ile siyasetin birbirine karıştırılmaması gerektiğini, Şili zaten borç ödemeyi fillen kesmiş bulduğuna göre esas sorunun en iyi şartlarla paraları geri alabilmek olduğunu belirttiler. Aynı gün Paris'te Bastille Alanında bu anlaşmayı protesto etmek için düzenlenen bir gösteri, daha sonra başka bir yerde motorize candarın kuvvetleri tarafından dağıtıldı.

Allende yönetiminin ekonomik bağımsızlığı gerçekleştirmenin teorik ve pratik bir vechesi olarak üzerinde onca ısrarla durduğu ve taviz vermekten kaçındığı tazminat sorunu böylece halledilir ve bir yandan da «düşman»a karşı açılan «savaş hâli» sırasında Şili ekonomisinin «liberalizasyonu» sağlanırken, cunta yakın dostluğun bir başka nişanesini daha gösteriyor, yabancı sermayeye kapıları ardına kadar açıyordu.

Mart ayı başında Şili Merkez Bankası dışarıya kapital ve kâr transferi konusunda yabancı şirketlere yeni kolaylıklar tanıdı. Ayrıca cunta sözünü tutarak İMB, Xexaco, Texaco, Ingersol, Dow Chemical gibi çok - uluslu şirketlerin millileştirilme durumlarına son verdi. Buna ek olarak bankalar da «özelleştirilince» Şili'ye dışardan yağmur gibi yabancı sermaye yağmaya başladı: 1970'den sonra Şili'yi «en büyük risk alanı» içinde alan Kuzey Amerika özel bankalarından kısa vâdeli 150 milyon dolar, Kanada, Arjantin ve Brezilya'dan yine kısa vâdeyle 300 milyon dolar. Finlandiya, Belçika, Batı Almanya, Fransa ve Brezilya bankalarından, bakır rafinerilerinin yenilenmesi ve maden taşıyıcı kamyonlarla sair teçizat satın alınmasında kullanılmak üzere, 140 milyon dolar. 1973 yazında Allende hükümetinin buğday satın almak için istediği acil krediyi ondan esirgeyen ABD hükümetinden cuntaya buğday ve mısır kredisi; 50 milyon dolar. Ayrıca UPF'nin açtığı 90 milyon dolarlık krediden sonra Amerikalılararası Kalkınma

Bankası da şu sıralarda yeni bir programı onaylama çalışmalarını sürdürüyor. Japon Ataka ve Mitsubishi şirketleri Santa Clara demir madenlerini işletmek için 55 milyon dolarlık bir yatırım hazırlığı içindeler. Yine Japon sermayesi Avusturalya boksitinden Şili'de alüminyum çıkaracak bir fabrika ve ayrıca bir selüloz fabrikası işleriyle de şimdiden ilgileniyor.

Hiç şüphe yok ki bütün bunlar sadece bir başlangıçtır. Herkesten önce davranan Japonya'ya çok geçmeden Avrupa sanayinin izleyeceği, çok uluslu Amerikan şirketlerinin şimdi sağlam teminatı bağlanan yatırımlarını daha da arttıracakları, Dünya Bankası ve UPF gibi finans mihraklarının çeşitli «taahhütler» karşılığında daha birçok proje ve programı fazla vakit geçirme-

den «okey» leyecekleri muhakkaktır. Paris Kulübü de kimbilir daha nice eski ve yeni borcu «business is business-iş iştir» diyerekten tefeci faizine bağlayıp erteleyecektir. Halk Birliği yönetimindeki ilerici ve çağdaş Şili'yi yürürlükte olan bütün demokratik hak ve özgürlükleri, faal muhalefet partileri, özgür basını, hükümete kafa tutan mahkemeleriyle «aşırı riskli» bulunan uluslararası sermaye, 1971 sonbaharıyla 1973 sonbaharı arasında ülkeyi içi ne sürüklediği kaostan kendisine tam bir sermaye cenneti yaratmış, metropol başkentlerinin bekleme odalarında cirrit atan Şikago bebelerinin medarı iftiharını belli tabancalı Pinokyolar Cumhuriyetinde, ezelebed aradığı ve bulmadan hiç yapamayacağı gerici «dost» ortamı bulmuştur.

Dip Notları:

(1) ITT dünyanın en büyük şirketleri listesinde on yedinci sırada gelir. Dünyanın 70 ülkesinde 1000 şirketi kontrol eder. Çalıştırdığı insan sayısı 420 000'i aşkındır. Yıllık cirosu 8,5 milyon doları bulur. Adı telefon şirkettir ama, arada Jambon dahi imal eder; sigortacılıktan otelciliğe, konut inşaatından mektupla üniversite öğretimine kadar her işe bulaşır. Bir özelliği de el attığı ülkelerin hepsinde ileri gelen tanınmış siyaset adamlarına ve yöneticilere iş vermesidir. 1923'ten bu yana: İspanya diktatörü Prima de Rivera'nın oğlu; İspanya'nın en soylu ailesinin başı Alba Dükü; Hitler'den alınan özel tavsiye ile SS Generali Schroeder; İngiltere Başbakanı Mac Millan'ın yakını Amiral Stone; Belçika Başbakanı, Dışişleri Bakanı, Avrupa Konseyi Assemblesi Başkanı, NATO Genel Sekreteri Paul-Henri Spaak; yine NATO Genel Sekreteri Norveçli Trygve Lee; İngiltere'nin eski Washington Büyük Elçilerinden ve Dışişleri Bakanlığı genel müdürlerinden Lord Caccia; Fransız siyaset adamı, Demokratik Merkez Partisi Başkanı, De Gaulle'ün yaverlerinden Pierre Abelin; eski Dünya Bankası Müdürü Eugene Black; eski CIA Başkanı McCone, vs... hep ITT'de çalışmışlar ya da hâlâ çalışmaktadırlar.

(2) Bunların en azınsı 1970 yılında sanayiciler ve işadamları tarafından kurulan Patria et Libertad (Vatan ve Hürriyet) Partisiydi. Kurucular Allende başa geçince Şil'den kaçarak faşist Brezilya cuntasıyla sıkı ilişkiler içine girdiler. Partinin adı 70'den sonraki birçok darbe teşebbüsüne ve 72-73'ün hemen bütün tahrik ve sabotaj hareketlerine karıştı. İleri gelen yöneticilerinden avukat Mironda Carrington Amerikan gizli istihbaratının matemet adamlarındandı.

(3) Allende Cumhurbaşkanını olmadan önce ve sonra ona karşı en sert muhalefeti sürdüren gazete, yine sağ partilerden Millî Partî'ye yakındır bilinen aşırı tutucu El Mercurio idi. Şili'nin en büyük basın tröstüne ait olan ve her gün birkaç şehirde birden yayınlanan bu gazetenin sahibi Augustin Edwards adında bir zattır. Bu Augustin Edwards hem Koka.Kola şirketinin Şili şubesinin müdürüdür, hem de Şili'de Amerikan Rokfeller gurubunun kontrol ettiği diğer bazı şirketlerin sahipleri arasındadır. Augustin Edwards, Allende Başkan olduktan sonra Şili'den ayrılarak Miami'ye yerleşti ve ABD hükümetiyle sıkı ilişkiler kurdu. Darbeden sonra ülkede bütün gazeteler yasaklanır, solcu gazetelerin mimlenmiş yazarları öldürülür ya da hapse atılırken yalnız gerici El Mercurio'nun daha ilk gündün çıkarılmasına izin verildi. Üstelik tröstün genel yönetmeni Fernando Leniz, Hristiyan Demokratların sağ kanat önderi eski başkan Lduardo Frei'nin tavsiyesi üzerine, cuntanın ekonomi bakanlığına atandı!

(4) Geçen Ekim ayında Amerikan Temsilciler Meclisi alt komisyonunda ifade veren CIA yetkilileri, Şili'de karıştırdıkları türlü marifet arasında, Allende düşmanını basına 1970 yılı içerisinde 400.000 dolar harcadığını ve bütün partilere CIA ajanlarının sızdığını açıkladılar.

(5) Halk birliği başa geçmeden önce ABD merkezli holdinglerin Şili'de değeri 1 milyar doları aşan yatırımları vardı. Bunlardan yılda 500 milyon dolar kâr sağlanıyordu. Kimya sanayiinin %80'i; metal sanayiinin %50'si; gıda sanayiinin %43'ü; orman ürünleri sanayiinin %17'si yabancı şirketlerin elindeydi. En önemlisi; bakır üretimi %90 oranında büyük Amerikan şirketlerinin (Anaconda, Kennecott) denetimindeydi.

(6) Bakırın dünya ekonomisindeki önemi gün geçtikçe artıyor. Bugün elektronik sanayinde %37, elektrik sanayinde %20, elektrikli aletler sanayinde %34 oranında bakır cevheri üretimi 5,5 milyon tonu aşmıştır. Dünya yıllık bakır üretiminin üçte birini Şili, Zaire ve Zambia sağlar. ABD dünyanın en büyük bakır üreticisi ülkedir; bununla birlikte gelişmiş sanayi ülkesi olarak bakıra ihtiyacı üretiminin çok üstündedir. Ucuz ve güvenilir bakır kaymaklarına, bu arada Şili bakırına duyduğu yakın ilgi burdan ileri geliyor. Hele 1972 yılına kadar dünya bakır kaynaklarının %80'inin Batı blokunun denetimi altında olduğu ve %78'inin de yine Batılılarca tüketildiği, oysa 1972'den sonra Batılılarca denetlenebilen bakır kaynaklarının %40'a düştüğü, gerisinin komünist ya da ilerici rejimlerin elinde olduğu gözönünde tutulursa bu ilginin nedenleri daha da iyi anlaşılır. (Bak. Afriyul Asie Dergisi, 1 Ağustos — 14 Ekim 73).

(7) Oysa Amerikan şirketlerinin Şili'den yıllar yılı ucuzca kaldırdıkları bakırın değeri istedikleri tazminatı fersah fersah aşırıyordu. Amerikan Anaconda ve Kennecott şirketlerinin 1955-70 arasında ortalama kâr oranı %25-40 arasındaydı. Buna karşılık aynı dönemde Amerika ve Kanada'da bakır işletmelerinin ortalama kârı hiç bir zaman %10'u geçmiş değildi. Şili hükümetinin çıkardığı bir hesaba göre asıl Anaconda 78 milyon dolar, Kennecott da 310 milyon dolar Şili'ye borçluydular,

(8) Le Monde. 7. Aralık 1973.

(9) Santiago'daki Amerikan Büyükelçisi Nathaniel Davis, 1972 de Washington'a gönderdiği bir raporda, bir askeri müdahalenin «herkes tarafından istenir» hale geldiğini, ülkede «hoşnutsuzluğun o kadar yaygın» olduğunu bildırıyordu.

(10) 1970-73 yılları arasında, nüfusun %50'sini oluşturan yoksul tabakaların millî gelirden aldıkları pay %16,5'den %17,6'ya çıktı; orta sınıfın nüfusun %45'i)

geliri %53'9'dan %57,7'ye ulaştı; toplam nüfusun %5'ini geçmeyen zenginlerin pa-
yı ise %30'dan %24,7'ye indi.

(11) Le Monde. 13 Eylül 1973. Afrique Asie dergisi. 1 Ağustos — 14 Ekim 1973.

(12) 15 Haziran günü Yüksek Mahkeme, halkı açıktan açığa hükümeti, devir-
meye çağırarak bir özel radyo istasyonunun yayımlarını altı gün süreyle yasakladığı
için bir bakanı «suçlu» ilân etti. 7 Ağustosta, donanma erlerini isyana kışkırttı-
kları iddiasıyla Sosyalist Parti ve MAPU'nun genel sekreterlerinin yasama dokü-
manlıklarının kaldırılması istendi.

(14) Sözü geçen İsviçre bankaları ve Arjantin iş çevreleri sonradan Saenz'in
taleplerinin reddedildiğini belirttiler. CIA başkanı Colby ise Temsilciler Meclisi
komisyonunda, kamyoncular grevini kendilerinin doğrudan doğruya finanse et-
mediklerini söyledi. Colby'nin Brezilya'da faaliyet gösteren çok-uluslu Amerikan
şirketlerinin Şili krizinde oynadıkları role dair sorulan sorulara cevap vermeyi red-
detmiş olması da bir o kadar anlamlıdır. Oysa Brezilya cuntasının Vatan ve Hür-
riyet Partisiyle yakın ve doğrudan ilişkisi açıkça bilinmiyor. Brezilya daha önce Bo-
livia'da da sağcı güçlere para ve silâh, vererek işçi sınıfınca desteklenen ilerici
hükümetin devrilmesine yardım etmişti.

(15) Şili ordusunun Halk Birliği döneminde Amerikan ordusuyla ilişkisini
kesmediğini de gözden uzak tutmamak gerekir. Bak: Sayfa 13 dipnot 16.

(16) 14 Aralık tarihli Le Monde gazetesinde çıkan bir habere göre Amerikan
hava ordusuna ait bir uçak, darbe günü, Şili silâhlı kuvvetlerinin çeşitli birlikleri
arasında radyo irtibatını sağlamakla görevliydi. Özel casusluk teçhizatıyla donatılmış olan uçağın pilotunun elinde, gerektiğinde iniş yapabileceği Şili hava alanla-
rının bir listesi vardı.

(17) Şili'de faşist terör darbeden dört ay sonra hâlâ olanca vahşetiyle devam
ediyor. Ele geçmemiş yüzlerce Halk Birliği yöneticisi ve sosyalist siyaset adamı-
nın tek sığınakları hâlâ Santiago'daki yabancı elçiliklerdir. Öteyandan Allende ta-
raftarları ülke içinde şimdi eskisinden de daha sistemli bir biçimde kovalanmakta,
yakalanmakta ve işkence altında kovuşturulmaktadır. Kırsal alanlarda köylüler sık
sık sokağa çıkma yasağına uymadıkları bahanesiyle öldürülmektedir. Çok ke-
re askeri mahkemelerin verdiği cezalar üst kumandanlarca yeterli görülmemekte,
hapis cezasına mahkûm olanlar sonradan idam edilmektedir. Meselâ La Serena
şehrinde, bir gurup Halk Birliği militanı mahkemece iki ay hapse mahkûm edil-
mişken sonradan idamlarına karar çıkartılmış, bu hükmü infaz etmeyi reddeden
idam mangası da onlarla birlikte öldürülmüştür.

(18) Bu Fernando Leniz cuntanın ekonomik işler başkanını olmadan önce
sağcı El Mercurio basım tröstünün genel müdürü olmaktan gayri çeşitli ticaret ve
sanayi şirketlerinin yönetim kurulu üyesiydi. Allende Bakan olduğu sırada tam 193
yerli ve yabancı teşebbüsle ilişkisi vardı ve ekonomi alanındaki «deha»sını, tıpkı
Orlando Saenz gibi, Şikago'da gördüğü eğitime borçluydu!

(19) Allende Başkan olduktan sonra da ordu çevreleri, özellikle denizciler ve
havacılar Amerikan askeri çevreleriyle eski ilişkilerini sürdürmüş, hattâ daha da
sıklaştırmışlardı. (Le Monde. 2. Kasım 1973). Öte yandan ABD hükümeti 73 Tem-
muz ayının başında Şili hava kuvvetlerine F-5 E avcı uçakları verdiği halde, Al-
lende yönetiminin ülkeye 300.000 ton buğday ithalini mümkün kılacak bir kredi
talebini darbeden bir hafta önce geri çevirmişti. (Le Monde. 21 Aralık 1973).

(20) Yüksek klise makamları her yerde olduğu gibi Şili'de de genellikle cun-

mayı desteklediler. Bunlardan Chillan piskoposu Eladio Vicuna, geçen Aralık ayında, Şili'de «siyaset gürültüsü»ne son verdiği için cuntaya açıkça teşekkür etti, bunun ülke için «büyük bir nimet» olduğunu söyledi. Valpraiso başpiskoposu Monsinyör Emilio Tagle Covarrubias da, Mercurio gazetesinde yayınladığı dehşetengiz bir makede Şili ordusunu göklere çıkararak, Şili'nin «özgür» ve «egemen» bir ülke olarak ayakta kalmasını cuntaya borçlu olduğunu ileri sürdü. «Ülke bir parçalan kaybettiler ama», diyordu yazısında piskopos efendi, «zaten ölmeye mahkûm bir hastaydı, hünerli bir ameliyatla kurtarıldı.»

(21) Cuntaya bakılırsa Şili'de sansür yok, ama hiç bir haber resmen teyid edilmeden yayınlanamaz; hükümet kendi aleyhinde saydığı haberlerin çıkmasını yasaklayabilir. Yayınlanan bir genelgeye göre «Marksizm yanlısı ajansların ve sair yabancı haber kaynaklarının Şili'yi ve hükümetini ilgilendiren polemik konuları yabancı haber kaynaklarının Şili'yi ve hükümetini ilgilendiren polemik konuları haklıklar kullanamazlar. Özellikle, ülke dışına kaçan Sosyalist Parti genel sekreteri Carlos Altamirano ile Eylül darbesinden sonra Santiago stadyomunda hunharca öldürülen sosyalist şarkıcı Victor Jara ve «eski rejimin diğer ileri gelenleri» hakkında hiç bir haber yayınlanamaz. Öte yandan «Sansüresüz basın»da bu yasak rejimi sürerken, «eski rejimin ileri gelenleri»nden hapishanelerde ve toplama kamplarında çektiler işkenceler sonunda ölenlerin sayısı gittikçe artmaktadır.

TÜSTAV

Haftalık gazete

1. Sayı

NIÇİN SOSYALİST PARTİ? ● İlkelerde savaş, devrimci kardeşlik (Ziya Oykut) Demokrasi Bağımsızlık ve Sosyalizm ● Demokrasi ve işçi sınıfı (Tektaş Ağaoğlu) ● Halil Tunç sermayenin sözcüsüdür ● Örgütlenmenin önemi ● Masum sayılan hükümlüler (Faik Muzaffer Amaç) ● Sorumluluk (Oya Baydar) ● Çıkar Yol (Galip M. Ataç)

2. Sayı

PARTİ KAVRAMI ● Kariyerizm kanseri, Kargaşa geri gelmemeli ● Tek güvenci: İşçi sınıfı (Ziya Oykut) ● Yılgınlığa yer yok (Oya Baydar) ● Türk-İş içindeki çekişme ● Tavrımız (Tektaş Ağaoğlu) İşçi Sınıfı ve aydınlar ● Sendikal Mücadelenin önemi (Burhan Şahin)

3. Sayı

SAPMALAR, BİLİM VE PARTİ ● Teori-İdeoloji ve pratik (Dr. Ziya Oykut) ● Evrim aşaması ve örgütlenme ● Demokratik mücadelenin başarı (Oya Baydar) ● Hedef: İşçi Sınıfı Partisi (Mehmet Çağatay) ● Demokratik gençlik örgütleri ve parti (Mehmet Doğan) ● Sağlık İşçileri (Ahmet Çakır) ● Hiç aklınıza gelir miydi? (Tektaş Ağaoğlu)

4. Sayı

PARTİ PRENSİPLERİ ● Sosyalizmden sapmalar ● Tehlikeli bir düşman: Makyavelizm (Dr. Ziya Oykut) ● Sosyalist Parti Tartışmaları (Oya Baydar) ● Sorumluluğumuz ● Fransa sol iktidarın eşiğinde (Hüseyin Baş) ● Dernek Kurma Hakkı (Faik Muzaffer Amaç) ● Konuşma Sanatı (Tektaş Ağaoğlu) ● Neden 34 işkolu (Burhan Şahin) ● Yüksek asgari ücret için mücadele edelim.

5. Sayı

PARTİ TARTIŞMALARI ● Ekonomizm Sapması ● Kişisel tutumlar ● devrimci geleneğin önemi (Dr. Ziya Oykut) ● Yapıcı olmak (Oya Baydar) ● Kapitalizmin temel çelişkisi ● Kapitalist sömürünün temeli ● Hakim fikir, Hakim çıkar (Tektaş Ağaoğlu) ● Televizyon ve Orta-Doğu (Hüseyin Baş) ● 23 Nisan ve ulusal egemenlik ● Kimi Savcılar suç işliyor (Faik Muzaffer Amaç)

Abone şartları: Yıllık 50, altı aylık 30 lira. Adres: Başmusaip sokak, Tan Apt. 10/11 Çağaloğlu

Ç I K T I

İNSAN NASIL İNSAN OLDU

İki Sovyet Bilim İşçisinin hazırladığı «*İnsan Nasıl İnsan Oldu*» adlı iki ciltlik kitapta, insanın, insanlaşmasındaki evreler, insanın doğaya hâkim olmak için nasıl savaştığı, dünyayı nasıl kavradığı, değiştirdiği; emeğin belirlenmesi, sermayeye karşı kapırdanmalar; dinle bilimin anlaşmazlığı; bugünlere nasıl ulaşıldığı sosyalist açıdan sergileniyor.

Kitapta yer alan bazı başlıklar :

Taş sayfalı kitap * İnsan ikinci bir doğa yaratıyor * Bin yıllık okul * Dilsiz dil * Dilden ele * İnsanı emek yarattı * Av toplumundu * Emeğin takvimi * Özel mülkiyet yoktu * Köleler ve özgürlük * Ölüler canlıları anlatıyor * İnsanın kendi malı - başkasının malı * Her şey ortaktı * İlk ozanlar * Köyde önce her şey ortaktı * Bilimin ilk sözü * Yeni türküler söyleyen eski ozan * Derken Pitagor çıkageldi * Heraklit düşünmeyi öğretti * Herodot'u dinliyoruz * Soyluların konuşmaları * idealizmle materyalizmin savaşı * Tanrısız ve eşitçi Demokrit * Prometheus'u zincire vuruyorlar * İnsan kendi gücünden kuşkuya düşüyor * Sokrat yanılıyordu * Platon'un hayal dünyası * Büyük düşünür Aristoteles * İskender ve Umut * Egemen sınıf düzeni * Bilim işçileri * Kafa ile el * Arşimet yasası * Kölelerin isyanı * Emeğe lânet * Bilimle uğraşanlar parçalanıyordu * Yeni düzen: feodalizm * Rus halkı üstüne * Köylünün isyanı * Düşünen insan * Acı bir sevgiden yoruldu * Moskova üçüncü Roma olmuştu * Marko Polo * Emek ve bilim * Bir dinsizin hikâyesi * Leonardo da Vinçi * Dante'nin bildiği * İlk sömürge * Köpeklerle parçalatılan Kızılderililer * Yeni çağın en büyük adamı Kolomp * Ekonomi savaşı başlıyor * Kitap savaşa gidiyor * Kopernik'in kitabı * Platoncularla Demokritçiler arasındaki eski savaş alevleniyor * Bruno'nun ölümü insanın sonu değildi * v.b...

İki cilt 20'şer liradan 40 lira. Bir takım isteyecekler 40 liralık posta pulu ya da 40 lirayı önceden göndermelidirler. 120 lirayı geçen siparişlerde %20 indirim yapılacaktır.

yerebatan cad.
üretmen han-405
cağaloğlu-ist.
26 80 70-22 04 24

dünya para bunalımı

Jacques Malterre

Türkçesi: Aslı Davaz/10 lira

PARA BUNALIMININ
GİZLENEN GERÇEK YÜZÜ

● Para sistemi nedir? ● Çağdaş kapitalizmin çelişkileri ve dünya para bunalımı ● Amerikan ödemeler dengesi açığı ● Euro-dolar ● Günümüzde dev boyutlara erişen uluslararası serbest sermaye pazarı ● Çokuluslu şirketler ● Uluslararası spekülasyon ve dünya para bunalımı.

Gelecek kitabımız:

emperyalizm 1970- Pierre Jalée

Türkçesi: Tektaş Ağaoglu

sunar

Nihat Behram'ın Sıkıyönetim-
ce yasaklanıp, beraat eden
kitabının 2. BASIMI

HAYATIMIZ ÜSTÜNE ŞİİRLER

Nihat Behram'ın tükenmek
üzere olan 2. şiir kitabı

**FIRTINAYLA BORAYLA DENENMİŞ
ARKADAŞLIKLAR**

ODAK Yayınevi

- 1 — KAPİTAL.....K. Marx
- 2 — Bilimde ve Felsefede Diyalektik Nedir?... A. Kızılırmak
(5 lira)
- 3 — Sosyalizmin Alfabetesi... L. Huberman (8 lira)
- 4 — Emperyalizm Çağı... H. Magdof (15 lira)
- 5 — Sendikacılık ve Siyaset... Doç. Dr. A. Işıklı
- 6 — Diyalektik Materyalizm... Dr. Hikmet Kıvılcımlı (7,5 lira)

ODAK Kitabevi

Atatürk Bulvarı
Yüksel Çarşısı
Kızılay/Ankara
Telf : 25 07 39

- Son çıkan kitaplar
- Aylık Sanat dergileri
- Aylık politika dergileri
- Eski kitaplar ve yayınlar

ODAK Dağıtım

● Doğan Yayınları	● Ararat Yayınları
● İzlem Yayınları	● Ekin Yayınları
● Odak Yayınları	● Öncü Yayınları
● Tel Yayınları	● Bilgi Yayınları
● Sinan Yayınları	● Sosyal Yayınlar
● Oda Yayınları	● Habora Kitabevi Yayınları
● Tarihsel Maddecilik
Yayınları	● Oluş Yayınları
● A. Kadir Yayınları	● Yücel Yayınları
● Ant Yayınları	● Özgü Yayınları
	● Yöntem Yayınları

Konur Sok 4/5
Kızılay/Ankara
Telf : 25 07 39

GÖZLEM YAYINLARI

YENİ KİTABINI SUNAR.

wolfgang abendroth
AVRUPA

3. **İŞÇİ HAREKETLERİ**
TARİHİ

İŞÇİ SORUNLARI HAREKETLERİ
İZİ
DİZİSİ

15 Lira

MUZAFFER SENCER
SOSYAL SINIFLAR 2. 30 LİRA
(kriter ve göstergeler)

P. SALAMA J. VALIER

1. **EKONOMİ POLİTİK**
EL KİTABI

15 LİRA

Cağaloğlu, Cıralıçeşme Üretmen hanı 415.
26 8070 - 27 58 51

/ p.k. 966.
Karaköy.

GÖZLEM
YAYINLARI

ilke 10 LİRA

AYLIK İNCELEME YORUM BELGE DERGİSİ

TÜSTAV